



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ**  
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ**  
**«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»**

**Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ**  
**ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ**  
**ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.**

**Κλειτσογιάννη Ηλιάννα**

**Αριθμός Μητρώου : ΜΘ21022**

**ΟΝΟΜΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ:**

**Πλατιάς Αθανάσιος**

**Πειραιάς, 2024**

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

The intellectual full fulfilled and submitted based on the deliver master thesis is exclusive property of mine personally. Appropriate credit has been given in this diploma thesis regarding any informational and material included in it that have been derived from other sources. I am also fully aware that any misrepresentation in connection with this declaration may at any time result in immediate revocation of the degree tittle.

Κλειτσογιάννη Ηλιάνα

## Ευχαριστίες

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές» του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Πλατιά Αθανάσιο, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε εξ αρχής, αναθέτοντάς μου το συγκεκριμένο θέμα, για την επιστημονική του καθοδήγησή, τις υποδείξεις του και τη συνεχή υποστήριξη με το απαραίτητο υλικό για να φέρω εις πέρας την εργασία μου.

Επιπλέον, οφείλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή του προπτυχιακού μου κ. Βασίλη Γραμματικά, ο οποίος παραμένει δίπλα μου όλα αυτά τα χρόνια, κι ας μην είμαι επίσημα φοιτήτριά του πλέον, να με συμβουλεύει, να με καθοδηγεί και να με βοηθάει συνεχώς.

Τέλος, το μεγαλύτερο ευχαριστώ ανήκει σε τρεις ανθρώπους που είναι πάντα εδώ, στέκονται βράχος δίπλα μου, να στηρίζουν τα όνειρα και τις αποφάσεις μου, στους γονείς μου και την αδερφή μου.

*“Όσον εν πολέμω σίδηρος δύναται, τοσούτον εν πολιτεία λόγος εν έχων ισχύει.”*

*Σόλων*

*Αρχαίος Αθηναίος νομοθέτης & φιλόσοφος (630-560 π.χ.)*

*Στους σθεναρότερους υποστηρικτές μου,*

*στους γονείς μου και την αδερφή μου.*

# Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	7
Πίνακας Εικόνων .....	9
Εισαγωγή.....	10
1 Θεωρητική προσέγγιση .....	13
1.1 Ανάλυση βασικών όρων.....	13
1.1.1 Ισχύς.....	13
1.1.2 Στρατηγική .....	19
1.1.3 Δίλημμα Ασφαλείας.....	22
1.1.4. Ηθική.....	25
1.1.5 Βία.....	28
1.1.6. Ασφάλεια.....	31
2 Ιστορική αναδρομή .....	33
2.1 Η ιστορία της Ελλάδας.....	33
2.2 Η ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας .....	35
3 Διαμάχη και Σημεία Τριβής .....	37
3.1 Ιστορική αναδρομή: Σημεία Τριβής .....	39
3.2 Η Ελλάδα, η Τουρκία και οι Μεγάλες Δυνάμεις.....	44
4 Η ελληνική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών ζητημάτων .....	49
4.1 Ανακωχή.....	49
4.2 Οι μειονότητες και η Θράκη.....	50
4.3 Συνθήκη της Λοζάνης.....	51
4.4 Βορειανατολικό Αιγαίο.....	54

5	ΑΟΖ και το Δίκαιο της Θάλασσας .....	56
6	Η ένταξη στο ΝΑΤΟ.....	59
7	Οι διμερείς οικονομικές σχέσεις Ελλάδας- Τουρκίας.....	61
7.1	Η οικονομία της Τουρκίας .....	61
7.2	Η οικονομία της Ελλάδας.....	64
7.3	Οι διμερείς οικονομικές σχέσεις.....	66
8	Παρουσία στο Διεθνές Περιβάλλον.....	70
8.1	Τουρκία .....	70
8.2	Ελλάδα .....	77
9	Οι θέσεις των χωρών.....	81
9.1	Ανασκόπηση ελληνοτουρκικών διαφορών και εκατέρωθεν θέσεων .....	86
9.2	Οι θέσεις της Ελλάδας .....	98
9.3	Η Ελληνική στρατηγική επί των ελληνοτουρκικών .....	100
9.4	Οι θέσεις της Τουρκίας .....	103
10	Συμπεράσματα .....	104
10	Μεθοδολογία.....	108
11	Αναφορές.....	108

## Περίληψη

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να εξετάσει τη στρατηγική της Ελλάδας και της Τουρκίας σχετικά με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στο πέρασμα των χρόνων. Στην προσπάθεια απάντησης του ερευνητικού της ερωτήματος χρησιμοποιούνται δευτερογενή ποιοτικά δεδομένα από ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται δευτερογενή ποσοτικά δεδομένα κυρίως από εκθέσεις του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών. Αναλύεται το σύμπλεγμα των ελληνοτουρκικών διενέξεων με παρουσίαση των εκατέρωθεν επιχειρημάτων όπως έχουν διαμορφωθεί έως και σήμερα. Η παρουσίαση των διενέξεων γίνεται και παραστατικά με τη χρήση χαρτών, όπου αποτυπώνονται χωροταξικά οι διενέξεις σε όλο τους το φάσμα. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στις διενέξεις σχετικά με την αιγιαλίτιδα ζώνη, τον εναέριο χώρο, το καθεστώς κυριαρχίας και αποστρατικοποίησης επί ορισμένων νησιών του Αιγαίου αλλά και τη νομική διαφορά περί οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας. Συμπεραίνεται πως, οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο σύνολό τους ταλανίζουν τις διμερείς σχέσεις των χωρών ως αποτέλεσμα του ανταγωνισμού τους σχετικά με την κατανομή ισχύος τους στην περιοχή. Σε κάθε περίπτωση, όσο δεν επιλύονται, θα αποτελούν τροχοπέδη σε όποια συνεργασία, η οποία μέχρι τώρα όπως θα αποδειχθεί στην εργασία περιορίζεται σε μικρή οικονομική έκταση.

## **Abstract**

The aim of this paper is to examine the strategy of Greece and Turkey regarding Greek-Turkish relations over the years. To answer the research question, secondary qualitative data from Greek and foreign-language literature are used. In addition, secondary quantitative data are used from reports of the Greek Ministry of Foreign Affairs. The complex of the Greek-Turkish conflicts is analyzed with a presentation of the arguments on both sides as they have been formed up to the present day. The presentation of the conflicts is also presented graphically using maps, where the conflicts are depicted spatially in their full range. More specifically, reference is made to the disputes concerning the coastal zone, the airspace, the sovereignty and demilitarization status of certain Aegean islands and the legal dispute over the delimitation of the continental shelf. It is concluded that the Greek-Turkish disputes as a whole are rocking the bilateral relations of the countries as a result of their competition over the distribution of their power in the region. In any case, as long as they are not resolved by an arbitral or judicial body, they will be an obstacle to any cooperation, which so far as will be shown in the paper is limited to a small economic scope.



## Πίνακας Εικόνων

<u>Εικόνα 1</u> Οριοθέτηση Θαλασσίων ζωνών. Πηγή: <a href="https://sites.tufts.edu/lawofthesea/chapter-two">https://sites.tufts.edu/lawofthesea/chapter-two</a> .....	57
<u>Εικόνα 2</u> Η οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών στην Ελλάδα (Συρίγος, 2020).....	59
<u>Εικόνα 3</u> ΑΕΠ Ελλάδας και Τουρκίας. Πηγή: <a href="https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&amp;locations=GR-TR&amp;start=1961&amp;view=chart">https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&amp;locations=GR-TR&amp;start=1961&amp;view=chart</a> .....	66
<u>Εικόνα 4</u> Διμερές Εμπόριο Ελλάδας και Τουρκίας. Πηγή : Ελληνική Πρεσβεία στην Άγκυρα.....	67
<u>Εικόνα 5</u> Διμερές Εμπόριο Ελλάδας και Τουρκίας. Πηγή : Ελληνική Πρεσβεία στην Άγκυρα.....	69
<u>Εικόνα 6</u> Επενδύσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Πηγή : Ελληνική Πρεσβεία στην Άγκυρα.....	70
<u>Εικόνα 7</u> Ενεργειακό δίκτυο αγωγών στην Τουρκία. Πηγή : Source: U.S. Energy Information Administration and IHS EDIN.....	71
<u>Εικόνα 8</u> Πληθυσμός Τουρκίας Πηγή: ΔΝΤ.....	76
<u>Εικόνα 9</u> Πληθυσμός Ελλάδας Πηγή : ΔΝΤ.....	77
<u>Εικόνα 10</u> Αμυντικές Δαπάνες Ελλάδας και Τουρκίας σε Δολάρια. Πηγή : SIPRI <a href="https://milex.sipri.org/sipri">https://milex.sipri.org/sipri</a> (τα δεδομένα έχουν επεξεργαστεί από τον συγγραφέα σε excel).....	80
<u>Εικόνα 11</u> Το Δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας.....	82
<u>Εικόνα 12</u> Χωρικά ύδατα με εύρος 6 νμ (Συρίγος, 2020).....	88
<u>Εικόνα 13</u> Χωρικά ύδατα με εύρος 12 νμ (Συρίγος, 2020).....	89
<u>Εικόνα 14</u> Αποστρατικοποίηση νησιών Αιγαίου (Συρίγος, 2020).....	92
<u>Εικόνα 15</u> Ελληνικός Εθνικός Εναέριος χώρος (EEX) (Συρίγος, 2020).....	94
<u>Εικόνα 16</u> Η περιοχή Έρευνας και Διάσωσης που διεκδικεί η Τουρκία (Συρίγος, 2020).....	95
<u>Εικόνα 17</u> Το ATHINAI FIR και η περιοχή που διεκδικεί η Τουρκία (Συρίγος, 2020).....	96
<u>Εικόνα 18</u> Τα 18 νησιά που η Τουρκία θεωρεί ως αμφισβητούμενα.....	97

## Εισαγωγή

Τα ζητήματα μεταξύ των δύο χωρών χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: διμερή και διεθνή. Τα διμερή ζητήματα είναι εκείνα που αφορούν αυστηρά και μόνο τις δύο χώρες, στη δικαιοδοσία των οποίων ανήκει ο καθορισμός του νομικού τους πλαισίου και συνεπώς των κανόνων που θα διέπουν τις σχέσεις τους, καθώς και τις αντίστοιχες σχέσεις τους με τρίτους (Ροζάκης Χ. , 1998). Για παράδειγμα, στα διμερή ζητήματα περιλαμβάνονται το πρόβλημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, το πρόβλημα της οριοθέτησης της ακτογραμμής του Αιγαίου στα 12 ναυτικά μίλια και το πρόβλημα της οριοθέτησης του ελληνικού εναέριου χώρου στα 10 ναυτικά μίλια. Όσον αφορά τα εθνικά κυριαρχικά δικαιώματα των δύο κρατών, τα ζητήματα αυτά μπορούν να επιλυθούν μέσω νομικών μέσων ή διμερών συμφωνιών. Τα διεθνή ζητήματα ορίζονται ως εκείνα που δεν μπορούν να επιλυθούν με διακρατική συμφωνία μεταξύ δύο μερών, επειδή αφορούν καθεστώτα που σχετίζονται με την εξυπηρέτηση της διεθνούς κοινότητας. Ως εκ τούτου, η επίλυσή τους απαιτεί τη συμμετοχή όλων των μελών της κοινότητας ή των συμβαλλόμενων μερών της συνθήκης που καθορίζει το καθεστώς του ζητήματος.

Οι ρίζες των ελληνοτουρκικών σχέσεων εντοπίζονται στην αρχαία ιστορία με τα δύο έθνη να έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του δυτικού πολιτισμού. Ωστόσο, η σύγχρονη εποχή γνώρισε μια σειρά από γεωπολιτικές αλλαγές, συμπεριλαμβανομένης της παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της ίδρυσης του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Αυτές οι αλλαγές έθεσαν το έδαφος για ένα νέο κεφάλαιο στις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας.

Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία είναι μέλη του NATO και η στρατηγική τους ευθυγράμμιση εντός της συμμαχίας υπήρξε σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση των αλληλεπιδράσεων τους. Ωστόσο, τα αποκλίνοντα εθνικά συμφέροντα και οι ανησυχίες για την ασφάλεια έχουν κατά καιρούς τεντώσει τις προσπάθειες συνεργασίας τους υπογραμμίζοντας τη λεπτή ισορροπία που απαιτείται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης συμμαχίας για την ασφάλεια.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα και η Τουρκία έγιναν βασικοί παίκτες στην αναδύμενη δυναμική του Ψυχρού Πολέμου. Το Δόγμα Τρουμάν και το επακόλουθο Σχέδιο Μάρσαλ είχαν ως στόχο να αποτρέψουν την εξάπλωση του κομμουνισμού, επηρεάζοντας τις στρατηγικές εκτιμήσεις και των δύο εθνών. Αυτή η περίοδος σηματοδότησε μια στροφή στις συμμαχίες και έδωσε ένα τόνο για το ευρύτερο γεωπολιτικό πλαίσιο που διαμόρφωσε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις τις επόμενες δεκαετίες.

Το 1973, η τουρκική κυβέρνηση εξουσιοδότησε την κρατική εταιρεία πετρελαίου (TRAO) να ερευνήσει και να εκμεταλλευτεί τον πυθμένα και το υπέδαφος σε 27 περιοχές του Αιγαίου. Αυτό

σηματοδότησε την έναρξη της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας έναντι της Ελλάδος. Σε γραπτή απάντησή της, η Ελλάδα δήλωσε ότι οι παραχωρήσεις ήταν παράνομες, διότι τα νησιά στην περιοχή των τουρκικών διεκδικήσεων έχουν τη δική τους υφαλοκρηπίδα σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης για την υφαλοκρηπίδα. Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι, ως γενικός κανόνας του εθιμικού δικαίου, τα νησιά έχουν τη δική τους υφαλοκρηπίδα και ότι η μέση γραμμή - γραμμή ίσης απόστασης - που υπολογίζεται από τις ακτές της ηπειρωτικής Τουρκίας και τις απέναντι ακτές των ελληνικών νησιών χρησιμεύει ως οριοθέτηση μεταξύ των υφαλοκρηπίδων των δύο κρατών.

Προς αντίκρουση, η Τουρκία υποστήριξε ότι οι αβαθείς περιοχές που βρίσκονται κοντά στις ακτές της ηπειρωτικής Τουρκίας και έχουν τα ελληνικά νησιά ως γεωλογικές εξάρσεις αποτελούν φυσική προέκταση της ξηράς της Ανατολίας και ότι ο τρόπος οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας σε περιπτώσεις αντικειμενικών κρατών δεν είναι η μέση γραμμή αλλά η συμφωνία μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Περαιτέρω, η Τουρκία υποστήριξε ότι το Αιγαίο Πέλαγος αποτελεί εξαίρεση από την εφαρμογή της αρχής της μέσης γραμμής στην οριοθέτηση λόγω των μοναδικών γεωγραφικών χαρακτηριστικών των ελληνικών νησιών (τα οποία βρίσκονται κοντά στις τουρκικές ακτές). Στη συνέχεια δημιουργήθηκε μια ευνοϊκή ατμόσφαιρα για διαπραγματεύσεις, αλλά οι εντάσεις επέστρεψαν γρήγορα λόγω του Κυπριακού και της πολιτικής απομόνωσης της Ελλάδας.

Το Κυπριακό είναι μια επίμονη πηγή έντασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η περίπλοκη αλληλεπίδραση εθνοτικών, πολιτικών και ιστορικών παραγόντων οδήγησε στην διαίρεση του νησιού το 1974. Οι στρατηγικές που εφαρμόστηκαν και από τα δύο έθνη στο πλαίσιο της Κύπρου επηρέασαν σημαντικά τη συνολική δυναμική της σχέσης τους, επηρεάζοντας την περιφερειακή σταθερότητα.

Το καλοκαίρι του 1974, η Τουρκία συνέχισε να στέλνει γεωγραφικά πλοία και μέχρι το φθινόπωρο, η εισβολή στην Κύπρο είχε θάψει κάθε ελπίδα για επίλυση των διαφορών με ειρηνικά μέσα. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία υποστήριζε ότι η διαφορά της υφαλοκρηπίδας είχε μόνο νομικό χαρακτήρα, η τουρκική πλευρά θεωρούσε ότι η διαφορά περιβαλλόταν από ζωτικά πολιτικά, στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα και επέμενε σε διαπραγματεύσεις μετά την πτώση της δικτατορίας. Ως αποτέλεσμα των επίμονων αξιώσεων της Τουρκίας, οι εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών έφτασαν σε σημείο βρασμού το καλοκαίρι του 1986, με αποτέλεσμα η Αθήνα να καταθέσει προσφυγές τόσο στο Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ) όσο και στο Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔ).

Οι αποφάσεις του ΣΑ ευνόησαν τη διαπραγματευτική θέση της Τουρκίας, διότι ζητούσαν περαιτέρω διμερείς συνομιλίες και απλώς υπενθύμιζαν την ύπαρξη του ΔΔΔ ως οργάνου για την επίλυση των διαφόρων διαφορών. Δεδομένου ότι το ΔΔ διαπίστωσε ότι μια μοναδική μονομερής προσφυγή δεν τεκμηριώνει την αρμοδιότητά του ως διεθνούς οργάνου επίλυσης διαφορών, απέρριψε τόσο το αίτημα για προσωρινά μέτρα όσο και το αίτημα για ακρόαση επί της ουσίας. Στα τέλη του 1985, οι δύο χώρες επανέλαβαν τις συνομιλίες αφού η Ελλάδα παραδέχθηκε ότι υπήρχε νομική διαφορά σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και δήλωσε ότι ήταν πρόθυμη να προσφύγει στο Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔ). Η Τουρκία, από την άλλη πλευρά, επιδιώκει συνολικές συνομιλίες και πολιτική διευθέτηση. Αν και η Ελλάδα και η Τουρκία βρίσκονται σε διάλογο (διερευνητικές επαφές) από το 1999, συνεχίζουν να εμπλέκονται σε ένα είδος ψυχρού πολέμου.

Τα τελευταία χρόνια οικονομικοί προβληματισμοί, ιδιαίτερα στον τομέα των ενεργειακών πόρων, έχουν αναδειχθεί ως πιθανοί τομείς συνεργασίας και διαμάχης. Η εξερεύνηση και η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν εισαγάγει νέες διαστάσεις στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, προσθέτοντας οικονομικά διακυβεύματα στους ιστορικούς και γεωπολιτικούς παράγοντες.

# 1. Θεωρητική προσέγγιση

## 1.1. Ανάλυση βασικών όρων

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αναλύονται κάποιοι βασικοί όροι της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων με σκοπό ο αναγνώστης να κατανοήσει εναργέστερα την συλλογιστική πορεία της εργασίας αλλά και να παρουσιαστεί με σαφήνεια το θεωρητικό της πλαίσιο, ενώ ταυτόχρονα γίνεται ανάλυση των εννοιών αυτών στα πλαίσια των ελληνοτουρκικών σχέσεων υπό το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων.

### 1.1.1.1. Ισχύς

Η ισχύς, παραδοσιακά συνδεόταν με τη στρατηγική ισχύ. Με την πάροδο των χρόνων όμως έχει εξελιχθεί για να συμπεριλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα στοιχείων συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής ανδρείας, της διπλωματικής οξυδέρκειας, της ήπιας ισχύος, των τεχνολογικών εξελίξεων. Στο σύγχρονο παγκόσμιο τοπίο, η κατανόηση των διαφορετικών διαστάσεων της ισχύος είναι ζωτικής σημασίας για τα έθνη να ανταποκριθούν σε περίπλοκες γεωπολιτικές προκλήσεις και να προωθήσουν αμοιβαίες επωφελείς σχέσεις.

Η ισχύς ορίζεται ως η δυνατότητα επίτευξης των επιθυμητών αποτελεσμάτων. Ο όρος πολλές φορές ταυτίζεται με την έννοια της επιρροής για να υποδηλώσει την επιρροή ενός δρώντος εις βάρος ενός άλλου ή υποδηλώνει περισσότερο δυναμικούς τρόπους επιρροής, όπως τη δυνατότητα να επιβάλλει κάποιος την επιρροή του με απειλή ή χρήση βίας (Hague, 2015). Τα κράτη διαθέτουν συντελεστές ισχύουσα άλλους όπως η ιδεολογία η οργάνωση το διεθνές δίκαιο και υλικούς όπως εξοπλισμοί ο πλούτος κτλ. Με βάση αυτούς τους συντελεστές ισχύος κάποια κράτη θεωρούνται ισχυρότερα ή σημαντικότερα από τα άλλα με αποτέλεσμα να καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως ορισμένα από αυτά θεωρούνται μεγάλες δυνάμεις ή και υπερδυνάμεις, προσδιορισμός βέβαια που ποικίλλει ανάλογα με την εποχή και το διεθνή καταμερισμό ισχύος. Τα κράτη όμως δεν μπορούν να ασκήσουν την ισχύ τους επί όλων των άλλων παραγόντων της διεθνούς πολιτικής και κυρίως δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν κάθε συντελεστή ισχύος τους επί όλων των ζητημάτων που διαχειρίζονται. Η δυνατότητα άσκησης της ισχύος συχνά περιορίζεται κατά συγκεκριμένους τομείς δραστηριοτήτων όπως η ασφάλεια, η οικονομία πολιτισμός και οι μεταφορές. Χαρακτηριστικό είναι ότι ένας συντελεστής ισχύος όπως τα πυρηνικά όπλα, μπορεί να παράγει αποτελέσματα στον τομέα των στρατιωτικών και της ασφάλειας, αλλά δεν μπορεί να επιφέρει με την ίδια ευκολία και αμεσότητα, αποτελέσματα στον τομέα των εμπορικών διαπραγματεύσεων. Η ισχύς οποιουδήποτε παράγοντα δεν υφίσταται μέσα

σε ένα κενό αλλά στα πλαίσια ενός διεθνούς συστήματος το οποίο προσδιορίζεται από τη γενικότερη κατανομή ισχύος. Αξίζει επίσης να αναφερθεί πως η ισχύς έχει κάποιο κόστος τόσο στη δημιουργία της όσο και στην άσκησή της. Πιο συγκεκριμένα σε ορισμένες περιπτώσεις η απειλή αντιποίνων σε ένα ισχυρό κράτος είναι τόσο μεγάλη ώστε το κόστος άσκησης και απόκτησης ισχύος να είναι απαγορευτικό χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της μη άσκησης ισχύος μεταξύ των αντιπάλων που κατέχουν πυρηνικά όπλα (Κουσκουβέλης, 2005).

Ο Σπινόζα υποστηρίζει ότι στον κόσμο επικρατεί ο νόμος του ισχυρότερου. Το θεμελιώδες δόγμα του Σπινόζα είναι ότι "η δύναμη είναι νόμος". Τόσο τα κράτη όσο και τα άτομα έχουν το δικαίωμα να οικειοποιούνται και να κατέχουν ό,τι τους επιτρέπει η εξουσία τους. Επομένως, η διεκδίκηση μιας περιοχής παρέχει στο ισχυρότερο άτομο το δικαίωμα να την καταλάβει σε περίπτωση που καταφέρει να την καταλάβει. Τα κράτη είναι ουσιαστικά εγγενώς εχθρικά μεταξύ τους. Ενδέχεται, ωστόσο, να υπάρξουν συμφωνίες μεταξύ των κρατών που μειώνουν προσωρινά τον ανταγωνισμό τους. Οι συμφωνίες αυτές είναι αποτέλεσμα ιστορικής σύγκλισης συμφερόντων και συμφωνίας απόψεων.

Ωστόσο, ο Χομπς υποστήριξε ότι αν αυτή η συγκυρία εξαφανιστεί ή η κατάσταση αλλάξει, το ένα ή και τα δύο κράτη μπορεί να αποφασίσουν να σταματήσουν να τηρούν τη συμφωνία, καθιστώντας την νεκρό γράμμα. Για να το θέσουμε αλλιώς, δεν υπάρχει ούτε ηθική ούτε νομική υποχρέωση τήρησης των συμφωνιών (δηλαδή, αυτό έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη λογική του διεθνούς δικαίου, το οποίο βασίζεται στο θεμελιώδες δόγμα ότι "ό,τι έχει συμφωνηθεί πρέπει να τηρείται"). Σύμφωνα με τον Σπινόζα, η μόνη ευθύνη ενός κράτους είναι απέναντι στον λαό του, τα συμφέροντα του οποίου πρέπει να προασπίζεται με όλα τα αναγκαία μέσα, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης βίας (Ηρακλείδης, 2015).

Λόγω του βασικού πυρήνα της διεθνούς πολιτικής, η έννοια της ισχύος είναι μία από τις πιο σημαντικές και συχνά συζητούμενες έννοιες στις διεθνείς σχέσεις. Σύμφωνα με τον ρεαλισμό (Morgenthau, Waltz κ.ά. ), ένα κράτος μπορεί να κινηθεί με μεγαλύτερη ευκολία, επιρροή, δυνατότητες και ισχύ, όταν η συγκριτική του θέση ισχύος είναι ενισχυμένη, καθώς έχει μικρότερο κίνδυνο σε παγκόσμια κλίμακα και μπορεί να βγει αλώβητο.

Όσον αφορά τα κράτη, η ισχύς χρησιμοποιείται στη διεθνή πολιτική και διπλωματία με πέντε βασικούς τρόπους: (1) ως στόχος των κρατών και των φορέων λήψης αποφάσεων στη διεθνή σκηνή, (2) ως μέτρο υπολογισμού της επιρροής ή του ελέγχου επί άλλων διεθνών δρώντων, σε γεγονότα και ζητήματα, (3) ως νίκη σε μια σύγκρουση και εξασφάλιση της ασφάλειας, (4) ως έλεγχος επί των πόρων και των δυνατοτήτων και (5) ως καθεστώς που ορισμένα κράτη κατέχουν

και άλλα κράτη επιδιώκουν. Η ισχύς ενός κράτους αξιολογείται κυρίως με την επικέντρωση στη στρατιωτική και οικονομική του ισχύ. Παραδοσιακά η στρατιωτική δύναμη ήταν πρωταρχικός δείκτης της ισχύος ενός έθνους. Ωστόσο, ο ρόλος της στρατιωτικής ισχύος πλέον, είναι συνυφασμένος με άλλες πτυχές τονίζοντας τη συνολική κατανόηση της ισχύος.

Επίσης, η οικονομική ισχύς είναι ο βασικός καθοριστικός παράγοντας στις Διεθνείς Σχέσεις. Τα κράτη με ισχυρές οικονομίες ασκούν επιρροή μέσω του εμπορίου, των επενδύσεων και της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Η ικανότητα μόχλευσης των οικονομικών πόρων γίνεται στρατηγικό εργαλείο για διπλωματικές διαπραγματεύσεις και παγκόσμια επιρροή.

Ως μεσαίες δυνάμεις, περιφερειακές δυνάμεις, μεγάλες δυνάμεις και υπερδυνάμεις ή ηγεμονίες αναφέρονται τα κράτη με σημαντική ισχύ στο διεθνές σύστημα. Στην πολιτική επιστήμη και τις διεθνείς σχέσεις, δύο έννοιες της ισχύος είναι οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενες και επεξεργασμένες. Ο ένας ορισμός της ισχύος περιλαμβάνει τις πολιτικές, οικονομικές, στρατιωτικές και άλλες ικανότητες ενός κράτους- αξιολογείται ανάλογα με την κατάσταση της οικονομίας του κράτους, τον πληθυσμό, τις στρατιωτικές δυνατότητες, το οπλοστάσιο και άλλους παράγοντες. Η ικανότητα επίτευξης του επιθυμητού αποτελέσματος μέσω της αλλαγής της αρχικής, διαφορετικής στάσης του άλλου μέρους, αποφεύγοντας παράλληλα την αλλαγή της με υψηλό κόστος για το άλλο μέρος, είναι ο τρόπος με τον οποίο ορίζεται η άλλη έννοια της ισχύος στην κλασική πολιτική επιστήμη (π.χ. από τους Harold Lasswell, Robert Dahl κ.λπ.).

Τις τελευταίες δεκαετίες γίνεται συχνά διάκριση μεταξύ "σκληρής ισχύος" και "ήπιας ισχύος", με την πρώτη να είναι καταναγκαστική και τη δεύτερη να βασίζεται στην ελκυστικότητα. Ο Joseph Nye πιστώνεται με τη δημιουργία της ιδέας της ήπιας ισχύος, γνωστής και ως μη καταναγκαστική ισχύς, η οποία αναφέρεται στην επιρροή που δεν βασίζεται σε καταναγκαστικά οικονομικά ή στρατιωτικά μέσα, απειλές ή προσπάθειες απόκτησης, αλλά μάλλον στην πειθώ, η οποία με τη σειρά της βασίζεται στην ελκυστικότητα των πολιτικών και πολιτιστικών αξιών που άλλοι άνθρωποι βρίσκουν ελκυστικές και θέλουν να μιμηθούν. Ουσιαστικά, μέσα από τις αναλύσεις του Nye, αντιλαμβανόμαστε ότι η ήπια ισχύς είναι η ικανότητα ενός έθνους να προσελκύει και να επηρεάζει μέσω του πολιτισμού, της ιδεολογίας και των αξιών και όχι του εξαναγκασμού. Ωστόσο περιστασιακά, όπως επισημαίνει ο Nye, απαιτείται ένας συνδυασμός σκληρής και ήπιας ισχύος -ένας συνδυασμός γνωστός ως "έξυπνη ισχύς"-, για να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα (Smart power).

Ο Τσέστερ Κρόκερ όρισε την έξυπνη ισχύ ως "τη στρατηγική εφαρμογή της διπλωματίας, της πειθούς, της οικοδόμησης ικανοτήτων και της προβολής ισχύος και επιρροής κατά τρόπο που να

είναι αποτελεσματική και να έχει πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση». Η ανάπτυξη της διπλωματίας ενός έθνους επηρεάζεται σημαντικά από την ισορροπία δυνάμεων, ή διπλωματική ισχύς, όπως είναι γνωστή στους διπλωματικούς κύκλους στα ελληνικά. Η διπλωματία διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στις Διεθνείς Σχέσεις και η διπλωματική ισχύς είναι απαραίτητη για την πλοήγηση σε περίπλοκα γεωπολιτικά σενάρια. Η οικοδόμηση συμμαχιών, η επίλυση συγκρούσεων και οι αποτελεσματικές διαπραγματευτικές δεξιότητες συμβάλουν στη διπλωματική ισχύ ενός έθνους.

Μια θεμελιώδης ιδέα και θεωρία που χρησιμοποιείται για την ερμηνεία του διεθνούς συστήματος στο πλαίσιο της αναρχίας είναι η ισορροπία δυνάμεων. Το αξίωμα της διεθνούς ζωής, η πολιτική επιδίωξη των κρατών, η ισότητα της ισχύος και η υπεροχή της ισχύος είναι τρόποι με τους οποίους εκδηλώνεται λεπτομερώς. Θεωρείται ως η πιο κατανοητή θεωρία της διεθνούς πολιτικής και των διεθνών σχέσεων από πολλούς ρεαλιστές διεθνολόγους. Παρόλο που ο Θουκυδίδης δεν χρησιμοποίησε τον όρο ή το αντίστοιχό του, η συμβατική άποψη του ρεαλισμού υποστηρίζει ότι η έννοια εμφανίζεται για πρώτη φορά στην περιγραφή των αιτιών του Πελοποννησιακού Πολέμου. Πρόκειται για την παραδοσιακή εξήγηση ότι η βασική αιτία του πολέμου ήταν η άνοδος της ισχύος της Αθήνας και ο φόβος που ενέπνευσε στη Σπάρτη.

Οι ιταλικές πόλεις-κράτη της Αναγέννησης λειτούργησαν ως το πρώτο πεδίο δοκιμών για τη σκόπιμη εφαρμογή της πολιτικής της ισορροπίας ισχύος. Εκεί ήταν που ο Φρανσίσκο Γκουικιαρντίνι, σύγχρονος ιστορικός, πολιτικός και φίλος του Μακιαβέλλι, εισήγαγε την ιδέα της ισορροπίας ισχύος (1483-1540).

Η ισορροπία δυνάμεων είναι "μια κατάσταση στην οποία καμία δύναμη [κράτος] δεν βρίσκεται σε εξέχουσα θέση για να επιβάλει το δίκαιο στις άλλες", σύμφωνα με τον Emer de Vattel (1714-1767). Πράγματι, ο Βατέλ υποστήριξε ότι μία από τις δύο εξαιρέσεις του κανόνα της μη επέμβασης που επιτρέπουν τη στρατιωτική επέμβαση είναι η ανατροπή της ισορροπίας ισχύος. Για πρώτη φορά διατυπώθηκε ρητά ως αρχή που προάγει την ειρήνη στην Ευρώπη στη Συνθήκη της Ουτρέχτης (1713), σε επίπεδο κειμένου που διέπει μια διεθνή συνθήκη.

Όσον αφορά τις τότε γνωστές μεγάλες δυνάμεις (αρχικά πέντε και στη συνέχεια έξι μεγάλες δυνάμεις), τα έτη 1815 έως 1914 θεωρούνται ως η "χρυσή εποχή" της ισορροπίας ισχύος, με τη Βρετανική Αυτοκρατορία να διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο και συχνά να καταφέρνει να συμμετέχει στον νικηφόρο συνασπισμό όταν η ισορροπία ισχύος θεωρούνταν ότι κινδύνευε (π.χ. ο Κριμαϊκός Πόλεμος, 1853-1856). Η ισορροπία ισχύος υπήρξε επίσης κατά τη διάρκεια του διπολικού Ψυχρού Πολέμου, ο οποίος ήταν πιο προβλέψιμος και βελτίωσε τη διακρατική και



παγκόσμια σταθερότητα σε σχέση με την ισορροπία ισχύος με πέντε ή έξι πρωταγωνιστές λόγω της "αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής" (γνωστή και ως "ισορροπία του τρόμου"). Η έννοια της ισορροπίας ισχύος εξακολουθεί να είναι συζητήσιμη. Η ισορροπία ισχύος έχει απεικονιστεί με διάφορους τρόπους από διεθνολόγους και διπλωμάτες από τον 18ο αιώνα έως σήμερα, ακόμη και στα έργα των κλασικών ρεαλιστών, όπως επισημαίνουν οι Martin Wight (1913-1972) και Inis L. Claude (1922-2013) (Ηρακλείδης, 2015). Ο πρωταρχικός καθοριστικός παράγοντας της κατάστασης της μονάδας σε ένα άναρχο σύστημα είναι η ισχύς. Στόχος κάθε στοιχείου είναι να μεγιστοποιήσει τα δικά του μέσα άμυνας, οπότε προσπαθεί να γίνει ισχυρότερο. Καθώς μια μονάδα αυξάνεται σε δύναμη, αποτελεί μεγαλύτερη αντιληπτή ή πραγματική απειλή για τις άλλες μονάδες, αυξάνοντας το άγχος και την καχυποψία όλων των μονάδων (Παπασωτηρίου, 2008).

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε και να διερευνήσουμε την έννοια και την περίπλοκη δυναμική της ισχύος στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων υπό τη σκοπιά των Διεθνών Σχέσεων.

Η κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο ελληνοτουρκικός πόλεμος και οι επακόλουθες ανταλλαγές πληθυσμών έχουν αφήσει αποτυπώματα και στα δύο έθνη. Η κατανόηση αυτών των ιστορικών αφηγήσεων είναι ζωτικής σημασίας για την αποκάλυψη των ριζών της ισχύος. Οι γεωπολιτικοί παράγοντες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδος αποτελεί κρίσιμο κρίκο σε έναν άξονα Βορρά – Νότου και Ανατολής – Δύσης, που συνδέει τη γεωγραφική περιοχή μεταξύ Βαλτικής και Μαύρης Θάλασσας με την Αδριατική Θάλασσα, την Ανατολική Μεσόγειο και τον Περσικό Κόλπο. Αυτή η γεωπολιτική ζώνη, είναι ζωτικής σημασίας για τις ωκεάνιες Δυνάμεις που υπό την ηγεσία των ΗΠΑ επιχειρούν ανάσχεση των αναθεωρητικών ηπειρωτικών Δυνάμεων της Ευρασίας. Η Ελλάδα προσφέρει στους θαλάσσιους συμμάχους τη δυνατότητα να προβάλλουν ισχύ στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή, τον Περσικό Κόλπο και τη Βόρεια Αφρική. Αυτή η ζώνη γύρω από την Ευρασία, στο κέντρο της οποίας βρίσκεται η Ελλάδα είναι στρατηγικά διαφιλονικούμενη κι έτσι φλέγεται από πολεμικές συγκρούσεις και υποβόσκοντες ανταγωνισμούς. Αυτό αυτόματα μετατρέπει την Ελλάδα σε «κράτος πρώτης γραμμής».

Από την άλλη πλευρά η Τουρκία είναι τοποθετημένη γεωγραφικά στα όρια της Ευρασίας που για κάποιους θεωρητικούς της γεωπολιτικής όπως ο Μάκιστερ, θεωρούν ως τη γεωπολιτική καρδιά του πλανήτη. (Πλάτιας, Κολιόπουλος, 2023).

Αν κάνουμε μια αναδρομή στο παρελθόν, θα μπορέσουμε εύκολα να αντιληφθούμε ότι η Τουρκία αμφιταλαντευόταν μεταξύ των ηπειρωτικών και των ωκεάνιων δυνάμεων. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Οθωμανική Αυτοκρατορία συμμάχησε με τη Γερμανία κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την διάλυση της. Στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν ουδέτερη. Όσο ευνοούνταν η Γερμανία ήταν σύμμαχός της, ενώ στο τέλος αντίπαλος της χωρίς να εμπλακεί ενεργά βέβαια στις πολεμικές συγκρούσεις. Στον Ψυχρό Πόλεμο εντάχθηκε στην Ωκεάνια Συμμαχία του ΝΑΤΟ. Την τελευταία δεκαετία άρχισε να γίνεται εμφανής η αναδιανομή ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο με την άνοδο της Κίνας. Η Τουρκία ενώ συνεχίζει να διατηρεί αμυντικούς δεσμούς με τη Δύση, ενισχύει σταδιακά τους δεσμούς της με την Ευρασία. Επιδιώκει να αναπτυχθεί ενεργειακά, οικονομικά και πολιτιστικά. Σήμερα αποτελεί τον τρίτο μεγαλύτερο ενεργειακό πελάτη της Τουρκίας. Καταλήγουμε λοιπόν, στο ότι η Τουρκία συνεχίζει να αμφιταλαντεύεται γεωπολιτικά μεταξύ των θαλάσσιων και των ηπειρωτικών δυνάμεων (Πλατιάς, 2023).

Η κατανόηση της στρατιωτικής ισορροπίας ισχύος είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση των πιθανών σημείων ανάφλεξης και των οδών επίλυσης συγκρούσεων. Για παράδειγμα, ο αγώνας εξοπλισμών στις ναυτικές δυνατότητες, όπως απόκτηση υποβρύχιων και φρεγάτων, αντανάκλα τον συνεχιζόμενο ανταγωνισμό για την κυριαρχία στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο.

Οι οικονομικοί δεσμοί συμβάλλουν τόσο στην ισχύ όσο στην ευπάθεια στις διμερείς σχέσεις. Οι εμπορικές σχέσεις και η ενεργειακή συνεργασία αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά. Ο όγκος του εμπορίου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας το 2021 ανήλθε σε 4,2 δισ. δολάρια, υπογραμμίζοντας τα οικονομικά διακυβεύματα που θα μπορούσαν είτε να ενισχύσουν τη συνεργασία είτε να δημιουργήσουν οικονομική μόχλευση.

Συμπερασματικά λοιπόν, η έννοια της ισχύος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις όταν αναλύεται από το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων περιλαμβάνει ιστορικές αφηγήσεις, γεωπολιτικές εκτιμήσεις, στρατιωτικές δυνατότητες, οικονομικές αλληλεξαρτήσεις και δυναμική ήπιας ισχύος. Η λεπτή κατανόηση αυτών των παραγόντων είναι απαραίτητη για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τους μελετητές και τους διπλωμάτες που αναζητούν τρόπους συνεργασίας και επίλυσης συγκρούσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

### 1.1.1.2. Στρατηγική

Η αναζήτηση των αιτιών, των διαδικασιών και των αποτελεσμάτων της πολιτικής ισχύος, ιδίως των απειλών, της αποτροπής και του εξαναγκασμού, που βασίζονται στη στρατιωτική ισχύ και την απειλή πολέμου, αποτελεί το επίκεντρο των στρατηγικών σπουδών. Αρκετά θεωρητικά πλαίσια είναι εκείνα που συμβάλλουν στην κατανόηση της στρατηγικής στις Διεθνείς Σχέσεις. Ο ρεαλισμός δίνει έμφαση στο ρόλο της εξουσίας και του εθνικού συμφέροντος, ενώ ο φιλελευθερισμός εστιάζει στη συνεργασία και τους θεσμούς. Ο κονστρουκτιβισμός προσθέτει μια κοινωνική διάσταση, αναδεικνύοντας τον ρόλο των ιδεών και της ταυτότητας.

Στο σύγχρονο τοπίο, η έννοια της στρατηγικής έχει εξελιχθεί για να αντιμετωπίσει ένα ευρύ φάσμα προκλήσεων, όπως ο οικονομικός ανταγωνισμός, η ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, η κλιματική αλλαγή και οι παγκόσμιες κρίσεις υγείας. Τα κράτη πλέον, χρησιμοποιούν ένα συνδυασμό στρατηγικών σκληρής και ήπιας ισχύος συμμετέχοντας σε συμμαχίες, οικονομικές εταιρικές σχέσεις και διεθνείς θεσμούς για την επίτευξη των στόχων τους.

Από τις παρατηρήσεις που έκανε ο Κλάουζεβιτς σχετικά με τη διεξαγωγή του πολέμου ξεκίνησε κυρίως η σύγχρονη στρατηγική. Η χρονική περίοδος μεταξύ 1950 και 1970 θεωρείται ευρέως ως η χρυσή εποχή για τη μελέτη της στρατηγικής στον τομέα των διεθνών σχέσεων. Η συμβατική μέθοδος διεξαγωγής του πολέμου εμμένει σε μια εθνοκεντρική λογική, η οποία μπορεί να οριστεί ως η διαδικασία διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής από την οπτική γωνία ενός και μόνο κράτους (Ηρακλείδης Α. , 2015).

Η στρατηγική είναι ένας όρος βαθιά ριζωμένος στη στρατιωτική και πολιτική ιστορία, η οποία έχει εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου για να περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα στοιχείων στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων. Η στρατηγική στις Διεθνείς Σχέσεις είναι μια δυναμική και ουσιαστική πτυχή που διαμορφώνει τη συμπεριφορά των κρατών, των μη κρατικών παραγόντων και των διεθνών θεσμών.

Σύμφωνα με τον Handel, η ιστορική εξέλιξη της στρατηγικής εντοπίζει τις ρίζες της σε δύο έργα έχουν την μεγαλύτερη σημασία στην ανάλυση της στρατηγικής διαχρονικά: Η τέχνη του πολέμου του Sun Tzu και το Περί πολέμου του Clausewitz. Αυτά τα δύο έργα για τον πόλεμο και την πολιτική, έθεσαν τα θεμέλια για τη στρατηγική σκέψη.

Για τον Πλατιά (2007 ) σε αυτά προστίθεται και ο Πελοποννησιακός Πόλεμος του Θουκυδίδη. Σε αυτό το έργο γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στη στρατηγική, στον τρόπο, δηλαδή, με τον οποίο τα κράτη παράγουν ασφάλεια για τον εαυτό τους. Ο Θουκυδίδης ενσωματώνει στην ανάλυσή του, οικονομικούς, διπλωματικούς, στρατιωτικούς, τεχνολογικούς, δημογραφικούς και

ψυχολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη στρατηγική ενός κράτους, διευρύνοντας την προσέγγιση της στρατηγικής εκτός των πλαισίων της αμιγούς στρατιωτικής προσέγγισης.

Αργότερα ο Deelbruck ανέπτυξε τις έννοιες της στρατηγικής της εκμηδένισης και της στρατηγικής της εξουθένωσης. Στις απαρχές της στρατηγικής ακόμα και ο όρος της υψηλής στρατηγικής περιοριζόταν στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται και διεξάγει πόλεμο κάποιο κράτος. Σήμερα, όμως, ο όρος «υψηλή στρατηγική» χρησιμοποιείται για να συμπεριλάβει όλα εκείνα τα διαθέσιμα μέσα (οικονομικούς, στρατιωτικούς, διπλωματικούς πόρους κτλ.) που χρησιμοποιεί ένα κράτος με σκοπό να επιτύχει τους μακροπρόθεσμους πολιτικούς του στόχους ενόψει μίας ενδεχόμενης σύγκρουσης. Επομένως, η υψηλή στρατηγική παρέχει το πλαίσιο μέσα στο οποίο το κράτος θα δημιουργήσει την ασφάλειά του (Πλατιάς, 2007).

Σύμφωνα με τον Κ. Κολλιόπουλο, η στρατηγική ορίζεται ως η σύνδεση μέσων και στόχων υπό το πρίσμα πραγματικών ή ενδεχόμενων συγκρούσεων. Με άλλα λόγια, η στρατηγική αποτελείται από τον συνδυασμό "μέσων - στόχων - αντιπάλου". Εφαρμόζοντας αυτές τις έννοιες στον τομέα της διεθνούς πολιτικής, μπορούμε να πούμε ότι η στρατηγική αφορά τη σύνδεση μέσων και στόχων ενός κράτους υπό την επίδραση του διεθνούς ανταγωνισμού, είτε αυτός εκδηλώνεται σε καταστάσεις ειρήνης είτε σε πιθανές συγκρούσεις. Όταν ένα κράτος χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα του - στρατιωτικά, διπλωματικά, οικονομικά κλπ. - για να επιτύχει τους πολιτικούς του στόχους ενόψει ενδεχόμενων συγκρούσεων, τότε μιλάμε για υψηλή στρατηγική του κράτους, ανεξάρτητα από το μέγεθός του. Η προώθηση και η επίτευξη των μακροπρόθεσμων στόχων ενός κράτους αποτελούν τον κυρίαρχο πυλώνα της υψηλής στρατηγικής. Η έλλειψη υψηλής στρατηγικής επιτρέπει στη στρατιωτική στρατηγική να αντικαταστήσει τη μακροπρόθεσμη πολιτική προσανατολισμό, με δυνητικά καταστροφικές συνέπειες.

Ο Α. Πλατιάς προσδιορίζει τα σημεία που κάθε κράτος πρέπει να λάβει υπόψη για την αποτελεσματική σχεδίαση της υψηλής στρατηγικής του: Αρχικά αναφέρει πως χρειάζεται (1) διενέργεια ακριβούς ανάλυσης του διεθνούς περιβάλλοντος για την αναγνώριση των απειλών και των ευκαιριών, καθώς και των περιορισμών που προκύπτουν. Η στρατηγική πρέπει να συνάδει με τη γεωπολιτική πραγματικότητα και τη διαρκώς μεταβαλλόμενη διεθνή ισορροπία δυνάμεων. Το κάθε κράτος θα πρέπει (2) να καθορίσει τους πολιτικούς του στόχους με βάση τις διαθέσιμες δυνατότητες και τις αναγνωρισμένες απειλές και ευκαιρίες. Οι πολιτικοί στόχοι πρέπει να είναι ρεαλιστικοί και εφικτοί, αποφεύγοντας την υπερεκτίμηση που μπορεί να οδηγήσει σε αστοχίες. Ακόμη (3) θα πρέπει να αναπτύξει έναν αναποτελεσματικό συνδυασμό μέσων για την υλοποίηση των πολιτικών στόχων. Τα μέσα πρέπει να είναι συνεκτικά και να

συνάδουν με τους στόχους, αποφεύγοντας την άσκοπη διάθλαση πόρων και προσπαθειών. Και τέλος (4) να διαμορφώσει μία προσεκτική εικόνα της υψηλής στρατηγικής τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό. Η νομιμοποίηση της στρατηγικής είναι κρίσιμη τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό περιβάλλον για την υποστήριξή της και την επίτευξη των στόχων της.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω σχετικά με την στρατηγική, θα προσπαθήσουμε να εμβαθύνουμε στην περίπλοκη δυναμική της στρατηγικής στο πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων, υπό το ευρύτερο φάσμα των Διεθνών Σχέσεων. Το ιστορικό υπόβαθρο, οι γεωπολιτικές εκτιμήσεις και η εφαρμογή των θεωριών στις ΔΣ ρίχνουν φως στην πολύπλευρη φύση των στρατηγικών που εφαρμόζουν Ελλάδα και Τουρκία για την πλοήγηση των διμερών σχέσεών τους. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έχουν σημαδευτεί από μια ιστορία συνεργασίας, αντιπαλότητας και περιστασιακών συγκρούσεων.

Από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έως τη σύγχρονη εποχή ιστορικά γεγονότα, όπως η Κυπριακή σύγκρουση και οι διαμάχες για τα νησιά του Αιγαίου διαμορφώνουν τον στρατηγικό λογισμό της Ελλάδας και της Τουρκίας. Η εξέταση της σύγχρονης δυναμικής των ελληνοτουρκικών σχέσεων όπως η εξερεύνηση ενέργειας, η στρατιωτική δύναμη, η επέκταση και τοποθέτηση, μας δίνουν μια ξεκάθαρη εικόνα για τις στρατηγικές που εφαρμόζουν τα δύο κράτη.

Η Ελλάδα μετά από μια δεκαετία απραξίας η οποία οφειλόταν κυρίως στην οικονομική κρίση, έχει επενδύσει σε μια σειρά αξιόλογων εξοπλιστικών προγραμμάτων με έμφαση στην εξισορρόπηση της τουρκικής ποσοτικής υπεροχής μέσω τεχνολογικής αντιστάθμισης, όπως για παράδειγμα το F-16 στον τόπο Viper, η απόκτηση Rafale, τα αεροσκάφη F-35, η αγορά υπερσύγχρονων φρεγατών Belharra, η αγορά των πυραυλικών συστημάτων Spike Nlos/Spike ER2. Επίσης, η Ελλάδα έχει επικεντρωθεί στην εμβάθυνση των στρατηγικών δεσμών με τις Μεγάλες Δυνάμεις έχοντας έτσι καταφέρει δύο διμερείς αμυντικές συμμαχίες που εμπεριέχουν αμερικανικές δεσμεύσεις και ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής με τη Γαλλία. Αυτές οι στρατηγικές συμμαχίες άνοιξαν το δρόμο στην Ελλάδα για την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων με οπικά συστήματα ισχυρά και υψηλής τεχνολογίας. Τα εξοπλιστικά προγράμματα της Ελλάδας παίζουν κεντρικό ρόλο στην στρατιωτική στρατηγική της και αποτελούν τον στυλοβάτη της Ελληνικής αποτροπής. (Πλατιάς, 2023).

Η Τουρκία επενδύει σε αναγκαία έργα τεχνολογικής υποδομής που απαιτούνται για την κατασκευή πυρηνικών όλων, εκπαιδύοντας στρατιές πυρηνικών επιστημόνων κάτω από την Ομπρέλα ενός φιλόδοξου προγράμματος πυρηνικής ενέργειας με τη Ρωσία. Ταυτόχρονα

διατηρεί στενή στρατιωτική συνεργασία με το Πακιστάν, με το οποίο έχει ιστορικό «σκοτεινών» πυρηνικών συναλλαγών. Ακόμη, ακολουθώντας την στρατηγική της υπολανθάνουσας πυρηνικοποίησης στοχεύει (1) να αποκτήσει status, το οποίο συνάδει με τη μεγαλομανία της και φιλοδοξία της να αναδειχθεί περιφερειακός ηγεμόνας με πλανητική επιρροή. Στοχεύει (2) να εξισορροπήσει το Ισραήλ, (3) να αντισταθμίσει τον κίνδυνο από τα εκκολαπτόμενα πυρηνικά προγράμματα Ιράν και Σαουδικής Αραβίας, (4) να εξασφαλίσει στρατηγική αυτονομία από τις ΗΠΑ και (5) να μπορεί να εκβιάζει τους αντιπάλους της. Η στρατηγική αυτή είναι ιδανική στρατηγική για την Τουρκία από τη στιγμή που δεν παραβιάζει ανοιχτά καμία ηθική και ταυτόχρονα δημιουργεί τη δυνατότητα απόκτησης πυρηνικών όπλων. (Πλατιάς, 2023)

### *1.1.1.3. Δίλημμα ασφαλείας*

Το δίλημμα ασφαλείας σχετίζεται με μία κατάσταση με την οποία ένας δρών του διεθνούς συστήματος, στην προσπάθειά του να ενισχύσει την εθνική του ασφάλεια, προβαίνει σε ενέργειες οι οποίες γίνονται αντιληπτές ως απειλή από έναν άλλον δρώντα (Heywood, 2013). Όταν προσπαθεί κανείς να εξηγήσει τη συμπεριφορά σε ένα διεθνές σύστημα όπου τα κράτη ενεργούν για να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους και όπου οι προθέσεις των αντιπάλων δεν είναι αξιόπιστες, το δίλημμα της ασφαλείας κατέχει εξέχουσα θέση ως σημαντικό μέρος της εξήγησης. Σύμφωνα με την παραδοσιακή θεωρία, ένα κράτος βρίσκεται σε δύσκολη θέση κάθε φορά που πρέπει να καθορίσει πώς θα αμυνθεί έναντι ενός δυνητικού εχθρού. Από τη μία πλευρά, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής θα μπορούσαν να αποφασίσουν να μην αναλάβουν καμία δράση. Στην περίπτωση, όμως, που δεν ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση της αντιλαμβανόμενης απειλής, το κράτος μπορεί να αποδυναμωθεί σε σχέση με τον αντίπαλό του, καθιστώντας το πιο ευάλωτο σε επιθέσεις. Εναλλακτικά, το κράτος θα μπορούσε να λάβει μέτρα για να εξισορροπήσει το πλεονέκτημά του έναντι του ανταγωνιστή του. Για παράδειγμα, ένα κράτος μπορεί να αποφασίσει να δημιουργήσει νέα όπλα προκειμένου να αμυνθεί έναντι της αντιλαμβανόμενης απειλής ή μπορεί να αποφασίσει να επεκτείνει τη συμμετοχή του σε συμμαχίες προκειμένου να μοιραστεί το βάρος της αποθάρρυνσης του αντιπάλου. Ακόμη και αν οι προσπάθειες του κράτους για την ενίσχυση της ασφαλείας του είναι καθαρά αμυντικού χαρακτήρα, οι ανταγωνιστές που δεν εμπιστεύονται το κράτος μπορεί να εκλάβουν τα μέτρα ως απειλητικά ή ως μέτρα με επιθετική στόχευση.

Όσο ισχυρότερο γίνεται ένα κράτος, τόσο μεγαλύτερες παραστάσεις πραγματικής ή δυνητικής απειλής δημιουργεί στις άλλες μονάδες καθιστώντας τις όλες ανασφαλείς και καχύποπτες για

την ισχύ των άλλων. Τα κράτη καθοδηγούμενα πολλές φορές από την επιθυμία τους να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους, εμπλέκονται σε στρατιωτικές συγκεντρώσεις και αγώνες εξοπλισμών με αποτέλεσμα αυτή η συσσώρευση στρατιωτικών δυνατοτήτων να εκλαμβάνεται ως ισορροπία δυνάμεων.

Όπως υπογραμμίζει ο Hobbes «πάντοτε οι μονάρχες και τα άτομα με κυριαρχική εξουσία λόγω της ανεξαρτησίας τους, ζηλοφθονούν ο ένας τον άλλον και βρίσκονται στην κατάσταση και στάση των μονομάχων, έχοντας τα όπλα και τα μάτια τους στραμμένα ένας στον άλλον, δηλαδή τα οχυρά της φρουράς και τα κανόνια τους, στα σύνορα των βασιλείων τους και στις γειτονιές τους έχουν συνεχώς κατασκόπους, πράγμα που είναι στάση πολέμου». (Παπασωτηρίου, 2008).

Στο κλασικό δίλημμα, υπάρχουν δύο παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα οι ενέργειες του αμυνόμενου κράτους να θεωρηθούν απειλητικές. Οι παράγοντες αυτοί είναι η διαφοροποίηση των δυνατοτήτων και η ισορροπία επίθεσης-άμυνας. Αρχικά, οι στρατιωτικές ικανότητες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο για επιθετικούς όσο και για αμυντικούς σκοπούς, μπορεί να αυξήσουν την πιθανότητα τα κράτη να εμπλακούν σε ανταγωνισμό ασφαλείας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα κράτη δεν μπορούν να είναι βέβαια ότι οι ανταγωνιστές τους θα χρησιμοποιήσουν στρατιωτικό εξοπλισμό για αμυντικούς σκοπούς, αλλά ούτε μπορούν να είναι βέβαια ότι οι ανταγωνιστές τους θα χρησιμοποιήσουν επιθετικές στρατιωτικές δυνατότητες. Ένα κράτος μπορεί να έχει κίνητρο να ξεκινήσει μια σύγκρουση εάν διαθέτει ικανότητες που καθιστούν την επιθετική δράση απλούστερη και λιγότερο επικίνδυνη. Από την άλλη πλευρά, ένας ανταγωνιστής που βλέπει αυτά τα μέτρα ως επιθετική απειλή μπορεί να απαντήσει με τη λήψη εξισορροπητικών μέτρων, γεγονός που μπορεί να ξεκινήσει ένα καθοδικό σπινάλ κλιμακούμενης συμπεριφοράς και ανταγωνισμού εξοπλισμών.

Σε μια στρεβλή τροπή των γεγονότων, οι δράσεις που λαμβάνονται με την πρόθεση να ενισχύσουν την ασφάλεια μπορούν στην πραγματικότητα να καταστήσουν και τα δύο κράτη λιγότερο ασφαλή και χειρότερα. Όταν επιχειρείται να εξηγηθούν οι ακούσιες συνέπειες που προκύπτουν όταν ένα κράτος προσπαθεί να αυξήσει την ασφάλειά του σε σχέση με ένα άλλο κράτος, χρησιμοποιείται παραδοσιακά το δίλημμα της ασφάλειας. Παρόλο που το δίλημμα ασφάλειας έχει εφαρμοστεί και σε άλλες καταστάσεις εκτός από τον διακρατικό ανταγωνισμό - όπως οι εθνικές συγκρούσεις στο εσωτερικό ενός κράτους- η εστίαση των μελετών αυτών είναι σε καταστάσεις στις οποίες μια ομάδα λαμβάνει μέτρα για να αυξήσει την ασφάλειά της σε σχέση με μια άλλη ομάδα. Ακόμη και όταν οι στρατιωτικές ενέργειες ενός κράτους αποσκοπούν στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, στην προώθηση της σταθερότητας ή στην εδραίωση της ειρήνης και όχι στην ενίσχυση της άμυνας έναντι ενός άλλου δρώντα, οι ίδιοι μηχανισμοί που

οδηγούν στο δίλημμα ασφάλειας μεταξύ δύο ομάδων, μπορεί να εξακολουθούν να είναι παρόντες. Αυτοί οι μηχανισμοί είναι που προκαλούν το δίλημμα ασφάλειας μεταξύ δύο ομάδων. Με τον ίδιο τρόπο που ένας ηγέτης πρέπει να επιλέξει πώς θα αντιδράσει όταν βρίσκεται αντιμέτωπος με έναν πιθανό αντίπαλο στο πλαίσιο ενός διλήμματος ασφάλειας μεταξύ ομάδων, ο εν λόγω ηγέτης πρέπει επίσης να επιλέξει πώς θα αντιδράσει όταν βρίσκεται αντιμέτωπος με μια ανθρωπιστική κρίση, την πειρατεία ή κάποια άλλη μη παραδοσιακή απειλή ασφάλειας. Ένας ηγέτης θα μπορούσε να επιλέξει να μην κάνει τίποτα, γεγονός που θα τον έθετε σε κίνδυνο του κόστους του εσωτερικού ακροατηρίου που θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει την κατάσταση, καθώς και των συνεπειών της διεθνούς κριτικής για τη φήμη του (Lin-Greenberg, 2018).

Το δίλημμα ασφαλείας συμβάλει στην περιφερειακή και παγκόσμια αστάθεια, καθώς τα κράτη συμμετέχουν σε ανταγωνιστικά μέτρα ασφαλείας, τα οποία ενδέχεται να οδηγήσουν σε σύγκρουση. Η έλλειψη εμπιστοσύνης, οι διαταραχές της επικοινωνίας και οι εσφαλμένες αντιλήψεις συμβάλλουν σ' ένα κύκλο καχυποψίας και ανασφάλειας μεταξύ των κρατών. Για το ρεαλισμό το δίλημμα ασφαλείας είναι εγγενές χαρακτηριστικό ενός άναρχου διεθνούς συστήματος. Τα κράτη έχουν ως κίνητρο το ατομικό συμφέρον και την επιβίωση. Στο κονστρουκτιβισμό δίνεται έμφαση στο ρόλο των ιδεών, των κανόνων και της ταυτότητας στη διαμόρφωση της κρατικής συμπεριφοράς.

Στο μεταψυχροπολεμικό κόσμο τα διλήμματα ασφαλείας είναι έντονα κυρίως σε περιοχές του αναπτυσσόμενου κόσμου όπου υπάρχει αστάθεια και έντονη ανασφάλεια. Στην υποσαχάρια Αφρική κατά την τελευταία δεκαπενταετία, είκοσι αφρικανικά κράτη ενεπλάκησαν σε εμφύλιο που προκάλεσαν τουλάχιστον όσους θανάτους επέφερε στην Ευρώπη ο Ά Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο ανεπτυγμένος κόσμος από την άλλη μεριά, φαίνεται να έχει διαφύγει από τα σκληρά διλήμματα ασφαλείας και ως εκ τούτου λειτουργεί περισσότερο με βάση τη λογική του πρέποντος. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως η άναρχη κοινωνία των κυρίαρχων κρατών λειτουργεί με βάση την επιρροή δύο πόλων. Από τη μια μεριά ένας πόλος δημιουργεί επιταγές σύμφωνα με τη λογική του πρέποντος ενώ από την άλλη μεριά δημιουργούνται επιταγές σύμφωνα με τη λογική του συνεπειών με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας κάθε κράτους. Η διεθνής συγκυρία είναι εκείνη που θα καθορίσει αν θα υπερισχύσει η επιρροή του ενός ή του άλλου πόλου όταν ένα κράτος αντιμετωπίζει απειλές (Παπασωτηρίου, 2008 ).

Στο πλαίσιο των Διεθνών Σχέσεων η έννοια του διλήμματος ασφαλείας έχει διαδραματίσει κρίσιμο στην κατανόηση της δυναμικής των συγκρούσεων και της συνεργασίας μεταξύ των κρατών.



Η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η επακόλουθη ίδρυση των σύγχρονων εθνών-κρατών, της Ελλάδας και της Τουρκίας, έθεσαν το έδαφος για εδαφικές διαμάχες και τεταμένες σχέσεις. Ιστορικά γεγονότα και άλυτα ζητήματα από το παρελθόν έχουν τροφοδοτήσει την αμοιβαία δυσπιστία δημιουργώντας ένα γόνιμο έδαφος για διλήμματα ασφαλείας.

Το Αιγαίο και η Ανατολική Μεσόγειος υπήρξαν κομβικά σημεία αντιπαράθεσης, με διάφορες για τα χωρικά ύδατα, τις ΑΟΖ και την εξερεύνηση πόρων. Ο ανταγωνισμός για πόρους υδρογονανθράκων στην περιοχή έχει εντείνει τις εντάσεις, καθώς και τα δύο κράτη επιδιώκουν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, φοβούμενοι την καταπάτηση του άλλου. Το δίλημμα ασφαλείας οξύνεται καθώς τα αμυντικά μέτρα της μιας πλευράς εκλαμβάνονται ως απειλητικά από την άλλη.

Η στρατηγική σημασία της περιοχής ενισχύει το δίλημμα ασφαλείας. Και τα δύο κράτη είναι μέλη του ΝΑΤΟ, περιπλέκοντας τη δυναμική με συμμετοχή άλλων διεθνών παραγόντων. Οι συμμαχίες και οι συνεργασίες που σχηματίζει κάθε χώρα συμβάλλουν σε ένα σύνθετο δίκτυο γεωπολιτικών συμφερόντων, επηρεάζοντας τις αντιλήψεις τους για απειλή και την ασφάλεια. Το δίλημμα ασφαλείας μεγεθύνεται καθώς οι ενέργειες που λαμβάνονται μεταφράζονται ως απειλητικές από την άλλη πλευρά.

Το δίλημμα ασφαλείας Ελλάδας-Τουρκίας εκτείνεται και πέρα από τις διμερείς σχέσεις επηρεάζοντας την περιφερειακή σταθερότητα και την παγκόσμια γεωπολιτική, καθώς η συμμετοχή παραγόντων όπως η ΕΕ και οι ΗΠΑ, εισαγάγουν πρόσθετα επίπεδα πολυπλοκότητας.

Συμπερασματικά λοιπόν, το δίλημμα ασφαλείας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις είναι ένα πολύπλευρο ζήτημα που έχει βαθιά ρίζα. Η διαίονιση αυτού του διλήμματος θέτει προκλήσεις όχι μόνο για τα δύο εμπλεκόμενα έθνη αλλά και για τη περιφερειακή και διεθνή συνεργασία.

#### *1.1.1.4. Ηθική*

Η ηθική κατέχει πρωταρχικό ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των εθνών στην παγκόσμια σκηνή. Στον πυρήνα της, η ηθική στις Διεθνείς Σχέσεις αναφέρεται στις ηθικές αρχές που καθοδηγούν τις ενέργειες των κρατών και άλλων διεθνών παραγόντων. Περιλαμβάνει ένα σύνολο αξιών και κανόνων που διαμορφώνουν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε θέματα που κυμαίνονται από την διπλωματία και τα ανθρώπινα δικαιώματα ως την επίλυση συγκρούσεων και την παγκόσμια διακυβέρνηση.

Το μεγαλύτερο μέρος της ακαδημαϊκής συζήτησης για τα ζητήματα διεθνούς ηθικής προέρχεται από τις δυτικές παραδόσεις θεωρίας περί ηθικής. Μεγάλη σημασία στη συζήτηση κατέχει η δεοντολογική και η τελεολογική ηθική αλλά και η θεωρία του Καντ σχετικά με τον ωφελιμισμό. Η ιδεολογία ασχολείται με τη φύση των ανθρώπινων υποχρεώσεων και δεσμεύσεων, με τις προσεγγίσεις σχετικά με αυτή να διατυπώνουν κανόνες που είναι πάντα ορθοί ώστε όλοι να τους ακολουθούν, σε αντίθεση με τους κανόνες που μπορεί να οδηγούν σε ένα καλό αποτέλεσμα για ένα άτομο ή την κοινωνία στην οποία ζει. Με τα ηθικά αυτά ζητήματα έρχονται αντιμέτωποι όλοι οι δρώντες στη διεθνή σφαίρα και ιδιαίτερα τα κράτη που έχουν μεγάλη δυνατότητα να βοηθήσουν ή να επιτεθούν εναντίον άλλων κρατών. Η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζουν τα κράτη και άλλοι δρώντες είναι προέκταση του ηθικού πλουραλισμού και της πολιτικής αναρχίας στη διεθνή σφαίρα. Αυτές οι προκλήσεις δυσχεραίνουν τη λήψη αποφάσεων και περιπλέκουν τη συλλογιστική μας, αλλά δεν ακυρώνουν τις υποχρεώσεις μας προς τους υπόλοιπους.

Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης ο κοσμοπολιτισμός αμφισβητεί τους ρεαλιστές και τους πλουραλιστές με τους περισσότερους ακαδημαϊκούς να απορρίπτουν τόσο τον ακραίο ρεαλισμό όσο και έναν αυστηρό πλουραλισμό. Δεδομένης της αλληλεξάρτησης που λαμβάνει η χώρα υπό την παγκοσμιοποίηση το ενδιαφέρον στρέφεται στον τρόπο με τον οποίο θα είμαστε ηθικοί στη διεθνή σφαίρα και όχι στο αν θα δεσμευτούμε από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την ηθική. Βέβαια, παρά τα στοιχεία κοσμοπολιτισμού στη διεθνή τάξη η πρακτική των κρατών ως επί το πλείστον και οι περισσότεροι άνθρωποι εξακολουθούν να δίνουν προτεραιότητα στους συμπατριώτες τους. Τα κράτη από φόβο για την ασφάλειά τους εστιάζουν την προσοχή τους σε θέματα ασφάλειας σε βάρος ζητημάτων που άπτονται των ανθρώπινων δικαιωμάτων δείχνοντας την ανικανότητα των κρατών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις ανησυχίες των φτωχότερων και πιο αδύναμων κρατών. Οι ηθικοί προβληματισμοί ωθούν τα κράτη να συμμετάσχουν σε διεθνή συνεργασία για την αντιμετώπιση των κρίσεων και την προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Για τους ρεαλιστές τα γεγονότα της αναρχίας και της κρατικής υπόστασης σημαίνουν ότι η μόνη βιώσιμη ηθική είναι αυτή της ιδιοτέλειας. Πολλοί άνθρωποι έχουν χαρακτηρίσει τη ρεαλιστική ηθική ως μακιαβελική στη χειρότερη περίπτωση και αμοραλιστική στην καλύτερη. Ωστόσο κάποιοι θεωρητικοί του ρεαλισμού, όπως ο Morgenthau, ισχυρίζονται ότι κάτω από αυτή τη σκληρή πραγματικότητα υποβόσκει μια πιο πρακτική ηθική ως απόρροια στις υποχρεώσεις του κράτους να διασφαλίσει την επιβίωσή του στο καθεστώς της διεθνούς αναρχίας. Επομένως η αυτοβοήθεια αποτελεί ηθικό καθήκον και όχι απλώς μια πρακτική αναγκαιότητα. Από την άλλη

μεριά, πολλοί ρεαλιστές όπως ο Mersheimer, εκφράζουν τη δυσπιστία τους σχετικά με τα κράτη που ισχυρίζονται ότι ενεργούν στο όνομα της οικουμενικής ηθικής θεωρώντας πως αυτό αποτελεί είτε δικαιολογία ή ιδιοτελής αυταπάτη. Ακόμη, εκφράζεται η άποψη πως πολλές φορές τα κράτη δεν καλούνται να εκλέξουν ανάμεσα στην επιβίωση και την καταστροφή αλλά ανάμεσα στο κέρδος και στη ζημιά. Σε γενικές γραμμές οι ρεαλιστές παρουσιάζουν την προτίμησή τους για την καθεστηκυία τάξη, το σύστημα των κρατών, τον εθνικισμό και το εθνικό συμφέρον αποδεικνύοντας πως ο ρεαλισμός δεν είναι απλώς μια θεωρία περιγραφική και επεξηγηματική αλλά προβαίνει σε υποδείξεις και προτείνει κανόνες (Baylis, Smith, & Owens, 2011, σσ. 284-285).

Η ηθική παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση διπλωματικών πρακτικών και μηχανισμών επίλυσης συγκρούσεων. Η ηθική διπλωματία επιδιώκει να βρει ειρηνικές λύσεις σε διαφορές, προωθώντας το διάλογο και τον συμβιβασμό για την επιθετικότητα.

Τα κράτη είναι υποχρεωμένα να κάνουν υπολογισμούς βασισμένους στον καταμερισμό της ισχύος για να καθορίσουν τις ενέργειές τους με γνώμονα την ασφάλειά τους ανεξάρτητα από τη λογική του πρέποντος που απορρέει από το διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς θεσμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόφαση της Ελλάδας του 1974 να στρατικοποιήσει σε όλες τις νήσους του ανατολικού Αιγαίου κατά παραβίαση διεθνούς συνθήκης, εκείνης της συνθήκης της Λοζάνης. Είναι γεγονός, βέβαια, ότι η ελληνική διπλωματία επικαλέστηκε διεθνή σύμβαση, δηλαδή το χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, για να νομιμοποιήσει την παραβίαση της συνθήκης. Παρόλα αυτά η στρατικοποίηση των νησιών θα είχε λάβει χώρα ούτως ή άλλως, με ή χωρίς νομική κάλυψη, δεδομένων των παραστάσεων απειλής που προκάλεσε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο (Παπασωτηρίου, 2008).

Για να κατανοήσει κανείς τις ηθικές διαστάσεις των ελληνοτουρκικών σχέσεων, πρέπει να περιηγηθεί στην ιστορική ταπετσαρία που έχει πλέξει τον ιστό της αλληλεπίδρασης τους. Ο ρόλος της ηθικής γίνεται ιδιαίτερα κρίσιμος για την κατανόηση και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα δύο έθνη. Οι ηθικοί προβληματισμοί διαμορφώνουν την κρατική συμπεριφορά, τη διπλωματία και την επιδίωξη της περιφερειακής σταθερότητας.

Ένα από τα βασικά ηθικά ζητήματα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις περιστρέφεται γύρω από τις εδαφικές διαφορές και τα ζητήματα κυριαρχίας. Οι μακροχρόνιες συγκρούσεις στο Αιγαίο και την Κύπρο και η οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων εγείρουν ερωτήματα σχετικά με την ηθική δικαιολογία για εδαφικές διεκδικήσεις. Η εξέταση αυτού των διαφορών μέσα από ένα ηθικό πρίσμα, απαιτεί την αξιολόγηση του διεθνούς δικαίου, της δικαιοσύνης και του

αντίκτυπου στους τοπικούς πληθυσμούς. Η εξέταση ιστορικών παραπόνων μέσω του ηθικού φακού, επιτρέπει τη βαθύτερη κατανόηση των ηθικών διαστάσεων των πράξεων τους και του πιθανού αντίκτυπου. Η αναγνώριση των ιστορικών αδικιών είναι μια κρίσιμη πτυχή της ηθικής διάστασης στις Διεθνείς Σχέσεις.

Μια άλλη πτυχή του ηθικού λόγου στις ελληνοτουρκικές σχέσεις αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των μειονοτήτων, καθώς και τα δύο έθνη φιλοξενούν διαφορετικές εθνοτικές και θρησκευτικές κοινότητες και η μεταχείριση αυτών των μειονοτικών ομάδων έχει ηθικές συνέπειες στη διεθνή κοινότητα. Η διπλωματία χρησιμεύει ως κρίσιμος χώρος για την έκφραση των ηθικών αρχών στις Διεθνείς Σχέσεις. Η εξέταση των διπλωματικών συναλλαγών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, μας επιτρέπει να διερευνήσουμε το ρόλο της ειλικρίνειας, της διαφάνειας και του σεβασμού.

Η κατανόηση λοιπόν της έννοιας της ηθικής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις είναι απαραίτητη για την κατανόηση της πολυπλοκότητας των αλληλεπιδράσεων από τη σκοπιά των Διεθνών Σχέσεων. Ιστορικές κληρονομίες, εδαφικές διαμάχες, εκτιμήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και γεωπολιτικοί παράγοντες συμβάλλουν στο ηθικό πλαίσιο που διαμορφώνει τη δυναμική μεταξύ των δύο κρατών.

#### *1.1.1.5. Βία (μορφές βίας)*

Η εννοιολόγηση της βίας αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα δεδομένου ότι οι θεωρίες, οι θέσεις και οι απόψεις που περιβάλλουν την έννοια της βίας βρίσκουν τις ρίζες τους στην απαρχή της ανθρωπότητας. Η βία αφορά πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής και εκδηλώνεται με διάφορες μορφές: φυσική, ηθική, ψυχολογική και κατ' επέκταση αποτελεί αντικείμενο πολλών διαφορετικών επιστημών. Η βία κατέστη αντικείμενο μελέτης τη δεκαετία του 1960 με διάφορους ορισμούς να της έχουν αποδοθεί, με κοινό χαρακτηριστικό την αμφισημία. Για το ένα μέρος η βία, αποτελεί προσπάθεια υπεράσπισης, ενώ για το άλλο μέρος, η βία αποτελεί επέμβαση, αποκηρύσσεται, είναι αρνητικά φορτισμένη και καταδικάζεται (Χαραλαμπίδης, 2019). Η βία στις Διεθνείς Σχέσεις εκδηλώνεται με διαφορετικούς τρόπους, που κυμαίνονται από τον συμβατικό πόλεμο έως τον οικονομικό εξαναγκασμό και τις επιθέσεις στον κυβερνοχώρο.

Η χρήση της βίας στη διεθνή πολιτική συνδέεται άμεσα με την κοινωνικοπολιτική δομή του διεθνούς συστήματος, την εγγενή φύση των διεθνών θεσμών και τη συνακόλουθη φύση της κρατικής κυριαρχίας. Το ζήτημα της χρήσης βίας είναι επίσης συνυφασμένο με τις καθιερωμένες

αρχές του δικαίου και της δικαιοσύνης, οι οποίες είναι γενικά αποδεκτό ότι στηρίζουν την πολιτική κουλτούρα τόσο των ενδοκρατικών όσο και των διακρατικών σχέσεων διαχρονικά. Στις οργανωμένες πολιτικές σχέσεις, η χρήση βίας εξαρτάται από την τήρηση μιας συγκεκριμένης τάξης. Η τάξη αυτή μπορεί να είναι αυθαίρετα, δεσποτικά, κοινωνικοπολιτικά ή νομικά επιβαλλόμενη. Το πολιτικό σύστημα ενός έθνους το επιτυγχάνει αυτό. Συνολικά, τα πολιτικά συστήματα των ανεξάρτητων κρατών είναι άρρηκτα και οργανικά συνυφασμένα με τη δικαιοσύνη, την τάξη και το δικαίωμα χρήσης νόμιμης βίας για τη διατήρησή της. Στην ενδοκρατική τάξη, το δικαίωμα χρήσης νόμιμης βίας αφορά την ομαλή και εύρυθμη οργάνωση των κοινωνικοπολιτικών σχέσεων, οι οποίες βασίζονται ειδικά στο δίκαιο. Στις διεθνείς σχέσεις, ωστόσο, υπάρχουν τόσες κοινωνίες, κοινωνικοπολιτικά συστήματα και συστήματα διανεμητικής δικαιοσύνης όσες και τα κυρίαρχα κράτη. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί νόμιμη βία στις διεθνείς σχέσεις, όπως αναφέρει ο Raymond Aron.

Οι μελετητές έχουν προτείνει διάφορα θεωρητικά πλαίσια για την ανάλυση και την κατανόηση της βίας στις Διεθνείς Σχέσεις. Οι ρεαλιστές δίνουν έμφαση στους αγώνες εξουσίας και τον άναρχο χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, ενώ οι φιλελεύθεροι εστιάζουν στον ρόλο των θεσμών και της συνεργασίας. Οι κονστρουκτιβιστές υποστηρίζουν ότι οι ιδέες, οι κανόνες και οι ταυτότητες διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του κράτους.

Στη διεθνή πολιτική, οι οριοθετήσεις της κυριαρχίας δεν διέπονται από ορισμένες αρχές της δικαιοσύνης, αλλά από την έννοια της διεθνούς τάξης. Για τον λόγο αυτό, όταν η βία χρησιμοποιείται στη διεθνή πολιτική -τουλάχιστον από κρατικούς δρώντες και διεθνείς οργανισμούς- χρησιμοποιείται είτε για να διατηρηθεί η υπάρχουσα τάξη, είτε για να επέλθει αλλαγή επειδή τα κράτη δεν συμφωνούν με τις οριοθετήσεις κυριαρχίας που τα ίδια έχουν κάνει στο παρελθόν- όταν παραβιάζονται η διεθνής νομιμότητα και οι αρχές του διεθνούς δικαίου, χρησιμοποιείται παράνομη βία. Όταν ένα κράτος ή ένας διεθνής οργανισμός υπερασπίζεται τη νομιμότητα της χρήσης βίας, η χρήση βίας είναι δικαιολογημένη. Οι επιπτώσεις της βίας στις Διεθνείς Σχέσεις εκτείνονται πολύ πέρα από τους άμεσους εμπλεκόμενους παράγοντες, επηρεάζοντας συχνά την παγκόσμια σταθερότητα και ασφάλεια. Οι ένοπλες συγκρούσεις μπορούν να οδηγήσουν σε μαζικούς εκτοπισμούς, ανθρωπιστικές κρίσεις, πολέμους αντιπροσώπων και πολέμους στον κυβερνοχώρο. Επιπλέον, η διασύνδεση της παγκόσμιας οικονομίας σημαίνει ότι η βία σε μια περιοχή μπορεί να έχει κυματιστικές επιπτώσεις στην παγκόσμια σκηνή, κάτι που παρατηρείται άμεσα εξαιτίας του πολέμου στην Ουκρανία.

Επί του παρόντος, ένας ορθολογικός λόγος είναι απαραίτητος για τη διάκριση μεταξύ ειρηνικών και αναθεωρητικών κρατών. Τα ειρηνικά κράτη αποδέχονται την προσφυγή στους κατάλληλους

διεθνείς θεσμούς για την ειρηνική επίλυση των διαφορών, δηλαδή για την ερμηνεία των επιμέρους διατάξεων των Συνθηκών για την οριοθέτηση της κυριαρχίας. Τα αναθεωρητικά κράτη, αντίθετα, είναι εκείνα που απαιτούν αλλαγές, αρνούνται την προσφυγή στο διεθνές δικαστήριο και χρησιμοποιούν βία για την επίτευξη των στόχων τους. Στην ενδοκρατική τάξη, όπου η χρήση βίας είναι νόμιμη και θεμιτή για την πλειοψηφία των μελών μιας κοινωνίας (αν δεν είναι θεμιτή, έχουμε επανάσταση ή ειρηνική αλλαγή καθεστώτος για την εγκαθίδρυση μιας νέας κοινωνικοπολιτικής τάξης), χρησιμοποιείται για την επιβολή των συμφωνημένων κανονιστικών ρυθμίσεων της ενδοκρατικής τάξης (Ηφαιστος, 1999). Καθώς το κράτος διατηρεί το μονοπώλιο στη χρήση βίας, η χρήση βίας είναι νόμιμη και θεμιτή στο πλαίσιο της ενδοκρατικής τάξης (Παπασωτηρίου, 2008). Η βία στις Διεθνείς Σχέσεις είναι ένα πολύπλευρο και σύνθετο φαινόμενο. Κατανοώντας τις βαθύτερες αιτίες, τις διάφορες εκδηλώσεις, τις επιπτώσεις και τις θεωρητικές προοπτικές για τη βία, μπορούμε να αναπτύξουμε πιο ενημερωμένες και αποτελεσματικές στρατηγικές για την πρόληψη και την επίλυση συγκρούσεων.

Το ιστορικό υπόβαθρο των ελληνοτουρκικών σχέσεων είναι κρίσιμο για την κατανόηση των ριζών της βίας μεταξύ των δύο κρατών. Ζητήματα όπως οι εδαφικές και εθνοτικές εντάσεις και οι συνέπειες της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έχουν συμβάλει σε ένα ασταθές περιβάλλον. Στα αξιοσημείωτα περιστατικά περιλαμβάνονται η σύγκρουση στην Κύπρο και η κρίση των Ιμίων, που έχουν αφήσει μόνιμο αντίκτυπο στις αντιλήψεις και τα παράπονα και των δύο εθνών.

Ο ανταγωνισμός για περιφερειακή κυριαρχία έχει εντείνει τις εντάσεις, οδηγώντας σε περιπτώσεις στρατιωτικών στάσεων και αντιπαραθέσεων. Ο εθνικισμός και οι πολιτικές ταυτότητας, συμβάλλουν στη διαίωνιση της βίας. Η κατασκευή εθνικών αφηγήσεων, που συχνά βασίζονται σε ιστορικά παράπονα, επιδεινώνει τις εντάσεις και καλλιεργεί μια αίσθηση «ετερότητας».

Ο ρόλος του διεθνούς δικαίου είναι επίσης κρίσιμος. Για αντιληφθούμε το ρόλο του Διεθνούς Δικαίου στα ελληνοτουρκικά πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε τη φύση της διεθνούς πολιτικής. Σε αντίθεση με το εσωτερικό των κρατών όπου υπάρχει μια συγκεκριμένη κυβέρνηση, στο διεθνή χώρο δεν υπάρχει διεθνής κυβέρνηση. Τα κράτη είναι κυρίαρχα, δεν αναγνωρίζουν καμία εξουσία πάνω σε αυτά. Ακόμη και τα διεθνής δικαστήρια διαφέρουν στη λειτουργία τους από τα εσωτερικά. Σύμφωνα με τον Α. Πλατιά (2023), τα κράτη αρέσκονται να περιβάλλουν τις ιδιοτελείς πράξεις τους με τον μανδύα του διεθνούς δικαίου. Για παράδειγμα η Τουρκία διακηρύσσει ότι μια απαράβατη αρχή της τουρκικής στρατιωτικής στρατηγικής είναι να συνάδει

προς το διεθνές δίκαιο. Η συνεχής επίκληση τους διεθνούς δικαίου, περικλείει μια παγίδα στην οποία πέφτουν κυρίως τα μικρά κράτη. Σε αυτή την παγίδα πέφτει συχνά και η Ελλάδα, όπως συνέβη στην περίπτωση των Ιμίων. Η ελληνική πολιτική ηγεσία ήταν διατεθειμένη να εναποθέσει την τελική κρίση για την κυριαρχία των Ιμίων στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, ενώ η Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών είχε πολύ μεγάλη ισχύ, ώστε είχε φτάσει να διατυπώνει η ίδια πολιτικές απόψεις, αντί να περιορίζεται σε ρόλο υποστηρικτικό των πολιτικών αποφάσεων της ηγεσίας και του Υπουργείου. Στη Σύμβαση των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας «θωρακίζονται τα δικαιώματα της Ελλάδας στο Αιγαίο», στην πραγματικότητα όμως η Σύμβαση από μόνη της δεν θωρακίζει τίποτα, αλλιώς θα είχαμε ήδη τα χωρικά ύδατα 12 ναυτικών μιλίων.

Αναφέρεται συνήθως από πολλούς ότι θα πρέπει να προβούμε σε δικαστική επίλυση των διαφορών μας με τη Τουρκία, όμως η Τουρκία προτιμάει τις διμερείς διαπραγματεύσεις με απεριόριστη ατζέντα και υπό την απειλή πολέμου. Η Ελλάδα έχει κάθε λόγο να επιζητεί την παραπομπή στο Δ.Δ. Χάγης. Η Τουρκία όμως αρνείται να υπογράψει το οτιδήποτε και προτείνει την διεύρυνση της ατζέντας με συμπεριλαμβανόμενα θέματα όπως η αποστρατικοποίηση των νησιών και η εδαφική κυριαρχία σε νησιά και βραχονησίδες του Αιγαίου, κάτι που δεν γίνεται δεκτό από την ελληνική πλευρά. Η Ελλάδα ως χώρα που επιθυμεί τη διατήρηση του status quo, έχει σίγουρα συμφέρον να υφίστανται ένα διεθνές περιβάλλον όπου τηρείται απαρεγκλίτως το διεθνές δίκαιο. Δεν σημαίνει όμως ότι κάτι τέτοιο θα γίνει πραγματικότητα (Πλατιάς, 2023).

Η δυναμική της βίας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις είναι πολύπλευρη. Καθώς και τα δύο κράτη αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις του 21ου αιώνα, η κατανόηση και αντιμετώπιση αυτών των δυναμικών είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση της σταθερότητας, της συνεργασίας και της περιφερειακής ειρήνης.

#### *1.1.1.6. Ασφάλεια*

Παραδοσιακά, η ασφάλεια νοείται με όρους στρατιωτικής ισχύος και εδαφικής ακεραιότητας. Ωστόσο, στο σύγχρονο παγκόσμιο τοπίο, η έννοια της ασφάλειας έχει επεκταθεί για να συμπεριλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα διαστάσεων, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής, περιβαλλοντικής και ανθρώπινης ασφάλειας. Η ασφάλεια κατέχει κεντρική θέση στη διεθνή πολιτική δεδομένου ότι, σε αντίθεση με τη λειτουργία του κράτους στο εσωτερικό του, η απουσία μίας υπερκείμενης ρυθμιστικής αρχής στο άναρχο διεθνές σύστημα επιτρέπει των πολλαπλασιασμό των απειλών και των πηγών αστάθειας. Για τους ρεαλιστές, η ασφάλεια γίνεται

αντιληπτή μόνο με όρους εθνικής ασφάλειας και υποστηρίζουν πως τα κράτη λειτουργούν σε καθεστώς αυτοβοήθειας και πρωταρχικός τους σκοπός είναι η ασφάλειά τους. Οι ρεαλιστές ερμηνεύουν την ασφάλεια κυρίως με στρατιωτικούς όρους, όπως αντανακλάται στην αντίληψή τους πως τα κράτη βρίσκονται σε μία αέναη κατάσταση ανταγωνισμού. Οι φιλελεύθεροι, από την άλλη μεριά, δίνουν έμφαση στη συλλογική ασφάλεια, υποστηρίζοντας πως η επιθετική στάση ενός κράτους μπορεί να αντικρουστεί από τη συντονισμένη δράση μίας ομάδας κρατών. Στη βάση αυτής της συλλογιστικής έχουν αναπτυχθεί και καθεστώτα ασφαλείας που αποτρέπουν την έκρηξη ενός πολέμου. Η σύνδεση της διεθνούς ασφάλειας με την ανθρώπινη ασφάλεια οδήγησε στην υιοθέτηση της παγκόσμιας ασφάλειας διευρύνοντας την ατζέντα των θεμάτων που σχετίζονται με την ασφάλεια. (Heywood, 2013).

Για τους περισσότερους συγγραφείς η ασφάλεια είναι μια αμφιλεγόμενη έννοια καθώς υποδηλώνει προστασία από απειλές κατά των βασικών αξιών αλλά υπάρχει μεγάλη διαφωνία για το αν η έρευνα θα έπρεπε να επικεντρωθεί στην ατομική, την εθνική, τη διεθνή ή την παγκόσμια ασφάλεια. Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο κυριάρχησαν οι προσεγγίσεις που αντιμετώπιζαν την ασφάλεια με αμιγώς στρατιωτικούς όρους και σχετίζονταν με την εθνική ασφάλεια. Η αντίληψη αυτή παρουσιάστηκε γρήγορα ως κρατοκεντρική και οι μελετητές διεύρυναν την εννοιολόγηση της ασφάλειας για να στραφούν στη διεθνή και παγκόσμια ασφάλεια. Η παγκοσμιοποίηση έχει επίδραση με θετικό και αρνητικό αντίκτυπο στην εθνική ασφάλεια. Αν και η ολοένα και αυξανόμενη αλληλεξάρτηση ωθεί τα κράτη στην ειρηνική συνύπαρξη, ακόμα και σήμερα διαπιστώνονται πολλές συγκρούσεις, ιδιαίτερα στο χώρο της Μέσης Ανατολής και συνεχίζουν να υφίστανται σε όλο τον κόσμο εξοπλιστικοί ανταγωνισμοί (Baylis, Smith, & Owens, 2011).

Στη διασυνδεμένη παγκόσμια οικονομία, η οικονομική σταθερότητα αναγνωρίζεται ως συστατικό της ασφάλειας. Οι οικονομικοί παράγοντες, όπως οι εμπορικές σχέσεις, η χρηματοπιστωτική σταθερότητα και η διαθεσιμότητα πόρων συμβάλλουν στη συνολική θέση της ασφάλειας ενός κράτους.

Η κλιματική αλλαγή, η εξάντληση των πόρων και η περιβαλλοντική υποβάθμιση θέτουν νέες προκλήσεις για την παγκόσμια ασφάλεια, τονίζοντας την ανάγκη για διεθνή συνεργασία με σκοπό την αντιμετώπιση κοινών οικολογικών απειλών. Η δυναμική λοιπόν της ασφάλειας, είναι σημαντική και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθώς διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η επιρροή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η επακόλουθη παρακμή, ακολουθούμενη από την ίδρυση της σύγχρονης Τουρκίας και την ελληνική ανεξαρτησία, συνέβαλαν σε μια



περίπλοκη ιστορική αφήγηση. Αυτά τα ιστορικά γεγονότα, συνεχίζουν να επηρεάζουν τις αντιλήψεις, συμβάλλοντας σε ένα αίσθημα δυσπιστίας και αντιπαλότητας μεταξύ των δύο κρατών.

Μία από τις κύριες πηγές έντασης είναι οι μακροχρόνιες εδαφικές διαμάχες κυρίως για το Αιγαίο και την Κύπρο. Οι ανταγωνιστικές διεκδικήσεις για τα θαλάσσια σύνορα, τα νησιά και τις ΑΟΖ έχουν οδηγήσει σε συχνές αντιπαραθέσεις και αυξημένες ανησυχίες για την ασφάλεια. Η πιθανότητα στρατιωτικής κλιμάκωσης και η παρουσία ενόπλων δυνάμεων σε κοντινή απόσταση ενισχύουν τις επιπτώσεις αυτών διαφορών στην ασφάλεια.

Η εμπλοκή διεθνών παραγόντων, όπως η Ε.Ε., οι ΗΠΑ και διάφοροι πολυμεροί οργανισμοί, παίζουν ρόλο στην προσπάθεια άμβλυνσης των εντάσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Για τις ΗΠΑ, είναι μεν ευκαταίω να έχουν οι σύμμαχοι τους δημοκρατικά πολιτεύματα και να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, όμως έχουν αποδείξει ότι δεν πρόκειται να θυσιάσουν μια αποτελεσματική συμμαχία στο βωμό της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. Αίγυπτο και Σαουδική Αραβία).

## 2. Ιστορική αναδρομή

Μία εκτενής και γενική ιστορική αναδρομή της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι εκτός των ερευνητικών σκοπών αυτής της εργασίας. Γι' αυτό το λόγο κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί ιστορικά η στάση των δύο κρατών σχετικά με τις μεταξύ τους διαφορές και την γενικότερη εξωτερική τους πολιτική.

### 2.1. Η ιστορία της Ελλάδας

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει εδώ και καιρό τα ζητήματα που περιβάλλουν τις διαφορές της με την Τουρκία από ευρωπαϊκή σκοπιά. Η Συμφωνία του Ελσίνκι έδωσε στην Ελλάδα την ευκαιρία να βελτιώσει τις σχέσεις της με τη γειτονική χώρα, κατευθύνοντας την Τουρκία σε μια ευρωπαϊκή πορεία και βοηθώντας την να αναπτύξει δημοκρατικούς θεσμούς. Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, η Ελλάδα δεν διαθέτει ένα σαφές και ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο σε σχέση με την Τουρκία, λόγω της διάψευσης αυτών των προσδοκιών.

Στην πραγματικότητα, η δεκαετής οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2009 και η μονοπωλιακή ενασχόληση της εξωτερικής πολιτικής που ακολούθησε με τις προσπάθειες διάσωσης της χώρας εντός της ΟΝΕ, εγκλώβισαν την ελληνική εξωτερική πολιτική στην παραδοχή ότι το πεδίο και τα μέσα δράσης επιτρέπεται να είναι μόνο όσα δεν επηρεάζουν αρνητικά την οικονομική και

ευρωπαϊκή επιβίωση της χώρας. Η εσωστρέφεια της Ελλάδας στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, σε συνδυασμό με τις απειλές για την εθνική κυριαρχία που προέκυπταν από τη σοβαρή οικονομική κρίση, ανάγκασαν την εξωτερική πολιτική της χώρας να φτάσει σε ένα επίπεδο κατευνασμού της τότε μετριοπαθώς προωθούμενης τουρκικής συμπεριφοράς. Οι κρίσιμες αποφάσεις σχετικά με την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας καθυστέρησαν στο μέλλον, επειδή οι ελληνικές κυβερνήσεις αρνήθηκαν να συζητήσουν ορθολογικά τα μακροχρόνια, έντονα προβλήματα της χώρας με την Τουρκία και δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον για τις άβολες αλήθειες που έπρεπε να ειπωθούν. Οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν μπόρεσαν να καταλήξουν σε μια αποτελεσματική στρατηγική για την επίλυση των διαφορών εδώ και χρόνια λόγω της έλλειψης στρατηγικού σχεδίου, γεγονός που τις ανάγκασε να καταφεύγουν κατά καιρούς σε μια υποκριτική πατριωτική ρητορική με μηδενικό πολιτικό κόστος και μηδενικό πολιτικό αποτέλεσμα σε εθνικό επίπεδο. Ο δημόσιος λόγος, αντίθετα, προώθησε τον αταβιστικό εφησυχασμό και τη ναρκισσιστική αδιαφορία για τα αναδύμενα γεγονότα στην περιοχή, αντί να χρησιμεύσει ως προνομιακό φόρουμ ανάλυσης και προώθησης ρεαλιστικών εθνικών συμφερόντων. Αντί να προσπαθήσει να επηρεάσει και να διαμορφώσει την κοινή γνώμη με ρεαλιστική επιχειρηματολογία, ο δημόσιος λόγος στο υψηλότερο επίπεδο την ακολούθησε εμμένοντας σε έναν αντιπαραγωγικό και φτηνό λαϊκισμό. Η συνεχής αιτιολόγηση της προκλητικής συμπεριφοράς της Τουρκίας από την ελληνική πλευρά, είτε ως προσπάθεια εξαγωγής και εκτόνωσης μιας εσωτερικής πολιτικής κρίσης είτε ως στρατηγική που αποσκοπεί στην οικονομική (και δήθεν δίκαιη) συνεκμετάλλευση του Αιγαίου, συσκοτίζει την ταυτότητα και τα ιδεολογικά κίνητρα πίσω από την αναθεωρητική τουρκική πολιτική.

Με αυτόν τον τρόπο, η Ελλάδα επέλεξε επί μακρόν να μικροδιαχειρίζεται τις διαφορές της με την Τουρκία και έδειξε ελάχιστο ενδιαφέρον για ουσιαστικές συμφωνίες. Η μερική φινλανδοποίηση της Ελλάδας από την Τουρκία έχει παγιωθεί περισσότερο ως αποτέλεσμα της πολιτικής κατευνασμού της Τουρκίας, τουλάχιστον σε θέματα χαμηλής πολιτικής.

Η Ελλάδα υιοθέτησε και εξακολουθεί να εφαρμόζει το δόγμα της αποτροπής ως απάντηση στο αίγισμα ασφαλείας των σχέσεων της με την Τουρκία. Αποδέχεται το status quo στην περιοχή της και αναγνωρίζει την απειλή που συνιστά η Τουρκία για την εθνική της ασφάλεια, το ακριβώς αντίθετο από την αναθεωρητική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Γι' αυτό και ιστορικά ακολουθεί ένα αμυντικό στρατηγικό δόγμα που βασίζεται στην αποτροπή μέσω της εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης. Η Ελλάδα ήταν πάντα ένας αξιόπιστος εταίρος μεγάλων διεθνών οργανισμών όπως το NATO, η ΕΕ και άλλες περιφερειακές συμμαχίες όσον αφορά την εξωτερική εξισορρόπηση, διατηρώντας ένα σημαντικό ποσό ήπιας ισχύος σε περιφερειακό

επίπεδο, αντισταθμίζοντας εν μέρει την έλλειψη πρωτογενούς αποτρεπτικής ισχύος. Τα τελευταία δύο χρόνια, η Ελλάδα εργάστηκε για να εδραιωθεί ως αποτρεπτική δύναμη, επικαιροποιώντας το στρατηγικό της δόγμα και αναβαθμίζοντας τις αμυντικές της δυνατότητες, τα οποία αυξάνουν σημαντικά την εσωτερική αποτρεπτική ισχύ της χώρας.

Η Συνθήκη της Λωζάννης και το Κυπριακό Ζήτημα υπήρξαν επίμονες πηγές έντασης, επηρεάζοντας τις αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Η επιδίωξη στρατηγικών εταιρικών σχέσεων με χώρες όπως το Ισραήλ, η Αίγυπτος αντανάκλα μια διαφοροποιημένη προσέγγιση για την περιφερειακή σταθερότητα.

Η Ελλάδα καλείται να εξετάσει κριτικά τόσο τη θέση της στον κόσμο όσο και το στρατηγικό της δόγμα στο σημερινό πιο σύνθετο διεθνές σύστημα. Οι δυσκολίες απαιτούν αναδιοργάνωση των δυνάμεων και μια παγκόσμια στρατηγική. Η Ελλάδα έχει μάθει πόσο σημαντικό είναι να είναι αποτρεπτική για τις δικές της απειλές από τη μέχρι πρότινος διακριτική θέση των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ευρώπη και την ευρύτερη περιοχή, καθώς και από τη στρατηγική αμηχανία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, αν δεν αναληφθούν και οι κατάλληλες ενέργειες και η ανάλογη ευθύνη για την αποδοχή του όποιου αποτελέσματος, η επίκληση του διεθνούς δικαίου για την αντιμετώπιση μιας επιθετικής διασπαστικής δύναμης δεν αρκεί. Ως εκ τούτου, η δημιουργία ενός ενιαίου, λογικού και ρεαλιστικού εθνικού στρατηγικού σχεδίου -που απαιτεί την ευρύτερη δυνατή πολιτική και κοινωνική συναίνεση- καθώς και μια ενεργή διπλωματική πολιτική με πολυεπίπεδη παρουσία στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου μέσω συνεργασιών και στρατηγικών συμμαχιών, καθώς και η προώθηση της πολιτικής οντότητας της χώρας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελούν τους απαραίτητους πυλώνες που καθορίζουν την εξωτερική και αμυντική πολιτική του έθνους (Οικονόμου, 2022). Η συμμετοχή της σε διπλωματικές συνομιλίες με την Τουρκία, ιδιαίτερα μέσω πρωτοβουλιών όπως οι διερευνητικές συνομιλίες και τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, καταδεικνύει τη δέσμευση για εξερεύνηση ειρηνικών λύσεων σε μακροχρόνια ζητήματα.

## 2.2. Η ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας

Η επιθετικότητα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής δεν αποτελεί ούτε έκπληξη ούτε πρόσφατη εξέλιξη. Οι ρίζες της βρίσκονται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και είναι σύμφυτες τόσο με τη δομική επιθετικότητα της τουρκικής πολιτικής στο σύνολό της, όσο και με το ίδιο το τουρκικό κράτος. Η Τουρκική Δημοκρατία, για να παραφράσουμε τον Κονδύλη, δεν έπαψε ποτέ να κοιτάζει έξω από τα σύνορά της σε μέρη όπου την οδήγησαν οι ηγεμονικές της μνήμες από την

αρχή της ύπαρξής της. Η τάση αυτή έγινε εμφανής μετά την πτώση της ΕΣΣΔ, όταν η Τουρκία άρχισε σταδιακά να προσπαθεί να καλύψει το κενό εξουσίας που άφησε η Σοβιετική Ένωση στην ευρύτερη περιοχή της. Ακόμη περισσότερο μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Ερντογάν, μετά από μια φευγαλέα (αλλά πανηγυρική) αποκατάσταση του έθνους ως σοβαρού και αξιόπιστου εταίρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εξισορροπητικός παράγοντας μεταξύ του μουσουλμανικού κόσμου, ιδίως των εξτρεμιστικών τμημάτων του Ισλάμ, και της οντότητας της Δύσης, η Τουρκία προσπάθησε να αναβαθμίσει τον ρόλο της από εκείνον ενός έθνους της Ανατολικής Μεσογείου. Αν δεχθούμε ότι από την αρχή ήθελε πραγματικά ένα τέτοιο ενδεχόμενο, η Τουρκία του Ερντογάν απέδειξε ότι αποδέχθηκε ως μη ρεαλιστική τη δυνατότητα μιας συντεταγμένης ευρωπαϊκής πορείας και ολοκλήρωσης, διότι από τη στιγμή που έγινε σαφές ότι η πολιτική επιβίωση του ίδιου και του κόμματός του συνδέεται υπαρξιακά με τους θεσμούς του κράτους, η απομάκρυνση από τις ευρωπαϊκές θεσμικές απαιτήσεις ήταν μονόδρομος. Έκτοτε η Τουρκία ακροβατεί επικίνδυνα μεταξύ Δύσης και Ανατολής, ενώ προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τα πάντα για να επιτύχει την ηγεμονική "αποκατάσταση".

Ο πρόεδρος Ερντογάν επιχειρεί να ενισχύσει τον γεωπολιτικό ρόλο της Τουρκίας εκμεταλλευόμενος το τρίγωνο αστάθειας που δημιουργήθηκε στα Βαλκάνια, την Υπερκαυκασία και τη Μέση Ανατολή μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος το 2016 και την κήρυξη κατάστασης έκτακτης ανάγκης, καθώς και το νέο κενό ισχύος και ασφάλειας που άφησε η σταδιακή αποχώρηση των Ηνωμένων Πολιτειών από την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή. Ο Ερντογάν θέλει να αναγάγει το έθνος του σε κυρίαρχο στην περιοχή, αντλώντας έμπνευση από έναν νέο-οθωμανισμό που αποτελεί συγχώνευση του παντουρκισμού και του κεμαλισμού. Η Τουρκία ακολουθεί μια επιθετική και επεκτατική εξωτερική πολιτική, τόσο συμβολικά όσο και πρακτικά, από τα Βαλκάνια έως τη Μέση Ανατολή, χρησιμοποιώντας το δόγμα του Νταβουντογλού για το στρατηγικό βάθος και τις πολλαπλές περιφερειακές ταυτότητες. Η Τουρκία διαμορφώνει στρατηγικές συμμαχίες με έθνη όπως η Αλβανία, η Βοσνία, η Λιβύη, το Αζερμπαϊτζάν, το Πακιστάν και η Ινδία, προκειμένου να μεγιστοποιήσει το πολιτικό της πλεονέκτημα, είτε βραχυπρόθεσμα είτε μακροπρόθεσμα, διατηρώντας παράλληλα μια υψηλού κινδύνου, αμφίροπη ανταγωνιστική ισορροπία με τη Ρωσία. Οι Τούρκοι αξιωματούχοι δεν χάνουν ποτέ την ευκαιρία να επικρίνουν τη Δύση, αλλά αποφεύγουν να εμπλακούν σε ανοιχτή σύγκρουση μαζί της. Στην πραγματικότητα, το ηγεμονικό σύνδρομο της Τουρκίας αποκαλύπτει ότι είναι μια ανερχόμενη περιφερειακή και αναθεωρητική δύναμη, ο διεθνής ταραξίας της περιοχής, όπως αποδεικνύεται από την εξωτερική της πολιτική των ανοιχτών μετώπων σε διάφορες και διαφορετικές γεωγραφικές τοποθεσίες. Η διατήρηση της πολιτικής έντασης με την

Ελλάδα αποτελεί κρίσιμη συνιστώσα της προσπάθειας της Τουρκίας να αποκτήσει κυριαρχία στην περιοχή. Η άρνησή της να τηρήσει το διεθνές δίκαιο, καθώς και η ενθάρρυνση της κλιμάκωσης των εντάσεων στο Αιγαίο και τη Θράκη, δείχνουν ότι ακολουθεί επιθετική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, αυτή η επιθετική πολιτική καθιστά το αίνιγμα ασφαλείας που περιβάλλει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις πιο σημαντικό από ποτέ. Όταν πρόκειται για τις σχέσεις της με την Ελλάδα και το θέμα της επίλυσης των διαφορών, η συνήθης στρατηγική της Τουρκίας είναι να ισχυρίζεται ότι τα θέματα αυτά είναι πολιτικά και όχι νομικά και απαιτούν εκτεταμένες πολιτικές διαπραγματεύσεις. Η Τουρκία επιδιώκει να εμπλέξει την Ελλάδα σε μια διεξοδική διαπραγμάτευση χρησιμοποιώντας μια μαξιμαλιστική διεκδικητική πολιτική και μια στρατηγική δημιουργίας αδιεξόδου και εδραίωσης στο έδαφος. Η Τουρκία είναι πεπεισμένη ότι αν διαπραγματευτεί με την Ελλάδα, θα επωφεληθεί σημαντικά περισσότερο από τα πενιχρά πλεονεκτήματα που μπορεί να αποκομίσει από μια νομική διευθέτηση (Οικονόμου, 2022).

### 3. Διαμάχη και Σημεία Τριβής

Οι κύριες διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- 1) Νομική διαφορά σχετικά με την υφαλοκρηπίδα
- 2) Όριο αιγιαλίτιδας ζώνης
- 3) Όρια εθνικού εναερίου χώρου
- 4) Στρατικοποίηση ελληνικών νησιών Ανατολικού Αιγαίου
- 5) Το καθεστώς της κυριαρχίας κάποιων νησίδων σε περιοχές που η Τουρκία αποκαλεί «γκρίζες ζώνες»
- 6) Ο έλεγχος της εναερίου κυκλοφορίας από το FIR (Flight Information Region) και του σχετικού προβλήματος των αρμοδιοτήτων της Έρευνας -Διάσωσης
- 7) Οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ)

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 2000 στις παραπάνω διαφορές συγκαταλεγόταν και ο επιχειρησιακός του ΝΑΤΟ, αλλά αυτή η διαφορά έχει ατονήσει κατόπιν παρέμβασης του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ (Ηρακλείδης Α. , 2020).

Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τα χωρικά ύδατα το δικαίωμα επέκτασης στα 12 ναυτικά μίλια με επίκληση του Δικαίου της Θάλασσας εγείρει αντιδράσεις από την Τουρκία, η οποία υποστηρίζει πως η μονομερής επέκταση αποτελεί αιτία πολέμου (casus belli) όπως έχει διατυπώσει από το 1994. Η έννοια του casus belli, ή μια δικαιολογία για τον πόλεμο, φαίνεται μεγάλη σε αυτό το πλαίσιο, καθώς κάθε πλευρά περηγείται προσεκτικά στη λεπτή γραμμή μεταξύ

διεκδικητικότητας και επιθετικότητας, έχοντας υπόψη τις πιθανές συνέπειες της υπέρβασης αυτού του ορίου.

Η οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών ξεκίνησε ως οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο και πλέον ορίζεται ως οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Όσον αφορά στον επιχειρησιακό έλεγχο του ΝΑΤΟ, η κατάργηση του Στρατηγείου της Σμύρνης και η αντικατάσταση του από το Στρατηγείο στην Ισπανία, άλλαξε τη δομή διοίκησης του ΝΑΤΟ. Άξιο αναφοράς είναι πως στη συμμετοχή της ΕΕ στην κρίση της Λιβύης, υπό τη διοίκηση του ΝΑΤΟ, η συμμαχία αποσαφήνισε πως σε περίοδο πολέμου χρησιμοποιεί όλα τα στοιχεία που διαθέτει, ακόμα και τη Λήμνο για την οποία η Τουρκία κατηγορεί την Ελλάδα σχετικά με την παράνομη στρατικοποίηση της (Βενιζέλος, 2020).

Οι διαφορές μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας στο Αιγαίο συνεχίζονται εδώ και πολλά χρόνια, γεγονός που εμπόδισε τους δύο γείτονες να έχουν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους. Ακόμα και στο ερώτημα για το πόσες ξεχωριστές διαμάχες μπορούν να θεωρηθούν ως "υπό αμφισβήτηση", τα δύο έθνη δεν μπορούν να συμφωνήσουν. Η Ελλάδα έχει υιοθετήσει τη θέση ότι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας είναι το μόνο ανεπίλυτο ζήτημα. Η Τουρκία, από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ότι ζητήματα κυριαρχίας επί ορισμένων νησιών, το αποστρατικοποιημένο καθεστώς άλλων νησιών, το εύρος των χωρικών υδάτων γύρω από τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου, οι ζώνες αεράμυνας γύρω από τα ελληνικά νησιά, ο έλεγχος της εναέριας κυκλοφορίας πάνω από το Αιγαίο και τα δικαιώματα διέλευσης από το Αιγαίο χρήζουν επίσης επίλυσης. Η σύγκρουση για την Κύπρο ρίχνει επίσης μια σκιά στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπως και οι αντιλήψεις και στις δύο πλευρές του Αιγαίου ότι το άλλο έθνος είναι υπεύθυνο για ιστορική καταπίεση και καταχρήσεις και υποκρύπτει επεκτατικά σχέδια για το μέλλον. Κατ' αρχάς, είναι απαραίτητο να τονιστεί η κεντρική σημασία των ζητημάτων που τίθενται, τα οποία είναι το πλάτος και η οριοθέτηση των χωρικών υδάτων στο Αιγαίο, καθώς και τα δικαιώματα της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας και της υπερπτήσης που διακυβεύονται ως αποτέλεσμα αυτών των διεκδικήσεων (Dyke, 2005).

Ο Πρ. Παυλόπουλος (2023), έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της Ελλάδας στις θαλάσσιες διαφορές. Η θητεία του ήταν μάρτυρας μιας σταθερής δέσμευσης για τη διατήρηση της ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο, διεκδικώντας το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο. Η προσέγγιση του Παυλόπουλου συνέβαλε στο διπλωματικό αδιέξοδο, εδραιώνοντας περαιτέρω τις θέσεις και των δύο και περιπλέκοντας τις προοπτικές επίλυσης.

Η ουσία της ταυτότητας και της αυτοαντίληψης κάθε έθνους, η οποία συνοδεύεται από μια αμοιβαία αρνητική κατασκευή της ταυτότητας του άλλου, βρίσκεται στο επίκεντρο των σχέσεων μεταξύ των δύο εθνών. Οι μυθολογίες και τα συλλογικά τραύματα κάθε έθνους λειτουργούν ως τα καθοριστικά χαρακτηριστικά των περισσότερο τεχνητών και λιγότερο οργανικών εθνικών ταυτοτήτων του. Η ιδέα του Άλλου χρησιμεύει ως διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο εθνών. Για τους Τούρκους, η Ελλάδα είναι ό,τι δεν είναι η Τουρκία -προδότες και εθνικιστές- ενώ για τους Έλληνες, η Τουρκία είναι ό,τι δεν είναι η Ελλάδα -απολίτιστη και βάρβαρη. Σύμφωνα με την κοινή γνώμη των δύο χωρών, καθώς και τη διπλωματία και την εξωτερική πολιτική, η εχθρότητα μεταξύ των δύο εθνών θεωρείται σε μεγάλο βαθμό τόσο ιστορική όσο και αναπόφευκτη. Η αντιπαλότητά τους είναι αποτέλεσμα της κοινής υπαρξιακής τους πεποίθησης σε μια άλυτη αρχέγονη σύγκρουση. Σε αυτό το πλαίσιο, οι πιθανότητες επίλυσης των διαφορών μεταξύ των δύο εθνών περιορίζονται σε διπλωματικές διαμάχες και στρατιωτικές ενέργειες, καθιστώντας δύσκολη τη σφυρηλάτηση ισχυρών δεσμών κατανόησης και αμοιβαίου σεβασμού (Οικονομου, 2022). Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο (1974) προκάλεσε περαιτέρω ένταση στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας. Ο απόηχος της εισβολής επηρέασε σημαντικά τη δυναμική των διαπραγματεύσεων για την υφαλοκρηπίδα.

### 3.1. Ιστορική αναδρομή: Σημεία Τριβής

Η διένεξη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έχει μακροχρόνια διαδρομή και μπορεί να καταταμηθεί σε πέντε διαφορετικές περιόδους σύμφωνα με τον Ηρακλείδη (2020) αρχής γενομένης από το 1973.

- Νοέμβριος 1973-Σεπτέμβριος 1981

Στον απόηχο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκονται οι ρίζες της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης για την υφαλοκρηπίδα. Τα δύο έθνη συναγωνίζονται για τον έλεγχο της επικερδούς υφαλοκρηπίδας, με την κατάσταση να φτάνει σε οριακό σημείο στα τέλη του 20ου αιώνα, θέτοντας το έδαφος για μια σειρά διπλωματικών δεσμεύσεων. Η Διάσκεψη του Μοντρέ (1973), σηματοδότησε μια πρώιμη προσπάθεια αντιμετώπισης των επίμαχων ζητημάτων στο Αιγαίο. Ωστόσο, απέτυχε να δοθεί επίλυση στη διαμάχη για την υφαλοκρηπίδα. Οι ΗΠΑ, υπό τον Τζίμι Κάρτερ, προσπάθησαν να μεσολαβήσουν στην ελληνοτουρκική σύγκρουση μέσω του Δόγματος Κάρτερ (1978). Μια πρωτοβουλία που επεδίωξε να αμβλύνει τις εντάσεις και να προωθήσει τη

σταθερότητα στην περιοχή. Η εισβολή στην Κύπρο το 1974 υπήρξε καταλυτικός παράγοντας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

- Οκτώβριος 1981-1989

Η διπλωματική δραστηριότητα περιορίστηκε και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις κυμάνθηκαν από την ένταση έως και την ύφεση μετά το Ντάβος, η οποία ωστόσο δεν κράτησε για πολύ. Η περίοδος από τον Οκτώβριο του 1981 έως και τον 1989 υπήρξε μάρτυρας μιας σειράς διπλωματικών δεσμεύσεων, συγκρούσεων και προσπαθειών συμφιλίωσης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Μια κομβική στιγμή στην ελληνοτουρκική διπλωματία ήταν η Σύνοδος Κορυφής του Ντάβος (1988). Πραγματοποιήθηκε στην Ελβετία και παρείχε ένα ουδέτερο έδαφος για τους ηγέτες να συμμετάσχουν σε διάλογο. Η συνάντηση του Έλληνα Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου με τον Τούρκο Πρωθυπουργό Turgut Ozal, ήταν μια σημαντική προσπάθεια αντιμετώπισης μακροχρόνιων ζητημάτων και προώθησης της κατανόησης. Οι συζητήσεις στο Ντάβος αντανάκλασαν τη λεπτή ισορροπία δυνάμεων, συμφερόντων και ιστορικών παραπόνων που διαμόρφωσαν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις.

- 1990-Ιανουάριος 1999

Παρατηρήθηκαν προσπάθειες εκτόνωσης της έντασης που δεν ευδοκίμησαν, ενώ μετά το 1994 ξεκίνησε ένα είδος ελληνοτουρκικού Ψυχρού Πολέμου. Είναι μία περίοδος περίπλοκης αλληλεπίδρασης γεωπολιτικής δυναμικής μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας. Αυτή η εποχή εξελίχθηκε με φόντο την ολοκλήρωση του Ψυχρού Πολέμου, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές στις παγκόσμιες δομές εξουσίας. Και τα δύο έθνη αναζήτησαν συμμαχίες για να εξασφαλίσουν τα συμφέροντά τους, σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο διεθνές τοπίο. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, εγκαινίασε μία νέα εποχή για την παγκόσμια πολιτική. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης εξάλειψε το ιδεολογικό χάσμα που είχε επηρεάσει την εξωτερική τους πολιτική. Μία από τις καθοριστικές στιγμές αυτής της περιόδου ήταν η κρίση των Ιμίων, η οποία σχεδόν κλιμακώθηκε σε μια πλήρη στρατιωτική σύγκρουση. Η διεθνής διαμεσολάβηση, ιδιαίτερα από τις ΗΠΑ, έπαιξε κρίσιμο ρόλο στην εκτόνωση των εντάσεων και την αποτροπή μιας ένοπλης αντιπαράθεσης. Η Σύνοδος Κορυφής του Ελσίνκι (1999), σηματοδότησε μια σημαντική καμπή, καθώς η Ελλάδα και η Τουρκία επέδειξαν δέσμευση για την βελτίωση των σχέσεων και την προώθηση της περιφερειακής σταθερότητας.



- 1999-2011

Γενικότερη ύφεση στις σχέσεις των δύο χωρών και η περίοδος έναρξης του περίφημου «ελληνοτουρκικού διαλόγου» μέσω των διερευνητικών επαφών. Ο καταστροφικός σεισμός που έπληξε τόσο την Ελλάδα, όσο και την Τουρκία το 1999, έγινε καταλύτης για την βελτίωση των σχέσεων, οδηγώντας σε μία περίοδο που συχνά αναφέρεται ως «σεισμική διπλωματία». Και τα δύο έθνη προσέφεραν βοήθεια και επέδειξαν αλληλεγγύη μιας φυσικής καταστροφής. Αυτή η περίοδος έθεσε τις βάσεις για τον «ελληνοτουρκικό διπλωματικό διάλογο», ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαχείριση και τον μετριασμό των εντάσεων. Αν και ο «ελληνοτουρκικός διπλωματικός διάλογος» συνέβαλε σε περιόδους συνεργασίας, τα ανεπίλυτα ζητήματα και οι ιστορικές διαμάχες συνέχιζαν να δημιουργούν εμπόδια.

- 2012-2015

Στασιμότητα και μειωμένη διπλωματική δραστηριότητα. Η περίοδος αυτή, σηματοδοτεί μια μυριάδα περιφερειακών προκλήσεων, συμπεριλαμβανομένων των συνεπειών της οικονομικής κρίσης, του συριακού εμφυλίου πολέμου και της προσφυγικής κρίσης. Αυτοί οι εξωτερικοί παράγοντες επηρέασαν σημαντικά τη δυναμική των δύο χωρών. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία αντιμετώπισαν οικονομικές δυσκολίες. Το μακροχρόνιο Κυπριακό παρέμεινε βασικό εμπόδιο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η ανακάλυψη σημαντικών ενεργειακών πόρων στην Ανατολική Μεσόγειο ενέτεινε τις εντάσεις μεταξύ τους. Οι διαφωνίες για τα θαλάσσια σύνορα και η εξερεύνηση υδρογονανθράκων επιδείνωσαν τις υπάρχουσες συμφωνίες, εμποδίζοντας τις προσπάθειες για την ενίσχυση της συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα. Ο συριακός πόλεμος και η άνοδος εξτρεμιστικών ομάδων στην περιοχή περιέπλεξαν ακόμη περισσότερο τις σχέσεις.

- 2016-σήμερα

Ένας νέος ελληνοτουρκικός Ψυχρός Πόλεμος. Τα τελευταία χρόνια η περιοχή έχει δει μια αναζωπύρωση των εντάσεων, που οδήγησε σε ανησυχίες για την εμφάνιση μιας νέας δυναμικής του Ψυχρού Πολέμου Ελλάδας – Τουρκίας. Το Κυπριακό συνεχίζει να ρίχνει σκιά στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Το Αιγαίο παραμένει κομβικό σημείο έντασης, με τα δύο έθνη να διεκδικούν αποκλειστικά δικαιώματα σε διάφορα νησιά και θαλάσσιες ζώνες. Η εξερεύνηση πόρων, ιδιαίτερα στην Ανατολική Μεσόγειο, έχει κλιμακώσει τις διαφωνίες οδηγώντας σε στρατιωτικές θέσεις και αυξημένες γεωπολιτικές ανησυχίες. Η εισροή προσφύγων και μεταναστών έχει επιδεινώσει περαιτέρω τις σχέσεις, με τα δύο έθνη να αντιμετωπίζουν τις ανθρωπιστικές και κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις που συνδέονται με τη μεγάλης κλίμακας μετανάστευση. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία, έχουν εμπλακεί σε στρατιωτικές συσσωρεύσεις, αποκτώντας προηγμένα όπλα και επεκτείνοντας τις αμυντικές τους ικανότητες

κάτι που εγείρει ανησυχίες. Συχνά μάλιστα η Τουρκία «προκαλεί» και «παίζει» με την υπομονή της Ελλάδας. Ασκεί εκβιαστική διπλωματία εναντίον της Ελλάδας, όπως οι απειλές για πόλεμο (casus belli), αν η Ελλάδα επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα από 6 σε 12 ναυτικά μίλια. Τον Αύγουστο του 2020 χρησιμοποίησε στρατιωτική δύναμη με σκοπό την αμφισβήτηση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, πράγμα που οδήγησε σε σύγκρουση μιας ελληνικής φρεγάτας (Πλατιάς, 2023). Το Oğuz Reis βρίσκεται στην ελληνική υφαλοκρηπίδα με τη συνοδεία τούρκικων πολεμικών πλοίων. Στήνονται δύο ελληνικές φρεγάτες. Λίγες μέρες αργότερα η ελληνική φρεγάτα «Λήμνος» και το Oğuz Reis βρίσκονται 100μ. νότια από το Καστελόριζο. Ακόμη άλλο ένα περιστατικό που δείχνει την «επιθετική» στάση της Τουρκίας συνέβη τον Αύγουστο του 2020. Το «Kemal Reis» το οποίο είναι το μεγαλύτερο και νεότερο πλοίο των Τούρκων, αποσπάται από τα υπόλοιπα και αναγκάζει την ελληνική φρεγάτα να απομακρυνθεί. Κινείται κάθετα, σε γωνία 90 μιλίων, ενώ η ελληνική φρεγάτα διατηρεί σταθερή πορεία. Αυτό οδήγησε σε πρόσκρουση μιας ελληνικής με μια τούρκικη φρεγάτα. Η ελληνική φρεγάτα χτύπησε την πλώρη του Kemal Reis κι στο υπόστεγο του ελικοπτερού έκανε ρήγμα που ξεπερνά τα 3 μέτρα ύψος, ενώ η ελληνική φρεγάτα έκανε ελαφριές γρατζουνιές στην πλώρη.

Η Τουρκία χρησιμοποιεί επίσης το αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας», το οποίο είναι πανομοιότυπο με τη ναζιστική θεωρία περί «ζωτικού χώρου» (Lebensraum). Με το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» η Τουρκία προσπαθεί να προσθέσει μια θαλάσσια συνιστώσα στην ηπειρωτική της ισχύ (Πλατιάς, 2023). Η ναζιστική θεωρία Lebensraum εστιάζει στην θεωρία και πολιτική πρακτική της επέκτασης και εποίκησης εκτός των ορίων της χώρας, εντός των οποίων ασφυκτιά. Είναι μία έννοια εγγενής με τον Ιμπεριαλισμού όπου πρωτοεμφανίστηκε στη Γερμανία το 1901 από τον Ratzel. Η θεωρία αυτή άνθισε όταν ο Χίτλερ και ο Μουσολίνι ήταν στην εξουσία, γι' αυτό και πολλές φορές συνδέεται με το spazio vitale της Ιταλίας. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω θεωρία καταλαβαίνουμε ότι η Τούρκικη κυβέρνηση προσπαθεί να «επιβάλλει» την επέκταση και εποίκηση εκτός των ορίων της χώρας χρησιμοποιώντας το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας.

Τα ζητήματα που αφορούν τις δύο χώρες μετά από τουρκικές διεκδικήσεις χωρίζονται σε δύο κατηγορίες :τα διμερή και τα διεθνή θεσμικά ζητήματα. Ως διμερή ζητήματα νοούνται τα ζητήματα εκείνα που αφορούν αποκλειστικά τις δύο χώρες των οποίων είναι και αρμοδιότητα να προσδιορίζουν το νομικό τους πλαίσιο και κατ' επέκταση τους κανόνες που θα διέπουν τις σχέσεις τους όπως και τις ανάλογες σχέσεις με τα τρίτα κράτη. Για παράδειγμα διμερή ζητήματα είναι το πρόβλημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, το πρόβλημα της διεύθυνσης της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ναυτικά μίλια και το πρόβλημα του ελληνικού

εναέριου χώρου όπως έχει καθοριστεί στα 10 ναυτικά μίλια. Τα ζητήματα αυτά ρυθμίζονται είτε με μονομερείς δικαιοπραξίες ή με διμερείς συμφωνίες και συνιστούν εθνικά κυριαρχικά δικαιώματα οι αρμοδιότητες.

Η αρχή της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας σχετικά με το Αιγαίο αναζητείται στο 1973 οπότε και η Τουρκική κυβέρνηση παραχώρησε στην κρατική εταιρεία πετρελαίων ΤΡΑΟ δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης του βυθού και του υπεδάφους σε 27 περιοχές του Αιγαίου. Η ελληνική αντίδραση μέσω γραπτής διακοίνωσης υποστήριξε πως ,σύμφωνα με τη σύμβαση της Γενεύης για την Ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα, τα νησιά που βρίσκονται στο χώρο των τουρκικών διεκδικήσεων διαθέτουν τη δική τους υφαλοκρηπίδα και επομένως οι παραχωρήσεις είναι παράνομες. Επιπλέον η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε πως τα νησιά διαθέτουν δική τους υφαλοκρηπίδα κατά γενικό κανόνα εθιμικού δικαίου και πως η οριοθέτηση για τις υφαλοκρηπίδες των δύο κρατών είναι η μέση γραμμή -γραμμή μέσης απόστασης η οποία υπολογίζεται με βάση τις ακτές της ηπειρωτικής Τουρκίας και τις απέναντι ακτές των ελληνικών νησιών. Απαντώντας στα παραπάνω, η Τουρκία υποστήριξε πως οι αβαθείς εκτάσεις που βρίσκονται κοντά στις ηπειρωτικές τουρκικές ακτές και έχουν ως γεωλογικές εξάρσεις τα ελληνικά νησιά, αποτελούν φυσική προέκταση του εδάφους της Ανατολίας και πως ο τρόπος οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας σε περιπτώσεις αντικειμένων κρατών δεν είναι η μέση γραμμή αλλά η συμφωνία. Επιπλέον, η Τουρκία υποστήριξε πως λόγω των γεωγραφικών ιδιαιτεροτήτων των ελληνικών νησιών ( κοντά στις τουρκικές ακτές) το Αιγαίο συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα ειδικών περιστάσεων και αποτελεί εξαίρεση στην εφαρμογή της αρχής της μέσης γραμμής στην οριοθέτηση. Στη συνέχεια δημιουργήθηκε θετικό κλίμα διαπραγματεύσεων παρόλα αυτά ακολούθησε σκλήρυνση των σχέσεων λόγω του κυπριακού και της Ελληνικής απομόνωσης από το διεθνές πεδίο λόγω του δικτατορικού καθεστώτος. Η Τουρκία συνέχισε την αποστολή γεωγραφικών πλοίων το καλοκαίρι του 1974 και η εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο αποτέλεσε ταφόπλακα στις ελπίδες για διαπραγμάτευση των διαφορών. Η κυβέρνηση Καραμανλή μετά την πτώση της δικτατορίας ,επιχείρησε να προσεγγίσει διπλωματικά την Τουρκία ,ωστόσο η τούρκικη πλευρά θεωρώντας πως η διαφορά δεν είναι απλώς νομική αλλά περιβάλλεται από ζωτικά συμφέροντα πολιτικού, στρατηγικού και οικονομικού περιεχομένου επέμενε σε διαπραγματεύσεις, σε αντίθεση με την Ελλάδα η οποία υποστήριζε πως η διαφορά της υφαλοκρηπίδας έχει μόνο νομικό χαρακτήρα. Το καλοκαίρι του 1986 κορυφώθηκε η κρίση ανάμεσα στις δύο χώρες λόγω της συνέχισης των τουρκικών διεκδικήσεων και η Ελλάδα επέλεξε παράλληλη προσφυγή στο ΣΑ αλλά και στο ΔΔ. Οι αποφάσεις του ΣΑ προέτρεπαν για διμερείς διαπραγματεύσεις και απλώς υπενθύμιζε την ύπαρξη του ΔΔ ως όργανο επίλυσης των διαφορών ευνοώντας έτσι την τουρκική θέση. Όσον αφορά το ΔΔ, απέρριψε και την αίτηση για

προσωρινά μέτρα όπως και την αίτηση για εκδίκαση επί της ουσίας καθώς απεφάνθη πως η απλή μονομερής προσφυγή δεν αρκούσε για να τεκμηριώσει την αρμοδιότητα του ως διεθνές όργανο για την επίλυση διαφοράς. Ο διάλογος μεταξύ των δύο χωρών ξεκινά και πάλι τα τέλη του 1985 οπότε και η Ελληνική πλευρά αναγνωρίζει την ύπαρξη νομικής διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και υποστηρίζει πως είναι πρόθυμη να την επιλύσει με προσφυγή στο ΔΔ. Από την άλλη μεριά η Τουρκία επιθυμεί διαπραγματεύσεις εφ' όλης της ύλης και λύση με πολιτικό τρόπο. Το τελευταίο διάστημα η Τουρκία αναθεωρώντας τις τάσεις της με σκοπό να εναρμονιστεί με τη νομολογία του ΔΔΧ θεωρεί πως τα νησιά διεκδικούν υφαλοκρηπίδα αλλά τα νησιά του Αιγαίου συνιστούν ειδικές περιστάσεις και δεν απολαμβάνουν πλήρους επήρειας (Λιάκουρας, 2017).

### 3.2. Η Ελλάδα, η Τουρκία και οι Μεγάλες Δυνάμεις

Η εθνική αυτοπρόσληψη είναι ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο φαινόμενο που σχετίζεται με τον τρόπο τον οποίο μία χώρα αντιλαμβάνεται τις προτεραιότητες και τις απειλές της ενώ καθορίζει την αντίληψή της για το ρόλο της στη διεθνή κοινωνία και τους απορρέοντες συσχετισμούς ισχύος. Η Ελλάδα στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο θεωρεί τον εαυτό της μία δυτική χώρα, ενταγμένη στη συμμαχία του NATO και κράτος μέλος της ΕΕ. Πέρα από αυτά, η Ελλάδα κατέχει κι άλλες ταυτότητες, όπως εκείνες της χώρας του Μεσογειακού Νότου αλλά και του Βαλκανικού κράτους (Βενιζέλος, 2020). Δεδομένου ότι η εξωτερική πολιτική ενός κράτους αποτελεί μίγμα πολλών παραγόντων, στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να κάνουμε μία ανασκόπηση όλων εκείνων των πυλώνων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής που επηρεάζει άμεσα τις ελληνοτουρκικές διαφορές.

Η Ελλάδα ως κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρησιμοποιεί ως πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικής Ασφάλειας με ότι αυτό συνεπάγεται για τη σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης και NATO, τη σχέση Κύπρου με το NATO, αλλά και της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Κεντρική σημασία έχει επίσης στη διαμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και η ελληνοαμερικανική σχέση, ως σχέση εταιρικού και στρατηγικού χαρακτήρα, χωρίς αγκυλώσεις του παρελθόντος. Η σχέση αυτή επισφραγίζεται από την ενεργή συμμετοχή της χώρας στο NATO και την προσήλωση της στο βασικό του δόγμα. Η Ελλάδα αποτελεί στα Βαλκάνια μια υπερέχουσα οικονομική δύναμη με δυτική ταυτότητα αλλά με αρκετά ανοιχτά ζητήματα σε σχέση με την Αλβανία και το Κόσοβο και με διευθετημένο πρόσφατα το ζήτημα του ονόματος της γειτονικής χώρας, της Βόρειας Μακεδονίας. Η Ελλάδα

διατηρεί επίσης και τη μεσογειακή της διάσταση κυρίως λόγω της Κύπρου, την οποία επεκτείνει με ταχεία βελτίωση και σύσφιξη των σχέσεων με το Ισραήλ αλλά και παράλληλη ανάπτυξη τριγωνικών σχέσεων με την Κύπρο, ως μέρος της ενεργειακής διπλωματίας και της αξιοποίησης των φυσικών πόρων στους οποίους η Ελλάδα στοχεύει τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο η Ελλάδα ακολουθεί μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική και δεν περιορίζεται στον εγγύ περιφερειακό της χώρο. Και η Ελλάδα διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τη Ρωσία μέχρι την πρόσφατη επιθετική ενέργεια της, στο βαθμό που της επέτρεπε η συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ αλλά και οι σχέσεις της με την ΕΕ και τις ΗΠΑ. Επιπλέον, προσφάτως αναδεικνύονται οι καλές σχέσεις της Ελλάδας με τον αραβικό κόσμο, με μια σταδιακή μετακίνηση από το παλαιστινιακό προς την Αίγυπτο και σε δεύτερο βαθμό προς τον Κόλπο, πρωτίστως με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (Βενιζέλος, 2020).

Σε κάθε περίπτωση βασικός άξονας της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αποτελεί το Διεθνές Δίκαιο, με αποτέλεσμα τη μια ολόκληρη γενιά διαμορφωτών της κοινής γνώμης, διαμορφωτών της πολιτικής διπλωματών, στρατιωτικών, και πολιτικών να έχουν διαμορφώσει μια μυθική αντίληψη για το διεθνές δίκαιο αγγίζοντας τα όρια του λεγκαλισμού. Το Διεθνές Δίκαιο αποτελεί για την Ελλάδα, πέρα από πυλώνα διαμόρφωσης της εξωτερικής της πολιτικής, και ανάχωμα έναντι κάθε αυθαίρετης αναθεωρητικής στάσης των γειτονικών της χωρών (Παυλόπουλος, 2019).

Η προσοχή της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο ήταν σχετικά περιορισμένη από τη δεκαετία του 1990, αλλά στη δεκαετία του 2010, ένα νέο ενδιαφέρον εμφανίστηκε. Αυτό συνδέθηκε με την ανεύρεση αποθεμάτων υδρογονανθράκων κάτω από τον βυθό της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά θεωρήθηκε επίσης ως το αναζωπυρωμένο ενδιαφέρον της Ελλάδας για μια περιοχή όπου είχε σημαντικά οικονομικά και στρατηγικά συμφέροντα. Όταν βρέθηκαν σημαντικά αποθέματα φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, θα μπορούσε να ενισχυθεί η ελληνοτουρκική ενεργειακή συνεργασία, η οποία ήδη αφορούσε την κατασκευή ενός χερσαίου αγωγού φυσικού αερίου. Η Ανατολική Μεσόγειος έγινε γνωστή στην ευρωπαϊκή ενεργειακή αγορά ως δυνητική πηγή φυσικού αερίου ως αποτέλεσμα αυτής της ανακάλυψης. Ο αγωγός προς την Τουρκία και την Ελλάδα θα αποτελούσε την πιο αποτελεσματική οδό για την παράδοση φυσικού αερίου στην ευρωπαϊκή αγορά. Αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει τη θέση των δύο χωρών ως πόρων για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ.

Από την άλλη πλευρά, η αποτυχία επίλυσης της σύγκρουσης στην Κύπρο αποτελούσε σοβαρή απειλή για τις πρωτοβουλίες αυτές. Οι ενεργειακές ανακαλύψεις αναμενόταν να αποτελέσουν κρίσιμη ώθηση για την επίλυση της σύγκρουσης, αλλά αντ' αυτού αναζωπύρωσαν την

ελληνοτουρκική σύγκρουση για τις θαλάσσιες περιοχές στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Επιπλέον, ενίσχυσαν τα ελληνικά και κυπριακά συμφέροντα για την επιδίωξη πολυμερών σχεδίων συνεργασίας και τη διαμόρφωση στρατηγικών συμμαχιών στην περιοχή, ιδίως με την Αίγυπτο και το Ισραήλ, τα δύο ισχυρότερα έθνη στο Λεβάντε. Και τα δύο έθνη είχαν κάποτε φιλικές σχέσεις με την Τουρκία, αλλά οι δεσμοί αυτοί διακόπηκαν καθώς η επιρροή της Τουρκίας στις υποθέσεις της Μέσης Ανατολής αυξανόταν. Παρά τους στενούς οικονομικούς και στρατηγικούς δεσμούς μεταξύ των δύο εθνών, το Ισραήλ και η Τουρκία συγκρούστηκαν το 2009 μετά το περιστατικό του Μαβί Μαρμαρά, για το οποίο η Τουρκία κατηγορήσε την υποστήριξή της προς τη Χαμάς στη Λωρίδα της Γάζας και την ταύτισή της με τον παλαιστινιακό αγώνα. Στην Αίγυπτο, η κυβέρνηση του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi-AKP) υποστήριξε πλήρως την κυβέρνηση του Μοχάμεντ Μόρσι υπό την ηγεσία του MB, η οποία ανέλαβε την εξουσία μετά τις αραβικές εξεγέρσεις. Ωστόσο, οι διμερείς σχέσεις μειώθηκαν στο ελάχιστο ως αποτέλεσμα της μετέπειτα άρνησης της Τουρκίας να αναγνωρίσει τη διοίκηση του στρατηγού Αμπντελφάτχ αλ Σίσι, ο οποίος ανέτρεψε την κυβέρνηση Μόρσι με πραξικόπημα τον Ιούλιο του 2013.

Η Ελλάδα μπόρεσε να ενισχύσει τους δεσμούς της με την Αίγυπτο και το Ισραήλ εκμεταλλευόμενη την κρίση στις σχέσεις της Τουρκίας με τις δύο αυτές χώρες. Οι τακτικές τριμερείς συναντήσεις με την Κύπρο, την Αίγυπτο και την Ελλάδα, αφενός, και την Κύπρο, την Ελλάδα και το Ισραήλ, αφετέρου, σηματοδότησαν τη βελτίωση της συνεργασίας σε μια από τις λιγότερο διασυνδεδεμένες περιοχές του κόσμου και τόνωσαν την ελληνική αυτοπεποίθηση. Το Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου ιδρύθηκε ως αποτέλεσμα των προσπαθειών να καταλήξουν η Κύπρος, η Ελλάδα, η Αίγυπτος και το Ισραήλ σε συμφωνία για θέματα που αφορούν τη θαλάσσια εξερεύνηση και την υδροποίηση του φυσικού αερίου. Αυτή η πολυμερής προσπάθεια θα αποκτήσει τελικά το καθεστώς ενός διεθνούς οργανισμού τον Μάρτιο του 2021. Η προέλευσή της ανάγεται σε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα θεσμικό πλαίσιο συνεργασίας που θα εκτείνεται στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε μια περιοχή που συνήθως περιορίζεται από διαπεριφερειακές συγκρούσεις, αυτός ήταν ο πρώτος περιφερειακός οργανισμός που ιδρύθηκε μετά από πολλά χρόνια. Η Τουρκία παρέμεινε καχύποπτη απέναντι στις προθέσεις του Φόρουμ, επειδή αποκλείστηκε από τα γεγονότα που οδήγησαν στη δημιουργία του και επειδή η πρωτοβουλία αυτή θεωρήθηκε ότι έμοιαζε με προσπάθειες αποκλεισμού ή αγνόησης της Τουρκίας στη δεκαετία του 1990.

Ένα από αυτά τα σχέδια περιφερειακής συνεργασίας που έχει αποκτήσει μεγάλη προβολή είναι ο αγωγός EastMed. Χαιρετίστηκε ως ένα παιχνίδι που άλλαξε την περιφερειακή γεωπολιτική,

όταν κατασκευάστηκε ένας αγωγός φυσικού αερίου που θα συνέδεε την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Κύπρο και την Ελλάδα. Μεταφέροντας φυσικό αέριο από την Ανατολική Μεσόγειο, το οποίο είναι ζωτικής σημασίας για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ, ο αγωγός αυτός δεν αποσκοπούσε μόνο στην αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ. Επιπλέον, αναμενόταν ότι η Αίγυπτος, η Ελλάδα, το Ισραήλ και η Κύπρος θα δημιουργούσαν μια στρατηγική συμμαχία με απουσία ή ακόμη και παρά την Τουρκία. Η Ελλάδα θα αποκτούσε πρόσβαση σε σημαντικά αποθέματα που βρέθηκαν πρόσφατα στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και στην ευρωπαϊκή αγορά φυσικού αερίου. Αυτό θα μείωνε την εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου, ένα θέμα που έχει αποκτήσει ακόμη μεγαλύτερη σημασία μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022. Ο αγωγός East Med, ωστόσο, κάθε άλλο παρά εύκολο εγχείρημα ήταν. Βαθιά μέσα στη Μεσόγειο, η κατασκευή ενός αγωγού έθετε σημαντικές τεχνικές προκλήσεις. Η οικονομική βιωσιμότητα του έργου εξακολουθούσε να αμφισβητείται, διότι το κόστος κατασκευής αναμενόταν σε υψηλό κόστος του φυσικού αερίου που θα μεταφερόταν μέσω του αγωγού και δεν φαινόταν να είναι ελκυστικότερο από τις διαθέσιμες εναλλακτικές λύσεις.

Η βιωσιμότητα του έργου παρεμποδίστηκε επίσης σημαντικά από το συνεχιζόμενο Κυπριακό ζήτημα, το οποίο έθετε τα συμφέροντα της Τουρκίας σε αντίθεση με εκείνα των άλλων εταίρων του έργου. Αν και η Τουρκία και οι Τουρκοκύπριοι θα μπορούσαν να είχαν συμπεριληφθεί στο έργο εάν είχε επιλυθεί το Κυπριακό, η αποτυχία των συνομιλιών στο Κραν Μοντανά σήμαινε ότι οι προσπάθειες για την εξερεύνηση και την αξιοποίηση της ενέργειας θα συνεχιζόταν όπως είχε προγραμματιστεί χωρίς τροποποιήσεις που αποσκοπούσαν στη συμπερίληψη της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων. Η Τουρκία, από την πλευρά της, προέβαλε δύο ενστάσεις για τη δυνατότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας να κάνει γεωτρήσεις για φυσικό αέριο. Αρχικά αναφέρθηκε στα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι αποκλείονται από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Δεύτερον, παρά το γεγονός ότι η Κύπρος έχει υπογράψει συμφωνίες ΑΟΖ με την Αίγυπτο, το Ισραήλ και το Λίβανο, προέβαλε τις δικές της αξιώσεις σχετικά με τον καθορισμό των θαλάσσιων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο, αγνοώντας πλήρως τα δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας στη δική της αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ). Λόγω της έλλειψης ορίου μεταξύ των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, η ενέργεια αυτή έφερε τελικά την Ελλάδα στη σύγκρουση. Η ελληνοτουρκική ενεργειακή συνεργασία φάνηκε να έχει πολύ μικρή πολιτική και οικονομική επιρροή για να αλλάξει τους όρους του ανταγωνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο, επειδή έπαιζαν και ζητήματα κυριαρχίας. Η εκμετάλλευση των αποθεμάτων παρέμενε εξαρτημένη από τις διπλωματικές σχέσεις των περιφερειακών παραγόντων και τις παγκόσμιες τιμές της ενέργειας. Εξακολουθούσε να εξαρτάται από τους

ηγέτες των διαφόρων εθνών αν θα χρησιμοποιούσαν την ενέργεια ως καταλύτη για την περιφερειακή ειρήνη ή ως ένα ακόμη ζήτημα που τελικά θα οδηγούσε σε περισσότερες συγκρούσεις. Η Τουρκία αύξησε τελικά τον πολιτικό κίνδυνο ενός απαιτητικού έργου, μειώνοντας περαιτέρω τη βιωσιμότητά του. Η αναζωπύρωση των αταβιστικών φόβων περικύκλωσης που είχαν ταλαιπωρήσει την Τουρκία από τη δεκαετία του 1930 πιστεύεται ότι ήταν η αιτία της οξύτητας των τουρκικών αντιδράσεων. Καθώς η Κύπρος, η Ελλάδα, η Αίγυπτος και το Ισραήλ συνέχιζαν τη συνεργασία τους, υπήρχε η ανησυχία ότι η Τουρκία θα μπορούσε να "φυλακιστεί" στην Ανατολία, γεγονός που οδήγησε σε αντίποινα. Η παράλειψη της Τουρκίας και των συμφερόντων της από τα περιφερειακά σχέδια της ενέργειας θεωρήθηκε ως "πρόκληση" που απαιτούσε αποφασιστική απάντηση. Η αυξανόμενη αυτοπεποίθηση της Τουρκίας ως δύναμης που "θέτει τους κανόνες" στην περιοχή σήμαινε ότι δεν μπορούσε να ανεχτεί οποιοσδήποτε πρακτικές αποκλεισμού από τους γείτονές της. Η απόφαση της Τουρκίας να ξεκινήσει το δικό της πρόγραμμα ερευνών και να αποκτήσει σκάφη και άλλο εξοπλισμό κατάλληλο για δραστηριότητες ενεργειακής έρευνας θεωρήθηκε ως απόδειξη της αποφασιστικότητας της Τουρκίας να "χαλάσει το παιχνίδι" (oyunu bozmak) των αντιπάλων της.

Ως αποτέλεσμα, η τουρκική κυβέρνηση έθεσε ως ύψιστη προτεραιότητα την παρεμπόδιση του έργου του αγωγού East Med. Αυτό θα μπορούσε να γίνει είτε παρεμβαίνοντας στις ερευνητικές προσπάθειες των ενεργειακών εταιρειών που είχαν λάβει άδειες από την κυπριακή κυβέρνηση είτε με την ανάληψη δικών της ερευνητικών δραστηριοτήτων εντός της κυπριακής ΑΟΖ. Οι τουρκικές αρχές ισχυρίζονταν κατά καιρούς ότι είχαν άδεια για τη διενέργεια σεισμικών ερευνών από τις αρχές της "ΤΔΒΚ". Σε ορισμένες περιπτώσεις, ισχυρίστηκαν ότι τα τουρκικά ερευνητικά σκάφη βρίσκονταν στην τουρκική ΑΟΖ. Οι τριμερείς διπλωματικές προσπάθειες της Ελλάδας συνεχίστηκαν χωρίς να εξασφαλιστούν οι οικονομικοί και διπλωματικοί πόροι που απαιτούνταν για την κατασκευή του αγωγού East Med, ενώ οι τουρκικές ερευνητικές δραστηριότητες σταμάτησαν ως απάντηση στις πιέσεις της ΕΕ. Το έργο του αγωγού East Med κατέστη λιγότερο βιώσιμο λόγω της επιδημίας πανδημίας, των μειωμένων προοπτικών της βιομηχανίας υδρογονανθράκων υπό το φως της κλιματικής κρίσης και της στροφής προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα δημοσίευσε μια λευκή βίβλο τον Ιανουάριο του 2022, στην οποία τονιζόταν η ανάγκη εγκατάλειψης των φαραωνικών έργων υδρογονανθράκων και υποστήριξης πρωτοβουλιών για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Η επιθυμία της ΕΕ να μειώσει ή να σταματήσει την εισαγωγή ρωσικού φυσικού αερίου και η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, ωστόσο, θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αναζωογόνηση των προοπτικών του αγωγού (Γρηγοριάδης, 2022).



## 4. Η ελληνική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών ζητημάτων

### 4.1. Ανακωχή

Η Σύμβαση Ανακωχής υπεγράφη το Σεπτέμβριο του 1922 και δεν περιοριζόταν μόνο στην κήρυξη εκεχειρίας, αλλά προχωρούσε και στη χάραξη ορίων για τις δύο πλευρές. Ο ελληνικός στρατός αποχώρησε από την Αδριανούπολη καθώς η Σύμβαση προέβλεπε την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης από τις ελληνικές δυνάμεις. Δεν υπήρχε, ωστόσο, καμία πρόβλεψη για τον άμαχο πληθυσμό που παρέμεινε στις περιοχές που εγκατέλειπε ο ελληνικός στρατός, ούτε πρόβλεψη για τη χορήγηση αμνηστίας στις περιοχές που παραδίδονταν στην Τουρκία. Οι όροι της Σύμβασης Ανακωχής των Μουδανίων είχαν προδιαγράψει το πλαίσιο των εδαφικών διεκδικήσεων αλλά και της ανταλλαγής πληθυσμών, όπως θα διαπραγματεύονταν οι διπλωματικές αντιπροσωπείες στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης της Λοζάνης, που είχε ήδη ξεκινήσει. Ο Κεμάλ δεσμεύτηκε να μην παραχωρήσει την Κωνσταντινούπολη, τα Δαρδανέλλια και τη Νικομήδεια ενώ οι σύμμαχοι είχαν καταφέρει να διαπραγματευτούν για τα στενά που τα είχαν προσωρινά υπό την κατοχή τους μέχρι την υιοθέτηση οριστικής συμφωνίας. Αμέσως μετά την υπογραφή άρχισε η υποχώρηση του ελληνικού στρατού, τον οποίο ακολούθησαν χιλιάδες Έλληνες της περιοχής οι οποίοι έφτασαν στην Ελλάδα σώοι. Το άρθρο 6 της Σύμβασης Ανακωχής όριζε πως η εξουσία μεταβιβάστηκε από την Ελλάδα στους συμμάχους, οι οποίοι αυθημερόν τη μεταβίβασαν στην Τουρκία. Κατ' αυτόν τον τρόπο η Τουρκία απέκτησε την Ανατολική Θράκη χωρίς να εμπλακεί σε εχθροπραξίες (Συρίγος Α. , 2015).

Η υπογραφή της ανακωχής του Σεπτεμβρίου του 1922 σηματοδότησε μια κομβική στιγμή, ένα κρίσιμο βήμα προς την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων εχθροπραξιών μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας. Χρησίμευε ως προσωρινή παύση των ένοπλων συγκρούσεων, παρέχοντας και στα δύο κράτη την ευκαιρία να διαπραγματευτούν μια πιο ολοκληρωμένη και διαρκή διευθέτηση. Οι όροι της ανακωχής αφορούσαν διάφορες πτυχές όπως τα εδαφικά σύνορα, το καθεστώς των προσφύγων και τα δικαιώματα των μειονοτήτων επιδιώκοντας να δημιουργηθούν έτσι τα θεμέλια για μελλοντικές διπλωματικές προσπάθειες. Οι συνέπειες της ανακωχής είχαν βαθιές και διαρκείς επιπτώσεις τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία. Για την Ελλάδα η ήττα στη Μ.Ασία οδήγησε σε μαζικές ανταλλαγές πληθυσμών, με εκατομμύρια Έλληνες και Τούρκους να μετεγκατασταθούν αναγκαστικά στις αντίστοιχες χώρες τους. Εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες που ζούσαν στην Ανατολία εκριζώθηκαν και εκδιώχθηκαν βίαια από τις πατρογονικές τους εστίες, ενώ παρόμοιος αριθμός Τούρκων που ζούσαν στην Ελλάδα εκτοπίστηκαν επίσης. Αυτή η εισροή προσφύγων καταπόνησε την ελληνική οικονομία και τις υποδομές, θέτοντας προκλήσεις

για την κυβέρνηση όσον αφορά την κάλυψη των αναγκών του εκτοπισμένου πληθυσμού. Η απώλεια της Μ. Ασίας είχε σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς ήταν μία περιοχή που ιστορικά αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής πολιτιστικής και οικονομικής σφαίρας. Το ελληνικό κράτος αντιμετώπισε το δύσκολο έργο να καλύψει τις βασικές ανάγκες των προσφύγων, σε μία περίοδο όπου η χώρα αντιμετώπιζε ήδη οικονομικές προκλήσεις. Ακόμη, η εισροή προσφύγων τέντωσε τον οικονομικό ιστό της χώρας και επιδείνωσε τις υπάρχουσες πολιτικές εντάσεις. Η επανεγκατάσταση των προσφυγικού πληθυσμού, οδήγησε στην εμφάνιση νέας πολιτικής δυναμικής, καθώς διάφορες φατρίες συναγωνίζονταν για επιρροή και προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες του εκτοπισμένου πληθυσμού. Αυτή η περίοδος των πολιτικών αναταραχών έθεσε τις βάσεις για την άνοδο του αυταρχισμού και την τελική εγκαθίδρυση του καθεστώτος του Μεταξά το 1930. Το συλλογικό τραύμα της στρατιωτικής ήττας, οι εδαφικές απώλειες και η μετακίνηση του πληθυσμού είχε βαθύ αντίκτυπο στη συλλογική ψυχή του ελληνικού λαού, καθώς η Μ.Ασία υπήρξε επίκεντρο των ελληνικών εθνικών φιλοδοξιών και ιστορικής σημασίας. Η ήττα αυτή ανάγκασε την Ελλάδα να επανεκτιμήσει τη θέση της και να συμβιβαστεί με τους εδαφικούς περιορισμούς του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Η κληρονομιά αυτών των συνεπειών συνεχίζει να αντηχεί στον κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ιστό της σύγχρονης Ελλάδας, υπογραμμίζοντας τη διαρκή επίδραση της κομβικής αυτής στιγμής στην ελληνική ιστορία.

#### 4.2. Οι μειονότητες και η Θράκη

Το κύριο θέμα που απασχολούσε την Ελλάδα ήταν η ανταλλαγή των μειονοτικών πληθυσμών με την Τουρκία. Η σημασία των μειονοτήτων δεν ήταν η ίδια και για τις δύο χώρες. Η Μικρασιατική καταστροφή αλλά και η Σύμβαση Ανακωχής των Μουδανιών ,όπως προαναφέρθηκε, είχε οδηγήσει μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού στην Ελλάδα αλλά παρέμεναν ελληνικοί πυρήνες στην Κωνσταντινούπολη, τον Πόντο, την Καισαρεία (400.000 περίπου). Αντίστοιχα, βρίσκονταν στην Ελλάδα 460.000 μουσουλμάνοι στη Μακεδονία, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Θράκη, την Κρήτη και κάποια νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Η τουρκική πλευρά αν και δέχθηκε καταρχήν την ανταλλαγή πληθυσμών δεν είχε την ίδια πίεση με την ελληνική πλευρά. Για την Ελλάδα η ανταλλαγή πληθυσμών ήταν μονόδρομος δεδομένου ότι ο Κεμάλ, που συμμετείχε στο κίνημα των Νεότουρκων, θα προχωρούσε αργά ή γρήγορα σε εκδιωγμό κάθε μη μουσουλμανικού στοιχείου από την Τουρκία. Ως αποτέλεσμα, η ελληνική πλευρά θα έχανε το διαπραγματευτικό της χαρτί να απαιτήσει τη μετανάστευση των μουσουλμανικών πληθυσμών της Ελλάδας. Επιπλέον, οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί, ως επί το

πλείστον γεωργικοί πληθυσμοί, θα άφηναν πίσω τους κτήματα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τα κύματα προσφύγων που αναμένονταν στην Ελλάδα. Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν ρητώς οι Έλληνες της Κωνσταντινουπόλεως, της Ίμβρου και της Τενέδου, όπως και οι μουσουλμάνοι της Θράκης. Στο καθαυτό κείμενο της Συνθήκης της Λοζάνης υπάρχουν οι προβλέψεις σχετικά με την προστασία των μειονοτήτων από τις οποίες απορρέουν οι υποχρεώσεις της Τουρκίας απέναντι στις μη μουσουλμανικές μειονότητες (άρθρα 38-44). Στο άρθρο 45 της Συνθήκης αναφέρεται πως οι υποχρεώσεις της Τουρκίας απέναντι στις μη μουσουλμανικές μειονότητες, ισχύουν αντίστοιχα και για του μουσουλμάνους της Θράκης. Όσον αφορά τις εδαφικές διεκδικήσεις, η Τουρκία έθεσε θέμα για το καθεστώς της Δυτικής Θράκης αλλά και των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου. Από το σύνολο των τουρκικών αιτημάτων, ικανοποιήθηκε μόνο ένα μικρό μέρος με την προσάρτηση του Κάραγατς. Τα υπόλοιπα σύνορα ακολούθησαν τις όχθες του ποταμού Έβρου μέχρι τις εκβολές του και σε απόσταση τριών μιλίων από τις ακτές (Συρίγος Ά. , 2015).

Σε ότι αφορά τις μειονότητες, το μεγαλύτερο επίτευγμα του Βενιζέλου στη Συνθήκη της Λοζάνης ήταν οι ρυθμίσεις που καθορίζουν ότι η μειονότητα στην Ελλάδα είναι Θρησκευτική, ήτοι Μουσουλμανική, ενώ η μειονότητα στην Τουρκία είναι Εθνική, ήτοι Ελληνική. Σε ότι αφορά τη Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, η Ελλάδα έχει συμπεριφερθεί κατά τρόπο πλήρως σύμφωνο με τη Συνθήκη της Λοζάνης αλλά και με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και το εν γένει Διεθνές Δίκαιο, ως προς τα κάθε είδους δικαιώματα των μειονοτήτων, θρησκευτικά και μη. Η Ελλάδα ενεργεί πάντοτε με σύνεση, ισότητα και δημοκρατία. Σέβεται το Διεθνές Δίκαιο ως προς το ζήτημα της άσκησης του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι όσων μελών της Μουσουλμανικής μειονότητας διεκδικούν, με προφανείς στοχεύσεις και δρώντας καταφανώς παρανόμως, την ίδρυση σωματείων με βάση της λεγόμενης «συλλογικής τουρκικής εθνοτικής ταυτότητας». Στον αντίποδα η Τουρκία, πολύ γρήγορα η Τουρκία έδειξε ότι δεν είχε πραγματική πρόταση να τηρήσει και να εφαρμόσει την Συνθήκη της Λοζάνης, ιδίως σε ότι αφορά την Εθνική Ελληνική Μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, των Πριγκιποννήσων και των Περιχώρων.

#### 4.3. Συνθήκη της Λοζάνης

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη Συνθήκη της Λοζάνης η Ελλάδα επιχείρησε να διατηρήσει την ισορροπία της διαπραγματευτικής της ισχύος ενώ η Τουρκία επεδίωξε να αυξήσει τη πολιτικοδιπλωματική της ισχύ. Πιο συγκεκριμένα, ο στόχος της τουρκικής

αντιπροσωπείας ήταν να επαναφέρει το status quo ante με σκοπό να εδραιωθεί η κυριαρχία της Τουρκίας σε ολόκληρη την περιοχή που εμπερικλείει η σημερινή Τουρκία. Η ελληνική αντιπροσωπεία αντιμετώπισε αρνητικό κλίμα κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με τη Γαλλία να είναι αντίθετη με τα ελληνικά αιτήματα και την Ιταλία να δηλώνει πως σε ενδεχόμενη επανάληψη εχθροπραξιών θα παρείχε βοήθεια στην Τουρκία. Η Βρετανία, από τη μεριά της, στόχευε στην ανασύσταση ενός ισχυρού τουρκικού κράτους με σκοπό να αποτελέσει εμπόδιο στις επιδιώξεις της Ρωσίας.

Όσον αφορά καθαρά τα ελληνοτουρκικά ζητήματα, οι κεντρικοί άξονες των θεμάτων που συζητήθηκαν διαμορφώνονται ως εξής: Το πρώτο θέμα που διαπραγματεύτηκαν οι δύο πλευρές ήταν η ρύθμιση των συνόρων στη Θράκη με τον επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας, Ισμέτ Πασά, να αξιώνει την πλήρη ένταξη της ανατολικής Θράκης και διεξαγωγή δημοψηφίσματος για τη δυτική Θράκη. Αντίστοιχα η Βουλγαρία έθεσε ζήτημα επανεξέτασης της ελληνικής κυριαρχίας στη δυτική Θράκη με σκοπό να επανακτήσει την περιοχή που κατείχε με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου. Όταν το αίτημα αυτό απερρίφθη, η Βουλγαρία ζήτησε τη δημιουργία μιας οικονομικής ζώνης εντός της ελληνικής εδαφικής επικράτειας ώστε να διασφαλιστεί η ελεύθερη έξοδος στο Αιγαίο σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 48 της Συνθήκης του Νεϊγύ. Σε απάντηση αυτών των αιτημάτων ο Ελ. Βενιζέλος επιχειρηματολόγησε για τα διεθνώς αναγνωρισμένα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα στη Θράκη ενώ παράλληλα επιζήτησε συντελεστές εξωτερικής εξισορρόπησης με στόχο την προάσπιση των ελληνικών ζωτικών συμφερόντων ακόμα και με τη χρήση ένοπλης βίας. Οι παράλογες τουρκικές αξιώσεις βρήκαν αντίθετες τις δυνάμεις της Αντάντ (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία) και τα βαλκανικά κράτη (Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία, Βουλγαρία) με αποτέλεσμα την παγίωση των εδαφικών τετελεσμένων της ανακωχής των Μουδανίων, δηλαδή την αναγνώριση τουρκικής κυριαρχίας στην ανατολική Θράκη και τη διατήρηση της ελληνικής κυριαρχίας στη δυτική Θράκη. Οι προβλέψεις της Συνθήκης των Μουδανίων χρησιμοποιήθηκαν και για την καθιέρωση του Έβρου ως κοινό σύνορο, ενώ αποδόθηκε ως αντάλλαγμα για τη μη καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων από την Ελλάδα, το Καραγάτς στην Τουρκία.

Το δεύτερο θέμα που συζητήθηκε ήταν εκείνο των νησιών του αιγαίου με εξαίρεση τα Δωδεκάνησα για τα οποία η Ιταλία απέκλεισε εξαρχής την ανακίνηση του ζητήματος. Αλλά, τα ισχυρά διπλωματικά ερείσματα της Αθήνας όπως η υπεροχή της ναυτικής ισχύος στο Αιγαίο και η διεθνής νομιμοποίηση της ελληνικής κυριαρχίας επί των νησιών, στάθηκαν εμπόδιο για την αποτελεσματικότητα της τουρκικής διπλωματίας. Η συνθήκη της Λοζάνης σύμφωνα με τα άρθρα 12 και 13 αναγνώριζε την ελληνική κυριαρχία στα νησιά Χίο, Σάμο, Ικάρια, Μυτιλήνη,

Λήμνο και Σαμοθράκη ενώ επέβαλε καθεστώς μερικής αποστρατικοποίησης στα νησιά της Χίου, της Σάμου, της Ικαρίας και της Μυτιλήνης. Με τη Σύμβαση της Λοζάνης για τα στενά και πιο συγκεκριμένα με το άρθρο 4 επιβαλλόταν καθεστώς πλήρους αποστρατικοποίησης ως ουδέτερες ζώνες στα νησιά Λήμνο, Σαμοθράκη και Λαγούσες.

Το τρίτο θέμα που τέθηκε για συζήτηση αφορούσε την ανταλλαγή πληθυσμών. Οι δύο πλευρές επίλυσαν το ζήτημα με την υπογραφή δύο συμβάσεων προσαρτημένες στη Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάνης. Τα δύο προσαρτημένα κείμενα σχετίζονταν με την ανταλλαγή των ελληνοτουρκικών πληθυσμών και την ανταλλαγή αιχμαλώτων πολέμου και πολιτικών ομήρων. Η ελληνική πλευρά αναγκάστηκε να αποδεχθεί τη σύμβαση για την ανταλλαγή πληθυσμών, δεδομένης της οριστικής άρνησης των Τούρκων για τον επαναπατρισμό των εκδιωχθέντων Ελλήνων της Μ. Ασίας. Η συγκεκριμένη συμφωνία προέβλεπε την ανταλλαγή όλων των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης μέχρι το 1918 και των μουσουλμάνων της Θράκης

Το τελευταίο ζήτημα που συζητήθηκε κατά τη διάρκεια της συνδιάσκεψης σχετιζόταν με την καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων εκ μέρους της ελληνικής πλευράς. Δεδομένης της οικονομικής αποδιοργάνωσης του ελληνικού κράτους, ο Ελ. Βενιζέλος επέλεξε να παραχωρήσει εδαφικά ανταλλάγματα (Κάραγατς) και να εγγυηθεί την αποχή από περαιτέρω εχθροπραξίες, κάμπτοντας την τουρκική αντίσταση. Υιοθετήθηκε, επομένως, μία συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών στην οποία η Τουρκία δεσμεύτηκε να παραιτηθεί από αξιώσεις πολεμικών αποζημιώσεων, με την προϋπόθεση ότι η Ελλάδα θα αναγνώριζε την υποχρέωση αποκατάστασης των ζημιών που προξένησε ο ελληνικός στρατός στη Μ. Ασία (Τσιριγώτης, 2013).

Οι συνέπειες επομένως με την υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάνης ήταν σημαντική και για τις δύο πλευρές, διαμορφώνοντας τις αντίστοιχες τροχιές τους και το ευρύτερο γεωπολιτικό τοπίο της περιοχής. Η Συνθήκη επισημοποιήθηκε για την Ελλάδα την μεταφορά εδαφών, συμπεριλαμβανομένης της Δ. Θράκης και της Σμύρνης στη νεοσύστατη Δημοκρατία της Τουρκίας, πράγμα που είχε σημαντικές επιπτώσεις στα εθνικά σύνορα και την εδαφική της ακεραιότητα. Επέβαλλε οικονομικές αποζημιώσεις στην Ελλάδα, προσθέτοντας περισσότερη πίεση στην οικονομική κρίση που προκλήθηκε από την προσφυγική κρίση και τον ευρύτερο αντίκτυπο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτές οι προκλήσεις επηρέασαν την εσωτερική σταθερότητα και την ικανότητα ανάπτυξης της Ελλάδας.

Η Συνθήκη αναγνώρισε επίσημα και την κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Δημοκρατίας της Τουρκίας, σηματοδοτώντας το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και καθιερώνοντας το

σύγχρονο τούρκικο κράτος ως κυρίαρχο έθνος. Αυτή η αναγνώριση εδραίωσε τη θέση της Τουρκίας ως νόμιμου παράγοντα στην παγκόσμια σκηνή και διευκόλυνε την διπλωματική της δέσμευση με τη διεθνή κοινότητα.

Σε αντίθεση με την Ελλάδα και την Τουρκία είχε εδαφική κέρδη και όχι απώλειες με τη Συνθήκη της Λωζάννης. Απέκτησε τον έλεγχο στρατηγικά σημαντικών περιοχών, όπως η Κωνσταντινούπολη και Δαρδανέλλια, εδάφη που επηρέασαν τη γεωπολιτική θέση της Τουρκίας στην περιοχή. Ενώ η Συνθήκη προσπάθησε να φέρει σταθερότητα στην περιοχή, οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της συνέβαλαν στην περίπλοκη ιστορική και γεωπολιτική δυναμική που εμμένει μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας μέχρι σήμερα.

Η Συνθήκη της Λωζάννης δε αποτελεί θρίαμβο για το ελληνικό κράτος παρ' όλα αυτά η Ελλάδα συμφώνησε και συμπεριφέρεται κατά τρόπο πλήρως σύμφωνο με τη Συνθήκη αλλά και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και το Διεθνές Δίκαιο, σε ότι αφορά τη Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης. Η Ελλάδα, ενεργεί πάντα σύμφωνα με το ισχύον σύνταγμα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και Διεθνές Δίκαιο και ως προς το ζήτημα της άσκησης του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι όσων μελών της Μουσουλμανικής Μειονότητας διεκδικούν την ίδρυση σωματείων με βάση της λεγόμενης «συλλογικής τουρκικής εθνοτικής ταυτότητας» (Παυλόπουλος, 2023).

#### 4.4. Βορειοανατολικό Αιγαίο

Το Βορειοανατολικό Αιγαίο υπήρξε από καιρό μια περιοχή στρατηγικής σημασίας που χαρακτηρίζεται από μια σύνθετη αλληλεπίδραση γεωπολιτικών παραγόντων που εμπλέκουν την Ελλάδα και την Τουρκία. Η υπογραφή διαφόρων συμφωνιών και Συνθηκών κατά τη διάρκεια των ετών προσπάθησε να αντιμετωπίσει τα θαλάσσια σύνορα, αλλά οι διαφωνίες εξακολουθούν να υφίστανται. Η οριοθέτηση των θαλάσσιων ορίων, ιδίως γύρω από αμφισβητούμενα νησιά, παραμένει ένα επίμαχο ζήτημα. Η τρέχουσα κατάσταση στο ΒΑ Αιγαίο είναι πολύπλοκη και έχει σημαντικές επιπτώσεις στην περιφερειακή σταθερότητα και τις διεθνείς σχέσεις.

Το γεγονός πως η Ελλάδα έχει στρατικοποιήσει τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου έχει προκαλέσει τις αντιδράσεις της Τουρκίας. Το καθεστώς των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου διέπεται από τρία διαφορετικά νομικά καθεστάτα (Ηρακλείδης Α. , 2020):

- Τα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη, σύμφωνα με την Ελλάδα διέπονται από τη συνθήκη του Μοντρέ ( 1936) ενώ για την Τουρκία από τη Σύμβαση της Λωζάνης για τα Στενά(1923)

- Η Μυτιλήνη, η Χίος, η Σάμος και η Ικαρία διέπονται από τη Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάνης (1923)
- Τα Δωδεκάνησα διέπονται από τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1946)

Η Λήμνος και η Σαμοθράκη μαζί με τις νήσους Ίμβρο και Τένεδο όπως και οι Λαγούσες που περιήλθαν στην Τουρκία προβλέπεται να παραμείνουν αποστρατικοποιημένες μαζί με την περιοχή των στενών ( Δαρδανέλια και Βόσπορος) σύμφωνα με το άρθρο 4 της συνθήκης της Λοζάνης για τα στενά (1923). Έπειτα, η Συνθήκη του Μοντρέ (1936), κατόπιν συνδιάσκεψης μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας, άλλαξε το καθεστώς αποστρατικοποίησης που περιόριζε την τουρκική κυριαρχία στα Στενά αλλά και στις δύο νήσους (Ίμβρο και Τένεδο) υπό τουρκική κυριαρχία. Η απουσία σαφούς αναφοράς στα ελληνικά νησιά έχει οδηγήσει την Άγκυρα σε αμφισβήτηση του δικαιώματος της Ελλάδας να στρατικοποιήσει τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη. Η επόμενη ομάδα νησιών (Ικαρία, Μυτιλήνη,, Χίος, Σάμος ) διέπεται από το άρθρο 13 της Συνθήκης της Λοζάνης (1923). Η Ελλάδα προχώρησε στον επανεξοπλισμό των νησιών από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, απαντώντας στις κατηγορίες της Τουρκίας πως δεν έχει υπερβεί τα επιτρεπτά όρια, με την Τουρκία να το αποδέχεται. Από την άλλη μεριά, οι διατάξεις περί αποστρατικοποίησης μπορούν να αναζητηθούν στη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1946) σύμφωνα με τις οποίες τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα. Στη συνθήκη αυτή είναι συμβαλλόμενα μέρη η Ελλάδα, η Ιταλία και οι νικητές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά όχι η Τουρκία.

Σύμφωνα με τον Πρ. Παυλόπουλο (2023), το τελικό καθεστώς της τελικής παραχώρησης των Δωδεκανήσων, διέπεται από τις διατάξεις της Συνθήκης Ειρήνης του Παρισιού τον Απρίλιο του 1947. Το άρθρο 14 παρ. 1, δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφιβολίας ως προς την ουσία αλλά και την έκταση της κυριαρχίας της Ελλάδας στα Δωδεκάνησα. Είναι μια κυριαρχία πλήρης, πράγμα που σημαίνει ότι δεν επιδέχεται κανέναν περιορισμό ως προς την άσκησή της. Επίσης, εκτείνεται σε όλα τα νησιά που αναφέρονται στις διατάξεις αλλά και των παρακείμενων νησίδων στο σύνολό τους. Επομένως, δεν είναι νοητές από πλευράς Διεθνούς Δικαίου, γκρίζες ζώνες, αναφορικά με την έκταση και το περιεχόμενα της ελληνικής κυριαρχίας στα Δωδεκάνησα. Επιπλέον, η Τουρκία δεν έχει κανένα δικαίωμα να επικαλείται τη Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού καθώς είναι «τρίτη χώρα» κι αυτό γιατί η κάθε συνθήκη ισχύει μόνο μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών και σε περίπτωση τρίτης χώρας ισχύει το «res inter alios acta». Η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Συνθήκης, επομένως η Συνθήκη δεν δημιουργεί δικαιώματα και υποχρεώσεις υπέρ ή εις βάρος της. Πουθενά στη Συνθήκη δεν τεκμηριώνεται ότι τα συμβαλλόμενα μέρη επιδίωξαν να παραχωρήσουν δικαιώματα στην Τουρκία, πόσο μάλλον

για την αποστρατικοποίηση των Δωδεκανήσων. Η αποστρατικοποίηση των Δωδεκανήσων αποφασίστηκε ύστερα από πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης, προκειμένου αυτή να δεχθεί την παραχώρησή τους στην Ελλάδα, λόγω των επιφυλάξεων της σοβιετικής πλευράς αναφορικά με το πώς θα χρησιμοποιηθούν για στρατιωτικούς λόγους από χώρα του δυτικού μπλοκ, όπως η Ελλάδα. Επομένως, η Τουρκία δεν έχει κανένα δικαίωμα να επικαλείται στη Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού.

Ελλάδα και Τουρκία έχουν εμπλακεί σε μία μακροχρόνια διαμάχη για εδαφικές διεκδικήσεις και θαλάσσια σύνορα. Οι δύο χώρες έχουν αντικρουόμενες απόψεις για την έκταση των αντίστοιχων χωρικών τους υδάτων και ΑΟΖ, γεγονός που οδηγεί σε εντάσεις και περιστασιακές αντιπαραθέσεις. Τα τελευταία χρόνια, στο Βορειοανατολικό Αιγαίο παρατηρείται αυξημένη στρατιωτική δραστηριότητα και ναυτικές περιπολίες τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία, εγείροντας ανησυχίες για ενδεχόμενη κλιμάκωση και σύγκρουση. Η ανάπτυξη πολεμικών πλοίων, μαχητικών αεροσκαφών και άλλων στρατιωτικών μέσων έχει αυξήσει τις εντάσεις και έχει δημιουργήσει ένα ασταθές περιβάλλον ασφαλείας στην περιοχή. Ακόμη, η ανακάλυψη αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολικό Μεσόγειο έχει προσθέσει άλλο ένα «πρόβλημα» στην πολύπλοκη κατάσταση, καθώς και τα δύο κράτη επιδιώκουν να διεκδικήσουν τα συμφέροντά τους στην εκμετάλλευση αυτών των πόρων. Η ισχύουσα κατάσταση στο Βορειοανατολικό Αιγαίο υπογραμμίζει την ανάγκη για διπλωματικές προσπάθειες με σκοπό την αποκλιμάκωση των εντάσεων και την εξερεύνηση ειρηνικών λύσεων στις υποκείμενες διαφορές. Η συμμετοχή διεθνών παραγόντων, όπως η ΕΕ και τα Ηνωμένα Έθνη, έχει συμβάλει καθοριστικά στη διευκόλυνση του διαλόγου και την προώθηση μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας. Ωστόσο, οι προκλήσεις παραμένουν σημαντικές και ο κίνδυνος λανθασμένου υπολογισμού ή ακούσιας σύγκρουσης εξακολουθεί να υφίστανται.

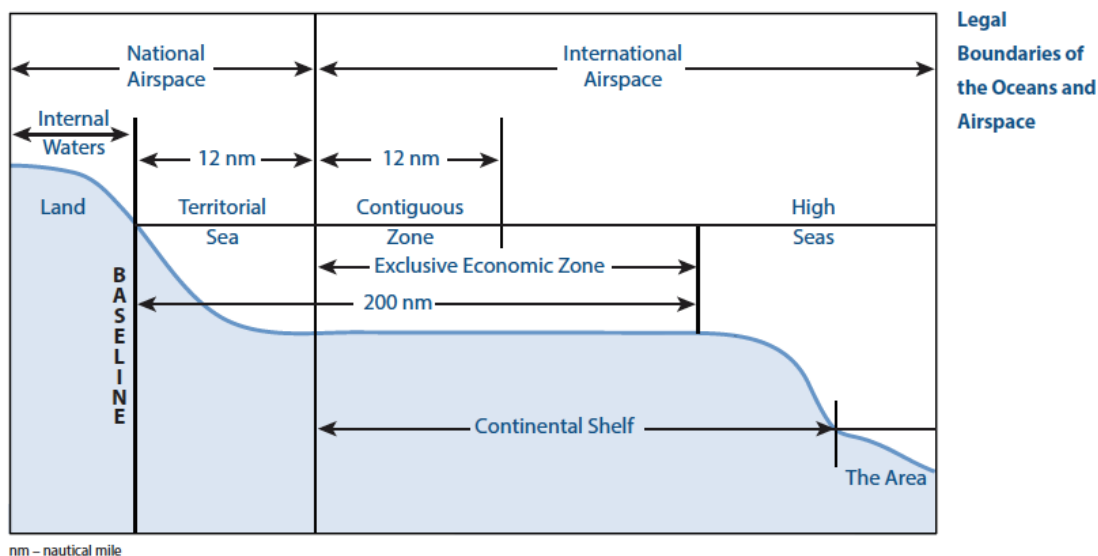
## 5. ΑΟΖ και το Δίκαιο της Θάλασσας

Οι θαλάσσιες ζώνες της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ που από πλευράς έκτασης συμπίπτουν σε θάλασσες όπως η Μεσόγειος, είναι ζώνες στις οποίες το παράκτιο κράτος ασκεί συγκεκριμένα κυριαρχικά δικαιώματα και δικαιοδοσίες που ορίζονται από το Διεθνές Δίκαιο. Σε κάθε περίπτωση στις ζώνες αυτές δεν ασκείται εθνική κυριαρχία (Βενιζέλος, 2020). Η βασική διαφορά μεταξύ υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ έγκειται στο γεγονός ότι το δικαίωμα άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων στην υφαλοκρηπίδα υπάρχει αυτοδικαίως και εξ υπαρχής ( *ipso facto ab initio*). Δεν απαιτείται δηλαδή ανακήρυξη της συγκεκριμένης ζώνης, παρά μόνο οριοθέτηση.



Η ΑΟΖ αποτελεί μία αμιγώς νομική έννοια η οποία δεν πρέπει να συγχέεται με τη γεωλογική έννοια της υφαλοκρηπίδας και σχετίζεται με την επέκταση των κυριαρχικών δικαιωμάτων στη υδάτινη στήλη άνωθεν της υφαλοκρηπίδας, στα αλιεύματα, στην ωστική δύναμη των κυμάτων αλλά και σε κάθε μορφή ανανεώσιμης πηγής ενέργειας. Καθιερώθηκε από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) για να οριοθετήσει μια θαλάσσια ζώνη στην οποία ένα παράκτιο κράτος έχει κυριαρχικά δικαιώματα με σκοπό την εξερεύνηση, την εκμετάλλευση, τη διατήρηση και τη διαχείριση φυσικών πόρων. Σύμφωνα με την UNCLOS, τα παράκτια κράτη έχουν δικαίωμα να δημιουργήσουν μια ΑΟΖ που εκτείνεται έως και 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης.

Σε αντίθεση με την υφαλοκρηπίδα, η ΑΟΖ πρέπει να ανακηρυχθεί και να οριοθετηθεί με τα αντικείμενα και παρακείμενα κράτη. Συνήθως, η ανακήρυξη μπορεί να έπεται της οριοθέτησης και να είναι τμηματική, περιοριζόμενη την έκαστη οριοθετημένη περιοχή. Η οριοθέτηση αποτελεί κοινό στοιχείο και των δύο ζωνών και η απουσία της δεν υπερκαλύπτεται ούτε από την ανακήρυξη ΑΟΖ, ούτε από τα εξ' υπαρχής και αυτοδικαίως κυριαρχικά δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα. Η οριοθέτηση μπορεί να έχει τη μορφή διεθνούς συμφωνίας, διαιτητικής ή δικαστικής απόφασης και μέχρι την υλοποίησή της οι πράξεις έρευνας και εκμετάλλευσης προϋποθέτουν διευθέτηση μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών (Βενιζέλος, 2020).



Εικόνα 1. Οριοθέτηση Θαλασσιών ζωνών. Πηγή: <https://sites.tufts.edu/lawofthesea/chapter-two/>

Ωστόσο, η παρουσία πολλών νησιών στο Αιγαίο έχει περιπλέξει την οριοθέτηση των θαλασσιών συνόρων μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας. Και οι δύο χώρες, έχουν υποστηρίξει αντικρουόμενους

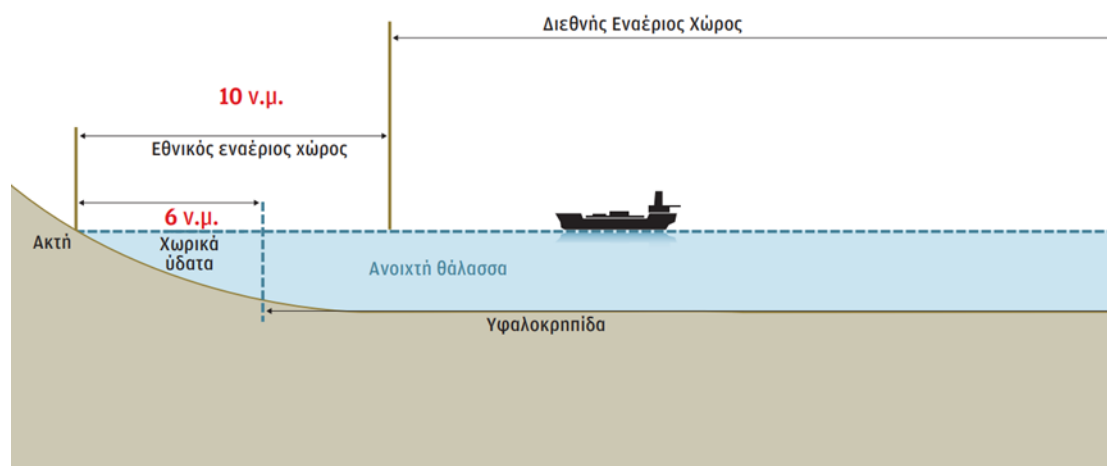
ισχυρισμούς, οδηγώντας σε παρατεταμένη διαφωνία σχετικά με την έκταση ΑΟΖ τους και τα συναφή δικαιώματα στους φυσικούς πόρους, ιδίως στους υδρογονάνθρακες.

Η Ανατολική Μεσόγειος έχει γίνει hotspot για γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς με την Ελλάδα και την Τουρκία να βρίσκονται στην πρώτη γραμμή των θαλάσσιων διαφορών. Οι διεκδικήσεις της Τουρκίας στα επίμαχα ύδατα, που συχνά αμφισβητούνται από την ΕΕ και την Κύπρο, έχουν οδηγήσει σε ναυτικές αντιπαραθέσεις. Και οι δύο χώρες έχουν εμπλακεί σε δυναμικές ενέργειες, συμπεριλαμβανομένων ναυτικών περιπολιών, ενεργειακών δραστηριοτήτων εξερεύνησης και υπογραφής θαλάσσιων συμφωνιών με τρίτα μέρη, επιδεινώνοντας περαιτέρω τη διαφορά. Η στρατικοποίηση της περιοχής και η πιθανότητα λανθασμένης κίνησης ή λανθασμένου υπολογισμού έχουν εγείρει ανησυχίες για τον κίνδυνο κλιμάκωσης και σύγκρουσης.

Η διαμάχη αυτή, έχει ευρύτερες γεωπολιτικές επιπτώσεις, επηρεάζοντας τη δυναμική της περιφερειακής ασφάλειας και τις διεθνείς σχέσεις. Η εμπλοκή εξωτερικών παραγόντων, όπως η ΕΕ και οι ΗΠΑ, αντικατοπτρίζει τη σημασία του ζητήματος. Η Ελλάδα, ως μέλος της ΕΕ, έχει συγκεντρώσει υποστήριξη από τους Ευρωπαίους συμμάχους, οι οποίοι έχουν εκφράσει ανησυχίες για τις ενέργειες της Τουρκίας και ζητούν την τήρηση του Διεθνούς Δικαίου. Η ΕΕ, έχει τονίσει την ανάγκη για διάλογο και ειρηνική επίλυση, προτρέποντας αμφότερα τα μέρη να σεβαστούν τις αρχές της UNCLOS. Η στάση βέβαια της ΕΕ δεν δείχνει ότι είναι πάντα διατεθειμένη να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της απέναντι στην Ελλάδα. Η ιδιαιτερότητα της Ελλάδας έγκειται στο ότι κανένα άλλο κράτος-μέλος δεν διαθέτει, πλην της Κυπριακής Δημοκρατίας που αντιμετωπίζει αντίστοιχα προβλήματα, δεν έχει να αντιμετωπίσει προβλήματα και κινδύνους όπως την Τουρκική προκλητικότητα και παραβατικότητα εις βάρος του Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου. Η συνεχής αυτή στάση της Τουρκίας αποδυναμώνει και το ρόλο της ΕΕ σε ότι αφορά την ειρήνη μέσω της επιβολής της Διεθνούς και της Ευρωπαϊκής Νομιμότητας. Το θεσμικό πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικαίου εγγυάται το δικαίωμα της Ελλάδας για την αμυντική θωράκιση, και με την συνδρομή της ΕΕ, των νησιών της στο Αιγαίο, όσο και και στο να ζητήσει η Ελλάδα την ενεργό σύμπραξη της ΕΕ στη διαδικασία οριοθέτησης της ΑΟΖ που της αναλογεί, κατά τη Σύμβαση του Montego Bay του 1982, στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο (Παυλόπουλος, 2023).

Η ΑΟΖ είναι η δεύτερη λειτουργική ζώνη που καθιερώθηκε από το δίκαιο της θάλασσας μέσω της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας το 1982 και έχει επίσης μεταφερθεί στο χώρο του εθνικού δικαίου. Περιλαμβάνει τον χώρο του βυθού και του υπεδάφους του, τη θάλασσα κολώνα πάνω από τον βυθό και την επιφάνεια της θάλασσας και ουσιαστικά δίνει στο παράκτιο κράτος που την κατέχει αποκλειστικό δικαίωμα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης όλων των

πλουτοπαραγωγικών πόρων του βυθού και του υπεδάφους του, αποκλειστικά δικαιώματα αλιείας στη θαλάσσια κολώνα που υπέρκειται του βυθού καθώς και αποκλειστικά δικαιώματα στην ενέργεια των κυμάτων και του υπερκείμενου αέρα. Θεωρείται μια *sui generis* ζώνη και εκτείνεται 200 ναυτικά μίλια από την ακτή στην οποία τα κράτη έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας, της τοποθέτησης υπογείων καλωδίων και αγωγών και της υπερπτήσης, χωρίς όμως να αποτελεί τμήμα της ανοιχτής θάλασσας όπως συμβαίνει με την υφαλοκρηπίδα αλλά ούτε και να ταυτίζεται με την αιγιαλίτιδα ζώνη. Ουσιαστικά η ΑΟΖ καλύπτει την υφαλοκρηπίδα αλλά δεν την καταργεί καθώς η διεθνής κοινότητα επιτρέπει στα κράτη να έχουν ένα από τα δύο καθεστώτα και να επιλέγουν το καθεστώς που τα ίδια επιθυμούν. Εξάλλου στην περίπτωση της ΑΟΖ πρέπει να υπάρχει ξεχωριστή πράξη αποδοχής του σχετικού καθεστώτος, αν και κάποια κράτη προχώρησαν στις συμφωνίες ΑΟΖ χωρίς να τις έχουν προηγουμένως κηρύξει, όπως η περίπτωση της Κυπριακής δημοκρατίας (Ιωάννου & Στρατή, 2013).



Εικόνα 2 Η οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών στην Ελλάδα (Συρίγος, 2020)

## 6. Η ένταξη στο NATO

Στο πλαίσιο της ενσωμάτωσης των δύο χωρών σε δυτικούς μηχανισμούς υλοποιήθηκε η ένταξή τους στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (τότε Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας). Ωστόσο και οι δύο χώρες έμειναν εκτός του NATO, καθώς οι ΗΠΑ και η Μ. Βρετανία αντιλαμβάνονταν το NATO ως μηχανισμό για την ασφάλεια της Δυτικής Ευρώπης και θεωρούσαν την Ελλάδα και την Τουρκία εκτός της περιοχής. Εκείνη την περίοδο η Βρετανία επιχειρούσε να θέσει την Τουρκία επικεφαλής ενώ ανάλογου του NATO μηχανισμού στη Μ. Ανατολή και οι σκανδιναβικές χώρες ανησυχούσαν πως ενδεχόμενη εισδοχή της Τουρκίας στο NATO θα διατάρασσε την ασφάλεια

στη Μ. Ανατολή. Ο Πόλεμος στην Κορέα το 1950 διέυρνε το γεωγραφικό περιορισμό του NATO για τις απειλές ενώ η αποστολή ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων στην Κορέα αποτέλεσαν την απτή απόδειξη της προσήλωσης των δύο κρατών στο δυτικό συνασπισμό ασφαλείας. Στις 18 Φεβρουαρίου 1952 τα δύο κράτη απέκτησαν την ιδιότητα του μέλους του NATO, μία κοινή ιδιότητα που εξομάλυνε έστω και προσωρινά τι διμερείς σχέσεις, καθώς οι αντιδράσεις των υπόλοιπων μελών σε ενδεχόμενη σύγκρουση Ελλάδας και Τουρκίας, θα ήταν μεγάλη (Συρίγος Α. , 2015).

Τη δεκαετία του 90, κατά τη διάρκεια διαπραγματεύσεων σχετικά με τη νέα δομή του NATO, Ελλάδα και Τουρκία ήρθαν σε σύγκρουση. Κατά τη διάρκεια ενδοσυμμαχικών διαπραγματεύσεων η Ελλάδα διεκδίκησε ένα ναυτικό στρατηγείο και δύο αεροπορικά (CAOC). Στην Ελλάδα αποδόθηκε ένα μόνο αεροπορικό στρατηγείο στο οποίο τη διοίκηση μοιράζονταν εκ περιτροπής Έλληνας και Τούρκος υποδιοικητής σε αντίθεση με το αεροπορικό στρατηγείο της Σμύρνης, όπου μόνιμα ήταν τοποθετημένος Τούρκος υποδιοικητής και προβλέπονταν θέσεις μόνο για Έλληνες επιτελείς (Τσιριγώτης, 2013).

Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO της προσφέρει ασφάλεια και αμυντική προστασία μέσω της συλλογικής άμυνας του άρθρου 5 του Συντάγματος του NATO. Αυτό σημαίνει πως εάν η Ελλάδα δεχτεί επίθεση, οι άλλες χώρες μέλη είναι υποχρεωμένες να την υποστηρίξουν. Επίσης, η συμμαχία αυτή της δίνει μια γεωπολιτική θέση στην Ανατολική Μεσόγειο και των Βαλκανίων ενισχύοντας έτσι το ρόλος της ως σταθεροποιητικός παράγοντας. Επιπλέον, ενισχύονται οι διμερείς της σχέσεις με άλλα κράτη-μέλη, διευκολύνοντας τη στρατηγική της συνεργασία σε θέματα αμυντικής ασφάλειας, ενεργειακής ασφάλειας και κοινών γεωπολιτικών στόχων.

Από την άλλη πλευρά όμως, και η συμμετοχή της Τουρκίας στο NATO της προσφέρει ασφάλεια και προστασία από πιθανές εξωτερικές απειλές μέσω της συλλογικής άμυνας του NATO, σύμφωνα με το άρθρο 5 του Συντάγματος του NATO. Επιπλέον, η συμμαχία αυτή έδωσε στην Τουρκία πρόσβαση σε αμυντικές τεχνολογίες και εκπαίδευση, βελτιώνοντας έτσι τις στρατιωτικές της δυνατότητες. Ακόμη, η συμμετοχή της Τουρκίας στο NATO έχει πολιτική σημασία γιατί την τοποθετεί ως σημαντικό παράγοντα στην περιοχή ενισχύοντας έτσι την πολιτική της επιρροή.

Ωστόσο, η παρουσία και της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω αντιπαράθεσεις ή κρίσεις σε περίπτωση που οι διενέξεις δεν επιλυθούν διαλλακτικά. Ταυτόχρονα όμως, η συνδρομή και των δύο χωρών στο NATO συμβάλει στην ασφάλεια και σταθερότητα της περιοχής, καθώς αποτελούν βασικούς συμμάχους σε περίπτωση απειλών από

τρίτες χώρες. Ακόμη, ενθαρρύνει τη διπλωματική επίλυση των διαφορών τους και τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για την επίλυση εκκρεμών ζητημάτων.

Συνοψίζοντας λοιπόν, η συμμετοχή τους στο ΝΑΤΟ είναι σαν ένα νόμισμα με δύο όψεις. Από τη μία, διευκολύνει τη στρατηγική συνεργασία και ενισχύει την ασφάλεια, από την άλλη όμως απαιτεί διπλωματική επιδεξιότητα και διαπραγματευτική ικανότητα για τη διαχείριση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και την αποφυγή πιθανών συγκρούσεων.

## 7. Οι διμερείς οικονομικές σχέσεις Ελλάδας- Τουρκίας

### 7.1. Η οικονομία της Τουρκίας

Η Τουρκία με την πλούσια ιστορική και πολιτιστική της κληρονομιά βρίσκεται στο σταυροδρόμι Ευρώπης και Ασίας, λειτουργώντας ως γέφυρα μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Τις τελευταίες δεκαετίες η οικονομία της Τουρκίας έχει υποστεί σημαντικούς μετασχηματισμούς, επιδεικνύοντας ανθεκτικότητα και δυναμισμό.

Η οικονομία της είναι στενά συνυφασμένη με την ιστορική της εξέλιξη. Από την ίδρυση της Δημοκρατίας του 1923 υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, η Τουρκία ακολούθησε ένα δρόμο εκσυγχρονισμού και εκβιομηχάνισης. Η υιοθέτηση οικονομικών πολιτικών προσανατολισμένων στην αγορά τη δεκαετία του 1980, σηματοδότησε ένα σημείο καμπής, ανοίγοντας το δρόμο για αυξημένη παγκοσμιοποίηση και οικονομική απελευθέρωση.

Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) της Τουρκίας ανέρχεται σε περίπου 720 δισεκατομμύρια δολάρια, γεγονός που την καθιστά την εικοστή μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο και την δέκατη τρίτη μεγαλύτερη από την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης. Συμμετέχει σε οργανισμούς όπως ο ΟΟΣΑ και η G20 και γίνεται ολοένα και πιο σημαντικός συνεισφορέας στην επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια. Η χώρα έχει μικτή οικονομία με συνδυασμό σύγχρονης βιομηχανίας και εμπορίου, μαζί με έναν πιο παραδοσιακό αγροτικό τομέα.

Μεταξύ των ετών 2002 και 2017, η Τουρκία προχώρησε σε σημαντικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις και σημείωσε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, οι οποίοι συνέβαλαν στην άνοδο της χώρας, στα ανώτερα στρώματα του μεσαίου εισοδήματος και στη μείωση της φτώχειας. Μεταξύ των ετών 2002 και 2018, το ποσοστό των ανθρώπων που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας των 5,50 δολαρίων ΗΠΑ την ημέρα μειώθηκε κατά τρία τέταρτα, μειώνοντάς το στο 8,5%.

Ωστόσο, η αύξηση της παραγωγικότητας επιβραδύνθηκε την τελευταία δεκαετία, καθώς η δυναμική των μεταρρυθμίσεων μειώθηκε και οι προσπάθειες στράφηκαν στη στήριξη της ανάπτυξης με πιστωτικές εκρήξεις και τόνωση της ζήτησης, εντείνοντας τις εσωτερικές και εξωτερικές ευπάθειες. Από τον Αύγουστο του 2018, τα υψηλά επίπεδα χρέους του ιδιωτικού τομέα, τα επίμονα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών, τα υψηλά επίπεδα πληθωρισμού και τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, έχουν όλα επιδεινωθεί από την παρουσία μακροοικονομικής αστάθειας.

Ο μεταποιητικός τομέας στην Τουρκία συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία της χώρας, περιλαμβάνοντας ένα ευρύ φάσμα βιομηχανιών, όπως η αυτοκινητοβιομηχανία, η κλωστοϋφαντουργία, τα ηλεκτρονικά και τα μηχανήματα. Η αυτοκινητοβιομηχανία γνώρισε σημαντική ανάπτυξη με οχήματα τουρκικής κατασκευής να εξάγονται σε αγορές σε όλο τον κόσμο. Η βιομηχανία κλωστοϋφαντουργίας και ένδυσης είναι σημαντικός εργοδότης και εξαγωγέας. Ακόμη η Τουρκία, έχει έναν πλούσιο και ποικίλο γεωργικό τομέα που παράγει ευρύ φάσμα καλλιεργειών. Η γεωργία ήταν ιστορικά ένα κρίσιμο μέρος της τουρκικής οικονομίας και η κυβέρνηση έχει εφαρμόσει διάφορες πολιτικές για τη στήριξη και τον εκσυγχρονισμό του τομέα. Η Κωνσταντινούπολη, η μεγαλύτερη πόλη της χώρας, είναι ένας σημαντικό οικονομικό και εμπορικό κέντρο που φιλοξενεί μια ακμάζουσα τραπεζική και χρηματοπιστωτική βιομηχανία.

Η αντίδραση της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης στην COVID-19 ήταν άμεση, αλλά επικεντρώθηκε στην επέκταση των πιστώσεων με ταχείς ρυθμούς και στη διατήρηση μιας χαλαρής νομισματικής πολιτικής. Αυτό όχι μόνο ενθάρρυνε την οικονομική δραστηριότητα (η οικονομία της Τουρκίας ήταν μία από τις λίγες στην G20 και τον ΟΟΣΑ που παρουσίασαν ανάπτυξη το 2020), αλλά και τροφοδότησε τον πληθωρισμό, ο οποίος αναμένεται να είναι κοντά στο 20% το 2030.

Η κρίση COVID-19 συνέβαλε επίσης στη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των φύλων, στην αύξηση του αριθμού των άνεργων νέων και σε υψηλότερο ποσοστό φτώχειας. Η δυνατότητα ανισότητας έχει επίσης αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Αναμένεται ότι η πανδημία θα έχει εξαιρετικά δυσμενείς επιπτώσεις στην Τουρκία, υπονομεύοντας περαιτέρω τα πρόσφατα οικονομικά και κοινωνικά κέρδη της χώρας (The World Bank , 2022).

Συνοψίζοντας, η τελωνειακή συμφωνία που υπεγράφη μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ το 1995 και ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 1996, καθώς και το κλίμα που δημιουργήθηκε με την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΕΕ το 2005 (πρέπει να σημειωθεί ότι οι ενταξιακές

διαπραγματεύσεις με την ΕΕ έχουν παγώσει από τα τέλη του 2016), συνέβαλαν στη βελτίωση της τουρκικής οικονομίας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Παράλληλα με τη συμφωνία, άλλοι σημαντικοί παράγοντες συνέβαλαν στην ανάπτυξη, όπως η ενίσχυση του τραπεζικού τομέα, η ύπαρξη μιας μεγάλης εσωτερικής αγοράς 80 εκατομμυρίων καταναλωτών, η ενίσχυση του βιομηχανικού της τομέα, ιδίως στη μεταποίηση και στους τομείς της αυτοκινητοβιομηχανίας και του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού και των κατασκευών, καθώς και η παροχή σημαντικών φορολογικών και άλλων κινήτρων για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων.

Παρά τις σημαντικές προσπάθειες για τη μείωση του εμπορικού ελλείμματος τα τελευταία χρόνια, η τουρκική οικονομία εξακολουθεί να είναι ευάλωτη λόγω της εξάρτησής της από τις εισροές ξένων κεφαλαίων για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού της χρέους (τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού) και του μεγάλου εμπορικού της ελλείμματος.

Η αβεβαιότητα του επενδυτικού κλίματος και ο πολιτικός κίνδυνος επιδεινώνονται από το χαμηλό επίπεδο κατανάλωσης, τα χαμηλά συναλλαγματικά αποθέματα και τις περιορισμένες επενδύσεις σε Ε&Α (περίπου 0,80% του ΑΕΠ, με κυρίαρχες τις βιομηχανίες άμυνας, αυτοκινητοβιομηχανίας και τηλεπικοινωνιών) ( Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, 2021).

Παρόλα αυτά και παρά την οικονομική της πρόοδο, η Τουρκία αντιμετωπίζει ένα σύνολο προκλήσεων που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Ο πληθωρισμός, που κατά καιρούς έχει φτάσει τα διψήφια νούμερα, επηρεάζει την αγοραστική δυναμική των πολιτών. Η πολιτική αστάθεια, εγχώρια και διεθνής, θέτει προβλήματα στην οικονομική σταθερότητα. Αλλά και εξωτερικοί παράγοντες όπως οι συναλλαγματικές διακυμάνσεις και οι γεωπολιτικές εντάσεις φέρνουν προβλήματα στην οικονομία και τις επενδύσεις.

Επιπλέον, ο καταστροφικός σεισμός που έπληξε την Τουρκία το 2023, είχε σημαντικές συνέπειες για την οικονομία της χώρας. Είχε ως αποτέλεσμα την εκτεταμένη καταστροφή των υποδομών, την απώλεια ανθρώπινων ζωών και τον εκτοπισμό των κοινοτήτων. Ο οικονομικός αντίκτυπος μιας τέτοιας φυσικής καταστροφής είναι πολύπλευρος και μπορεί να έχει μόνιμες επιπτώσεις σε διάφορους τομείς της οικονομίας. Μια από τις άμεσες συνέπειες ήταν οι ζημιές σε κρίσιμες υποδομές συμπεριλαμβανομένων δρόμων, γεφυρών και κτιρίων. Αυτή η διαταραχή είχε επιπτώσεις στις μεταφορές και την επιμελητεία, εμποδίζοντας την κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών και παρεμποδίζει την οικονομική δραστηριότητα στις πληγείσες περιοχές. Το κόστος της ανοικοδόμησης και της επισκευής των υποδομών επέβαλλε πίεση στα δημόσια οικονομικά. Επιπτώσεις είχε και η τουριστική βιομηχανία καθώς η καταστροφή τοποθεσιών πολιτιστικής

κληρονομιάς και η αρνητική δημοσιότητα, οδήγησαν σε μείωση των αφίξεων τουριστών, επηρεάζοντας άμεσα τις επιχειρήσεις και τα μέσα διαβίωσης που εξαρτάται από δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό. Ο σεισμός είχε και ευρύτερες επιπτώσεις στην εθνική οικονομία. Η διακοπή των τοπικών επιχειρήσεων και των αλυσίδων εφοδιασμού είχε κυματιστικές επιπτώσεις στην ευρύτερη οικονομία, επηρεάζοντας το εμπόριο, τη μεταποίηση και την απασχόληση.

Οι συνέπειες του σεισμού εξακολουθούν να διαμορφώνουν το οικονομικό τοπίο της Τουρκίας, καθώς γίνονται ακόμη προσπάθειες για ανοικοδόμηση και ενίσχυση των υποδομών καθώς και υποστήριξη των πληττόμενων κοινοτήτων. Η εμπειρία του σεισμού προκάλεσε επίσης την επανεξέταση των στρατηγικών για τη μείωση του κινδύνου καταστροφών και την οικονομική ανθεκτικότητα, υπογραμμίζοντας τη σημασία των προληπτικών μέτρων για την προστασία από μελλοντικούς κλυδωνισμούς.

## 7.2. Η οικονομία της Ελλάδας

Η ελληνική οικονομία έχει αποτελέσει θέμα σημαντικού ενδιαφέροντος και ελέγχου τα τελευταία χρόνια. Η χώρα έχει αντιμετωπίσει μια σειρά από οικονομικές προκλήσεις, που είχαν βαθύ αντίκτυπο στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, τις προοπτικές ανάπτυξης και την κοινωνική ευημερία της. Χαρακτηρίζεται από ένα μείγμα σύγχρονης βιομηχανίας, τουρισμού και σημαντικό αγροτικό τομέα. Ιστορικά, ήταν γνωστή για τη ναυτιλιακή της βιομηχανία, που συνέβαλε σημαντικά στην οικονομία της. Επιπλέον, ο τουρισμός διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο με την πλούσια ιστορία, την πολιτιστική κληρονομιά και τη φυσική ομορφιά της Ελλάδας να προσελκύει εκατομμύριο επισκέπτες κάθε χρόνο.

Τον Δεκέμβριο του 1945, η Ελλάδα έγινε μέλος των πέντε οργανισμών που αποτελούν συνολικά τον Όμιλο της Παγκόσμιας Τράπεζας. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ήταν μία από τις πρώτες χώρες που έλαβε δάνειο για να βοηθήσει στην ανασυγκρότηση της οικονομίας. Σήμερα, η Ελλάδα είναι μέλος των πέντε οργανισμών που συναποτελούν τον Όμιλο της Παγκόσμιας Τράπεζας. Προκειμένου να ανακουφίσει τη φτώχεια στις αναπτυσσόμενες χώρες, ο Όμιλος της Παγκόσμιας Τράπεζας παρέχει χρηματοδότηση για πρωτοβουλίες κατά της φτώχειας, διαμορφώνει πολιτικές κατά της φτώχειας και εκτελεί προγράμματα κατά της φτώχειας (The World Bank , 2022).

Η ελληνική οικονομία έχει αντιμετωπίσει σημαντικές δυσκολίες, ιδιαίτερα στον απόηχο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008. Η χώρα γνώρισε μια σοβαρή κρίση δημόσιου



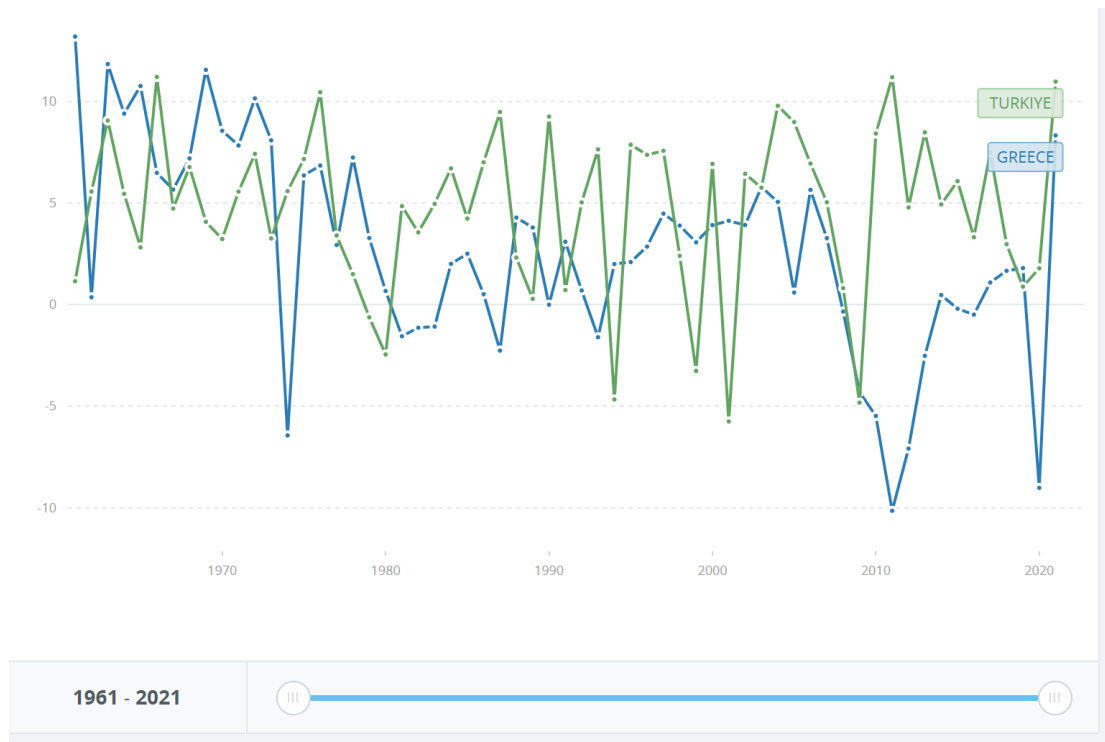
χρέους, που οδήγησε σε βαθιά ύφεση, υψηλή ανεργία και σημαντικές κοινωνικές δυσκολίες. Η Ελλάδα έλαβε οικονομική βοήθεια από διεθνείς πιστωτές και εφάρμοσε μια σειρά μέτρων λιτότητας με αντάλλαγμα κεφάλαια διάσωσης, τα οποία είχαν στόχο να αντιμετωπίσουν τις δημοσιονομικές της ανισορροπίες και να αποκαταστήσουν την οικονομική σταθερότητα. Τα μέτρα λιτότητας, είχαν επίσης σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις/συνέπειες. Επηρέασαν τις δημόσιες υπηρεσίες, τις επενδύσεις σε υποδομές και το συνολικό επιχειρηματικό περιβάλλον, επηρεάζοντας τις οικονομικές επιδόσεις και το αναπτυξιακό δυναμικό της χώρας.

Τα τελευταία χρόνια Ελλάδα έχει καταβάλει προσπάθειες για την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με στόχο τη βελτίωση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας της, την προσέλκυση επενδύσεων και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις επικεντρώθηκαν σε τομείς όπως η φορολογική πολιτική, η ευελιξία της αγοράς εργασίας και η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, η χώρα επεδίωξε να διαφοροποιήσει την οικονομία της και να προωθήσει την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα ως μοχλούς μελλοντικής ανάπτυξης.

Τα πράγματα είχαν αρχίσει να ανθίζουν για την ελληνική οικονομία, ώσπου ξέσπασε η πανδημία COVID-19, η οποία επιδείνωσε περαιτέρω τις οικονομικές προκλήσεις για την Ελλάδα, ιδίως λόγω της αυξημένης της εξάρτησης από τον τουρισμό. Η Ελλάδα είναι πόλος έλξης τουριστών και ο τουρισμός είναι ένας από τους βασικούς τομείς εσόδων και οικονομικής ανάπτυξης για τη χώρα. Λόγω της πανδημίας COVID-19 ο τουρισμός επηρεάστηκε σοβαρά από τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς και τη μειωμένη παγκόσμια κινητικότητα. Η κυβέρνηση υλοποίησε μέτρα για να στηρίξει τις επιχειρήσεις και τους εργαζόμενους που πλήττονται από την πανδημία, επιδιώκοντας παράλληλα την επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της οικονομίας και επενδύσεων σε πράσινες και βιώσιμες πρωτοβουλίες.

Η στρατηγική θέση της χώρας, οι φυσικοί της πόροι καθώς και τα πολιτιστικά της πλεονεκτήματα αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξή της, ενώ ταυτόχρονα οι μεταρρυθμίσεις και οι επενδύσεις στοχεύουν στην ενίσχυση της οικονομικής σταθερότητας, ανθεκτικότητα και ανταγωνιστικότητας της. Ωστόσο, η αντιμετώπιση προβλημάτων και προκλήσεων όπως η βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους, η ανεργία και η κοινωνική ανισότητα παραμένει ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση ενός πιο χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμο οικονομικό μέλλον.

Όπως φαίνεται και από την παρακάτω εικόνα η Τουρκία διαθέτει μεγαλύτερο ΑΕΠ από την Ελλάδα ενώ φαίνεται πως ανταποκρίθηκε καλύτερα στην οικονομική κρίση του 2011 και την πιο πρόσφατη κρίση του Covid 19.



Εικόνα 3 ΑΕΠ Ελλάδα και Τουρκίας. Πηγή: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=GR-TR&start=1961&view=chart>

### 7.3. Οι διμερείς οικονομικές σχέσεις

Οι οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι πολύπλευρες, αντανακλώντας μια σύνθετη αλληλεπίδραση ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων. Ιστορικά γεγονότα όπως η Κυπριακή διαμάχη και οι εδαφικές διαφωνίες στο Αιγαίο Πέλαγος, έχουν κατά καιρούς τείνει την οικονομική συνεργασία μεταξύ των δύο εθνών. Ωστόσο, τα οικονομικά συμφέροντα έχουν επίσης χρησιμεύσει ως σταθεροποιητική δύναμη ενισχύοντας τη συνεργασία στο εμπόριο, τον τουρισμό και την ενέργεια. Επιπλέον, και οι δύο χώρες, προσπάθησαν να ενισχύσουν την οικονομική συνεργασία μέσω πρωτοβουλιών όπως το Συμβούλιο Συνεργασίας Υψηλού επιπέδου, το οποίο στοχεύει στην προώθηση των οικονομικών και εμπορικών δεσμών.

Επιπλέον, η εγγύτητα των δύο χωρών τις έχει κάνει δημοφιλείς προορισμούς για τους πολίτες της άλλης. Ακόμη, τα κοινά συμφέροντα για την ανάπτυξη περιφερειακών ενεργειακών πόρων και τη διαφοροποίηση των ενεργειακών διαδρομών οδήγησαν σε συζητήσεις για κοινά έργα. Ωστόσο, οι γεωπολιτικές προκλήσεις έχουν θέσει εμπόδια στην αξιοποίηση του πλήρους δυναμικού τέτοιων συνεργασιών.

Το Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας (HCC) είναι το κορυφαίο όργανο για τη συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, η οποία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, θέματα εμπορίου,

μεταφορών και τουρισμού. Το πιο πρόσφατο Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας (ΑΣΣ) πραγματοποιήθηκε στη Σμύρνη της Τουρκίας τον Μάρτιο του 2016, κατά τη διάρκεια του οποίου συμφωνήθηκε η ακτοπλοϊκή σύνδεση Θεσσαλονίκης-Σμύρνης και η σιδηροδρομική γραμμή υψηλής ταχύτητας Κωνσταντινούπολης-Θεσσαλονίκης που θα καταλήγει στην Ηγουμενίτσα. Παράλληλα, διοργανώθηκε Ελληνοτουρκικό Επιχειρηματικό Φόρουμ με το Επιχειρηματικό Συμβούλιο Τουρκίας-Ελλάδας του Συμβουλίου Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων με τη συμμετοχή ελληνικών και τουρκικών επιχειρήσεων.

<b>ΔΙΜΕΡΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΤΟΥΡΚΙΑΣ</b>					
<b>(Αξία σε εκατ. €)</b>					
	<b>2018</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>	<b>% Μεταβολή 2021/2020</b>
<b>ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ</b>	<b>2.035</b>	<b>1.974</b>	<b>1.338</b>	<b>2.059</b>	<b>53,9%</b>
Καύσιμα/πετρελαιοειδή	1.288	1.099	482	912	89,2%
Εξαγωγές χωρίς πετρελαιοειδή	747	875	856	1.147	34,0%
<b>ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ</b>	<b>1.848</b>	<b>1.943</b>	<b>1.551</b>	<b>2.497</b>	<b>61,0%</b>
Καύσιμα/πετρελαιοειδή	260	357	147	485	229,9%
Εισαγωγές χωρίς πετρελαιοειδή	1.588	1.586	1.404	2.012	43,3%
<b>ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ</b>	<b>187</b>	<b>31</b>	<b>-213</b>	<b>-438</b>	<b>105,6%</b>
<b>ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ</b>	<b>3.883</b>	<b>3.917</b>	<b>2.889</b>	<b>4.556</b>	<b>57,7%</b>

*Εικόνα 4 Διμερές Εμπόριο Ελλάδας και Τουρκίας. Πηγή :Ελληνική Πρεσβεία στην Άγκυρα*

Με την πάροδο του χρόνου, η σύνθεση των ελληνικών εξαγωγών κυριαρχείται από προϊόντα διύλισης πετρελαίου/καυσίμων και ηλεκτρισμό (50%-70%), ενώ η σύνθεση των τουρκικών εξαγωγών γίνεται όλο και πιο διαφοροποιημένη.

Από το 2009, το εμπορικό ισοζύγιο μεταξύ των δύο χωρών είναι υπέρ της Ελλάδας εδώ και μια δεκαετία (με εξαίρεση το 2016).

53,9%. 89,2% περισσότερα πετρελαιοειδή εξήχθησαν (η λειτουργία του διυλιστηρίου STAR στη Σμύρνη, επένδυση της αζέρικης κρατικής εταιρείας SOCAR, και παρόμοιες επενδύσεις που υλοποιούνται με ταχείς ρυθμούς σε άλλα μέρη της Τουρκίας, αναμένεται να υποκαταστήσουν σε μεγάλο βαθμό τις ελληνικές εξαγωγές πετρελαιοειδών τα επόμενα χρόνια). Η Ελλάδα παρουσίασε έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο ύψους 438 εκατ. ευρώ.

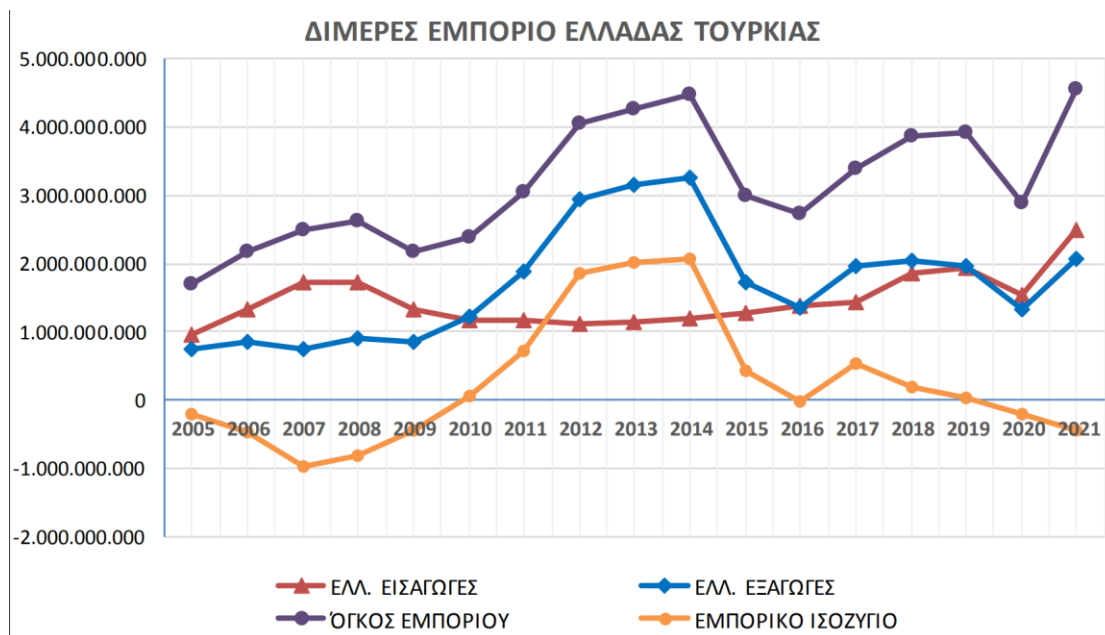
(105,6%), εξέλιξη που οφείλεται κυρίως στην αξιοσημείωτη αύξηση των εξαγωγών πετρελαιοειδών/ηλεκτρικής ενέργειας (229,9%) και στη σημαντική διασπορά των λοιπών προϊόντων (43,3%).

Ο συνολικός όγκος των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών αυξήθηκε κατά 57,7% το 2021, φθάνοντας τα 4,6 δισ. ευρώ, σε σύγκριση με (2020/21: -26,2%). Το 2014/21, εκτιμάται ότι το εμπόριο της Ελλάδας με την ΕΕ θα ανέλθει σε 4,20 δισ. ευρώ. Οι εξαγωγές ανήλθαν σε περίπου 2,1 δισ. ευρώ, τοποθετώντας την Τουρκία στην έκτη θέση μεταξύ των προορισμών για τα ελληνικά προϊόντα (2020: 6η θέση, 2019: 4η θέση).

Αντίστοιχα, οι ελληνικές εισαγωγές ανήλθαν σε 2,5 δισ. ευρώ, κατατάσσοντας την Τουρκία στη δέκατη τρίτη θέση μεταξύ των προμηθευτών μας (13η θέση το 2020, 10η θέση το 2019). Την ίδια χρονιά, η Ελλάδα είναι η 23η χώρα προορισμού για τις τουρκικές εξαγωγές και η 34η χώρα προμηθευτή. Οι προαναφερθείσες εξελίξεις στις ελληνοτουρκικές εμπορικές σχέσεις μπορούν να αποδοθούν στην ανταγωνιστικότητα των τουρκικών προϊόντων ως αποτέλεσμα αντικειμενικών παραγόντων (μέγεθος και διάρθρωση του παραγωγικού ιστού, χαμηλότερο εργατικό και λειτουργικό κόστος) και στον προστατευτικό χαρακτήρα της τουρκικής οικονομικής και εμπορικής πολιτικής.

Το βαμβάκι (19,4% έναντι 14% το 2020), τα πολυμερή προπυλενίου (3,3%), οι πλάκες αλουμινίου, οι μηχανές επεξεργασίας δεδομένων, το σιτάρι, τα φάρμακα, τα θραύσματα σιδήρου/χάλυβα, οι σωλήνες χαλκού, τα πετρελαιοειδή, τα πετρελαϊκά αέρια, τα σκάφη αναψυχής και τα φύλλα αλουμινίου ήταν οι σημαντικότερες ελληνικές εξαγωγές προς την Τουρκία το 2021, με εξαίρεση το πετρέλαιο/ηλεκτρικό ρεύμα, το οποίο αντιπροσώπευε το 44,3% της συνολικής αξίας.

Τα οχήματα, τα πετρελαιοειδή, τα προϊόντα σιδήρου/χάλυβα, τα νωπά προϊόντα ψαριών, τα πλεκτά υφάσματα, το ακατέργαστο αλουμίνιο, τα ψυγεία/καταψύκτες, τα ηλεκτρικά υλικά (σύρματα/καλώδια), οι πλαστικές συσκευασίες/βύσματα και οι θερμοσίφωνες είναι οι σημαντικότερες τουρκικές εισαγωγές.



Εικόνα 5 Διμερές Εμπόριο Ελλάδας και Τουρκίας. Πηγή : Ελληνική Πρεσβεία στην Αγκυρα

Οι τουρκικές επενδύσεις στην Ελλάδα επισκιάζονται από τις αντίστοιχες ελληνικές. Η Τράπεζα της Ελλάδος αναφέρει ότι μετά τη μείωση των ελληνικών επενδύσεων στη χώρα κατά 96% το 2016 λόγω της αποχώρησης της Εθνικής Τράπεζας από την τουρκική αγορά, η τάση αντιστράφηκε το 2018 (+86%) με απόθεμα 238,6 εκατ. ευρώ που επενδύθηκαν στην Τουρκία. Περίπου 1,4% λιγότερα χρήματα επενδύθηκαν από Έλληνες στην Τουρκία φέτος σε σχέση με το 2018. Η Τράπεζα της Ελλάδος εκτιμά ότι οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία θα ανέλθουν σε 310,5 εκατ. ευρώ μέχρι το τέλος του 2020.

Επιπλέον, η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας αναφέρει ότι οι τουρκικές επενδύσεις στην Ελλάδα μειώθηκαν κατά 50% το 2015 και ανήλθαν συνολικά σε 25 εκατ. δολάρια. Το 2019, ωστόσο, σύμφωνα με τα τουρκικά στοιχεία, τα τουρκικά κεφάλαια που επενδύθηκαν στην Ελλάδα ανήλθαν σε 32 εκατ. δολάρια, αυξημένα κατά 23% σε σχέση με το 2018, ενώ το 2020 αυξήθηκαν κατά 47% στα 47 εκατ. δολάρια.

Το οικονομικό κλίμα είναι δυσμενές για τις ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Τουρκία.

Αν και η μείωση της εγχώριας ζήτησης αντισταθμίστηκε εν μέρει από την αύξηση των εξαγωγών, η πτώση της τουρκικής λίρας μείωσε το λειτουργικό κόστος για τις ελληνικές εταιρείες που διατηρούν παραγωγικές μονάδες στους τομείς των δομικών υλικών και των τροφίμων, διαμορφώνοντας μια μικτή εικόνα. Ειδικότερα, οι επιχειρήσεις των οποίων ο κύριος

στόχος είναι οι εξαγωγές επωφελήθηκαν από την υποτίμηση της τουρκικής λίρας, διότι κατέστησε τα προϊόντα τους φθηνότερα στη διεθνή αγορά. Οι αλυσίδες τροφίμων όπως η Chipotle, η Merko και η Royal Foods Οι εισαγωγείς πρώτων υλών βρίσκουν την κατάσταση ακριβώς αντίθετη. Ομοίως, οι τουρκικές επιχειρήσεις (Dogus Group, Setur, Istikbal κ.λπ.) με επενδύσεις στην ελληνική αγορά αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας καθώς προσπαθούν να θέσουν σε εφαρμογή τα επενδυτικά τους σχέδια. ( Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, 2021).

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ (ΑΠΟΘΕΜΑ, ΑΞΙΑ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΔΟΛ \$)						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΞΕ ΣΕ ΤΟΥΡΚΙΑ	4.910	113	148	51	48	57
ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΑΞΕ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ	25	15	29	26	32	47

*Εικόνα 6 Επενδύσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Πηγή : Ελληνική Πρεσβεία στην Αγκυρα*

Ως αποτέλεσμα της πανδημίας, το 2020 παρατηρήθηκε μείωση της τουριστικής κίνησης και από τις δύο χώρες. Οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στην έξοδο από την Ελλάδα το 2020 εξακολουθούσαν να ισχύουν και το 2021. Από τον Απρίλιο, όταν οι πτήσεις της Aegean και της Turkish Airlines επανέλαβαν τα δρομολόγια μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας, οι τουρίστες και οι επαγγελματίες ταξιδιώτες άρχισαν σιγά σιγά να επιστρέφουν ( Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, 2021).

## 8. Παρουσία στο Διεθνές Περιβάλλον

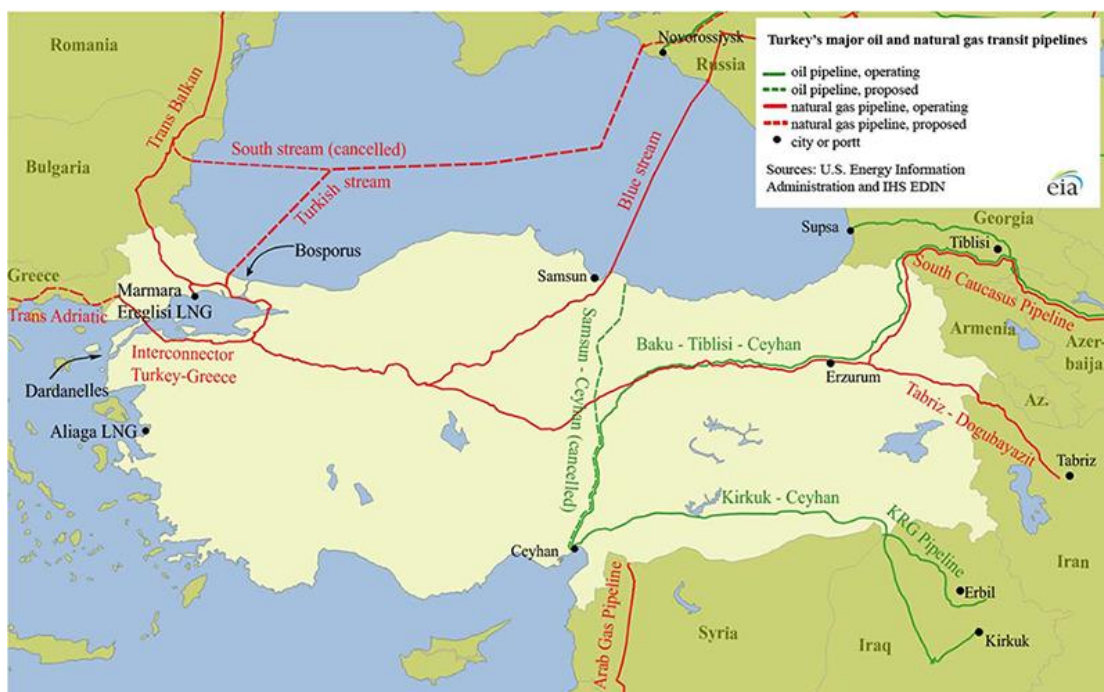
### 8.1. Τουρκία

Από τη δεκαετία του 1990 η Τουρκία επέλεξε να διαμορφώσει την εξωτερική της πολιτική καταρτισμένη σε τέσσερις κύριους γεωγραφικούς άξονες : Μέση Ανατολή, Υπερκαυκασία, Κεντρική Ασία και Βαλκάνια. Η παλιά κεμαλική τάξη και η άρχουσα νέο-ισλαμική συγκλίνουν στους στόχους της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής να καταστήσουν την Τουρκία μία ισχυρή περιφερειακή δύναμη λειτουργώντας αμφοτερές με το πνεύμα της παλαιότερης οθωμανικής αυτοκρατορίας με το δόγμα του νέο-οθωμανισμού να προσφέρει το κατάλληλο ιδεολογικό υπόβαθρο. Στη φαρέτρα της Τουρκίας βρίσκεται η αμυντική της βιομηχανία, ο μεγάλος της πληθυσμός, η διάδοση του νέο-ισλαμισμού αλλά και η ανάδειξη της Τουρκίας ως ενεργειακός

κόμβο της περιοχής. Σε αυτό βοήθησε η γεωγραφία της περιοχής αλλά και τα πλούσια ενεργειακά αποθέματα στα ανατολικά της Τουρκίας (Συρίγος Α. , 2015).

Η Τουρκία δεν διεκδικεί απλά την αλλαγή του παγκόσμιου συσχετισμού ισχύος, αλλά θέλει να γίνει και η ίδια ως δήθεν κεντρική χώρα, εκφραστής των αλλαγών με την καθιέρωσή της ως Δύναμη πλανητικής επιρροής. Εκμεταλλευόμενη την οικονομική και στρατιωτική της ενδυνάμωση τις τελευταίες δύο δεκαετίες, προσπαθεί να αναδειχθεί ως ένας πόλος ισχύος και επιρροής σε μια μετα-οθωμανική περιοχή που χαρακτηριζόταν από ρευστότητα και αστάθεια.

Η Τουρκία προσπάθησε και προσπαθεί να εμπλακεί σε διάφορα κράτη και χώρες όπως τα Βαλκάνια, μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, κυρίως στη Βοσνία και το Κοσσυφοπέδιο. Το ίδιο συνέβη και στον Καύκασο. Η Τουρκία επίσης προσπάθησε να διεισδύσει στη Μέση Ανατολή και τον περιοχή του Περσικού Κόλπου. Ενεπλάκει σε πολλές πολεμικές επιχειρήσεις στη Βόρεια Συρία και στο Βόρειο Ιράκ, με πρόσχημα ζητήματα ασφαλείας. Ακόμη, κεφαλαιοποιώντας τη δυναμική των αλλαγών που έφερε η λεγόμενη Αραβική Άνοιξη στις αρχές της δεκαετίας του 2010, η Τουρκία προσπάθησε να διεισδύσει στη Βόρεια Αφρική. Παραχώρησε σοβαρή οικονομική βοήθεια στις φιλο-ισλαμικές κυβερνήσεις που εγκαθίδρυσαν μετά τις εξεγέρσεις στην Τυνησία, τη Αίγυπτο και τη Λιβύη (Πλατιάς, 2023).



Εικόνα 7 Ενεργειακό δίκτυο αγωγών στην Τουρκία. Πηγή : Source: U.S. Energy Information Administration and IHS EDIN

Επιπλέον, σημαντική συνεργασία για την Τουρκία αποτελεί η αμερικανοτουρκική συνεργασία που αποτέλεσε καίριο πυλώνα τόσο για το ΝΑΤΟ, όσο και για τη γεωπολιτική ισορροπία στην Ανατολική Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια. Κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου και μετά από αυτόν, η Τουρκία είχε κρίσιμη γεωγραφική σημασία για τις ΗΠΑ κι αυτό λόγω της προαμερικανικής πολιτικής προσανατολισμού της κάτι που επιβεβαιώθηκε με την ένταξή της στο ΝΑΤΟ, μετά τις μεταρρυθμίσεις του Κεμάλ Ατατούρκ. Ένας ακόμη λόγος που φανερώνει τη σπουδαιότητα της Τουρκίας για τις ΗΠΑ είναι η γεωγραφική της θέση κοντά στη Σοβιετική Ένωση και τέλος ο ρόλος της στη Μέση Ανατολή, όπως επισημαίνει και ο διεθνολόγος Μιχάλης Κοντός. Το γεγονός ότι η Τουρκία συμμετείχε στον πόλεμο στον Περσικό Κόλπο το 1991 μέσω της παραχώρησης της αεροπορικής της βάσης στην αμερικανική αεροπορία ενίσχυσε περισσότερο τη θέση της ως σύμμαχος των ΗΠΑ.

Ακόμη, η γεωστρατηγική της σημασία για το δυτικό κόσμο αυξήθηκε σημαντικά μετά την ανάδειξη του «τούρκικου παραδείγματος» ως πρότυπου ισλαμικής δημοκρατίας. Αυτό συνδέεται με την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία το 2002 και την εμφάνιση του Ερντογάν. Παράλληλα όμως, η άνοδος αυτή είχε ως αποτέλεσμα να αναδυθούν προβλήματα λόγω του αυταρχισμού και της καταπίεσης στην εσωτερική διακυβέρνηση, κυρίως μετά την αποτυχημένη προσπάθεια πραξικοπήματος του 2016.

Το ΑΚΡ αντιμετώπιζε με δυσπιστία την κεμαλική εκκοσμίκευση και εκδυτικισμό, ενώ ζήτησε την ιδεολογική του νομιμοποίηση στο Ισλάμ και το οθωμανικό παρελθόν. Το γεωπολιτικό όραμα του ΑΚΡ ήταν να απελευθερώσει την Τουρκία από τα δεσμά των «εικονικών και ψυχολογικών συνόρων». Η ρήξη με τη Δύση ήταν μια συνειδητή κίνηση του τούρκου Προέδρου με σκοπό να προωθήσει ένα εναλλακτικού ισλαμικό υπόδειγμα, το οποίο θα έφερνε σταδιακά ένα νέο περιφερειακό επίπεδο αλληλεξαρτήσεων. Αλληλεξαρτήσεις που επηρέασαν τις σχέσεις της Τουρκίας με περιφερειακούς και διεθνείς δρώντες όπως οι ΗΠΑ, η ΕΕ, η Ρωσία, η Αίγυπτος, το Ιράν, η Συρία και η Κίνα. Το όραμα της νέας τούρκικης πολιτικής ελίτ ήταν η οικοδόμηση μιας «Μεγάλης Τουρκίας» γι' αυτό και οι συνεχείς προσπάθειες να επεκτείνει τις συμμαχίες και να διεισδύσει σε όλο και περισσότερες χώρες με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο.

Μία ακόμη εμφάνιση της Τουρκίας στο Διεθνές περιβάλλον, αποτελεί η σχέση της με την ΕΕ. Η Τουρκία είναι ακόμη μία υποψήφια χώρα προς προσχώρηση στην ΕΕ. Σε ότι αφορά τώρα τις πιο σχέσεις τους είναι περίπλοκες και πολύπλευρες. Από τη μία η Τουρκία αναγνωρίζεται ως ένας σημαντικός εταίρος της ΕΕ σε τομείς όπως το κλίμα, η μετανάστευση, η οικονομία αλλά και η ασφάλεια. Από την άλλη όμως, υπάρχουν οι συνεχείς εντάσεις σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί με την Ελλάδα στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο.



Η ΕΕ εκφράσει συνεχώς την ανησυχία της για τις προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας σε ότι αφορά την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και το Αιγαίο, όπως η γεώτρηση σε περιοχές που αμφισβητούνται από τα γειτονικά κράτη (Ελλάδα) αλλά και η επίδειξη στρατιωτικής δύναμης. Παράλληλα, η ΕΕ προσπαθεί να διατηρήσει διαύλους επικοινωνίας με την Τουρκία και να αναπτύξει συνεργατικές σχέσεις, χωρίς αυτό να δημιουργεί προβλήματα στις χώρες που είναι ήδη μέλη της ΕΕ και επηρεάζονται από τις προκλήσεις της Τουρκίας.

Έναν από τους μεγαλύτερους ρόλους στην εξωτερική πολιτική και την εικόνα της Τουρκίας στο διεθνές περιβάλλον παίζει η Ανατολική Μεσόγειος, η οποία είναι ένας γεωστρατηγικός άξονας λόγω της θέσης της και της σημασίας των θαλάσσιων διαδρομών που περνούν από αυτή. Η παρουσία περιφερειακών δυνάμεων, όπως η Ελλάδα, η Τουρκία, το Ισραήλ, η Κύπρος, η Συρία, η Αίγυπτος, η Ιορδανία και ο Λίβανος ενισχύει τη σημασία της περιοχής ως κέντρο πολιτικής και οικονομικής δραστηριότητας. Είναι ένας τόπος όπου οι διακυβερνητικές σχέσεις, οι ενεργειακές διεκδικήσεις και οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί συνυπάρχουν και επηρεάζουν την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Η θέση της Ανατολικής Μεσογείου είναι κρίσιμο εμπορικό μονοπάτι, κάτι που επηρεάζει τη διεθνή ασφάλεια και σταθερότητα.

Η πολυπολική φύση των σχέσεων στη Μέση Ανατολή, με την ενεργή ανταγωνιστική συμμετοχή των μεγάλων δυνάμεων (όπως η Ρωσία και η Κίνα, καθώς και η συνεχής επιδίωξη της Τουρκίας για περιφερειακή ηγεμονία, έχουν δημιουργήσει ένα τεταμένο γεωπολιτικό πλαίσιο.

Η Άγκυρα υπήρξε παρεμβατική στη Βόρεια Συρία με μεγάλες φιλοδοξίες έχοντας ως στόχο την παραπλήσια στρατηγική επικείμενης εξωτερικής πολιτικής. Ωστόσο, αυτή η στάση της Τουρκίας έχει επιφέρει εντάσεις με τη Δύση, μια στρατηγική προσέγγιση προς τη Ρωσία και πίεση στην ΕΕ σε ότι έχει να κάνει με τη προσφυγικές ροές.

Ακόμη, η επέμβαση και οι ενέργειες της Τουρκίας στη Λιβύη, έχει προκαλέσει εντάσεις από την Ελλάδα, την Κύπρο, την ΕΕ και άλλες μεγάλες διεθνείς δυνάμεις. Ένα παράδειγμα αποτελεί η υπογραφή του «τουρκολιβυκού μνημονίου κατανόησης» το 2019, κάτι που δεν αναγνωρίζεται από διάφορους νομικούς, διεθνολόγους και πολιτικούς επιστήμονες. Μάλιστα τον Οκτώβριο του 2022, υπεγράφη μία σύμβαση συμφωνίας για την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων παρόλο που αντέδρασαν πολλά κράτη και διεθνής οργανισμοί. Η συμφωνία μεταξύ Άγκυρας και Λιβύης έχει προκαλέσει ανησυχία στην Αθήνα λόγω του πιθανού αντικτύπου στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Παρόλο που δεν έχει γίνει γνωστή η ακριβής φύση της συμφωνίας οι φήμες περί εκμίσθωσης της λιβυκής ΑΟΖ από την Τουρκία για έρευνες υδρογονανθράκων δημιουργούν ερωτηματικά κι ανησυχίες.

Η Τουρκία δραστηριοποιείται και στην Αφρική, προς αναζήτηση διπλωματικής επιρροής με στόχο να ηγηθεί του εκεί σουνιτικού Ισλάμ. Το τούρκικο αφήγημα στη μουσουλμανική Αφρική είναι κατ' εξοχήν αντιαποικιακό και αντιδυτικό, με τη Τουρκία να αυτοπροβάλλεται ως το όχημα τη χειραφέτησης των αφρικανικών χωρών από το Δυτικό ιμπεριαλισμό (Πλατιάς, 2023).

Η παρουσία και η επιρροή της Τουρκίας στην Αφρική αναδεικνύεται και ως μια σημαντική πτυχή της εξωτερικής πολιτικής της ιδίως μετά τη διακυβέρνηση Ερντογάν. Οι διμερείς σχέσεις σε τομείς όπως η οικονομία και η διπλωματία, αποτελούν μέρος μιας εκτεταμένης στρατηγικής. Η παρουσία της στην Αφρική, αντιπροσωπεύει μια προοδευτική κίνηση που έχει δυνητικά μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, τόσο θετικές όσο και αρνητικές.

Αν κάνουμε ένα ιστορικό ταξίδι στο παρελθόν θα δούμε πως η Τουρκία και η Ρωσία έχουν ένα περίπλοκο παρελθόν χαρακτηρισμένο από συγκρούσεις και ανταγωνισμό. Παρόλα αυτά, με την πάροδο των χρόνων, οι δύο χώρες έχουν αναπτύξει μια συμβιωτική σχέση που βασίζεται στη συνεργασία και το διάλογο. Η συνεργασία τους σε διεθνή θέματα όπως η ενέργεια και η ασφάλεια, η επέκταση του αγωγού Turkstream και η κοινή επένδυση στο εργοστάσιο παραγωγής πυρηνικής ενέργειας του Akkuyu αποτελούν παραδείγματα για την ενίσχυση της σχέσης τους.

Η Τουρκία είναι σήμερα ο τρίτος μεγαλύτερος ενεργειακός πελάτης της Ρωσίας (πετρέλαιο, φυσικό αέριο και άνθρακας). Η ενεργειακή σχέση Τουρκίας και Ρωσίας έχει αποκτήσει και μια πυρηνική διάσταση. Το έργο του πυρηνικού σταθμού Ακκουγιού που αναφέρθηκε παραπάνω, ισχύος 4800 MW και αξίας 20 δισεκατομμυρίων δολαρίων, κατέστησε την Άγκυρα εξαρτημένη από την Μόσχα για τα επόμενα 40-60 χρόνια σε πυρηνικά καύσιμα, τεχνική υποστήριξη και τεχνογνωσία (Πλατιάς,2023).

Ίσως η κοινή πορεία και τα κοινά σημεία ανάμεσα στις δύο χώρες να είναι και ο λόγος που καταφέρνουν και διατηρούν μια συνεργασία. Και οι δύο χώρες υιοθετούν αναθεωρητικές και επιθετικές προσεγγίσεις στην εξωτερική τους πολιτική. Επικεντρώνονται στην στρατικοποίηση της εξωτερικής τους πολιτικής μέσω του υβριδικού πολέμου κι άλλων τακτικών επιβολής της επιρροής τους.

Παρά τις διαρκείς επιδιώξεις της Τουρκίας, υπάρχουν ανασταλτικοί παράγοντες που δεν της έχουν επιτρέψει και φαίνεται πως δεν θα της επιτρέψουν να καταστεί ισχυρή περιφερειακή δύναμη. Πιο συγκεκριμένα, το κουρδικό πρόβλημα κλονίζει το εσωτερικό της ενώ η Ρωσία και η Αίγυπτος στέκονται απέναντι στα ηγεμονικά σχέδια της Τουρκίας. Σε αυτά προσθέτονται τα εσωτερικά οικονομικά προβλήματα αλλά και η υπεροψία που διακρίνει την τουρκική εξωτερική

πολιτική. Σε κάθε περίπτωση η Τουρκία έχει αποδείξει πως αποτελεί σημαντική περιφερειακή δύναμη με διαμεσολαβητικές πρωτοβουλίες, όπως στην πρόσφατη κρίση της Ουκρανίας, και ικανή να ανταποκριθεί στις έντονες πιέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Προφανώς, όποιες αλλαγές και να επέλθουν σε εξωτερικό και εσωτερικό επίπεδο, η Τουρκία θα συνεχίσει να αποτελεί ένα κράτος με μεγάλη γεωστρατηγική αξία την οποία θα εκμεταλλεύεται σε κάθε διαπραγματεύση.

Ιδιαίτερη σημασία για την τουρκική εξωτερική πολιτική έχουν οι θέσεις του Τούρκου καθηγητή και τέως Υπουργού Εξωτερικών, Αχμέτ Νταβούντογλου. Ο καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στις αρχές της δεκαετίας του 2000 εισήγαγε μέσω του βιβλίου του «Στρατηγικό Βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας » δύο βασικές έννοιες από τις οποίες εμφορείται ακόμα και σήμερα η τουρκική εξωτερική πολιτική. Οι έννοιες του «στρατηγικού βάθους» και των «μηδενικών προβλημάτων» αποτελούν τους βασικούς άξονες διαμόρφωσης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Μεγάλη σημασία έχει επίσης, και η προσέγγιση του ΑΚΡ για την εξωτερική πολιτική, σύμφωνα με τις θέσεις του οποίου η Τουρκία μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο παγκόσμιο ρόλο.

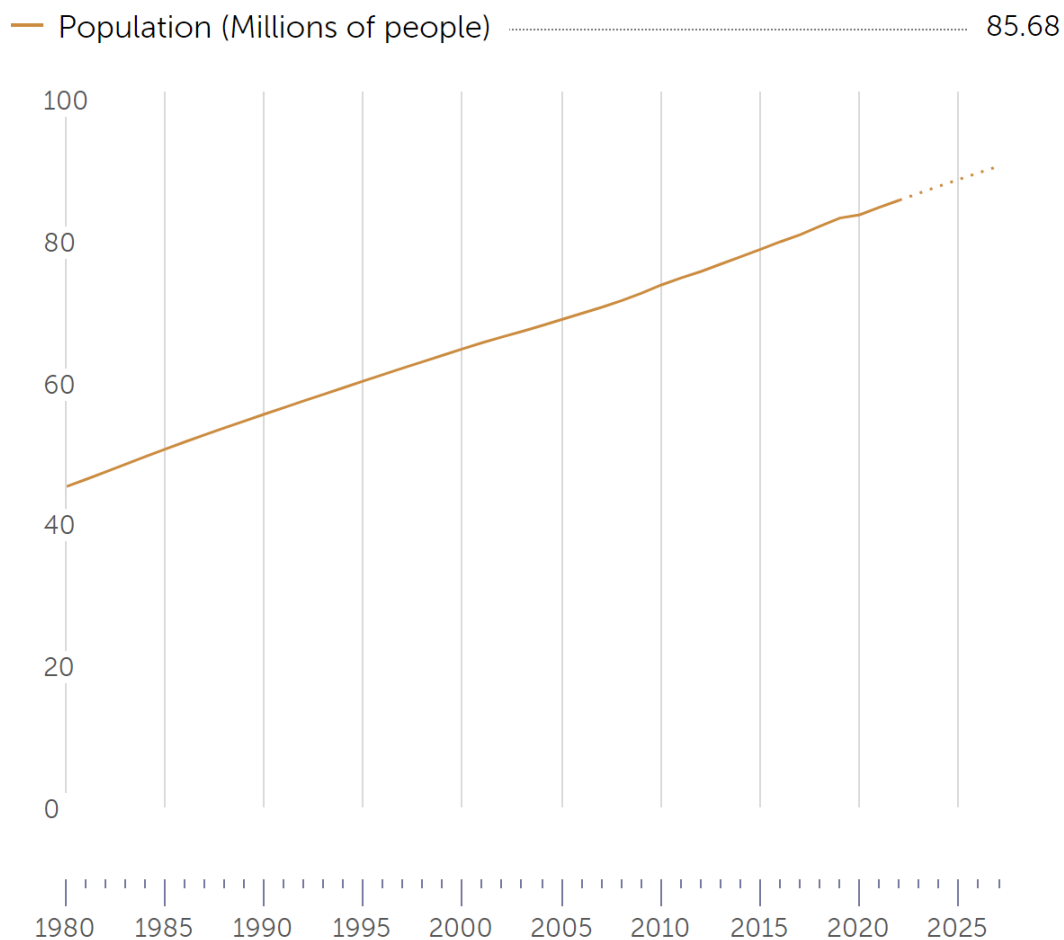
Για να είναι δυνατός αυτός ο παγκόσμιος ρόλος, η Τουρκία οφείλει να μην ασχολείται με τους γείτονές της εφαρμόζοντας τη διάσημη τακτική των «μηδενικών προβλημάτων» (Νταβούντογλου, 2010 ). Αντίθετα η Τουρκία πρέπει να επιδιώκει τις διαπραγματεύσεις στη βάση της προσέγγισης αμοιβαίου οφέλους (win-win) με ειρηνικά μέσα. Αν και η συγκεκριμένη πολιτική είναι δημοφιλής καθώς είναι επικοινωνιακά ισχυρή, η συμπεριφορά της Τουρκίας φαίνεται πως δεν είναι σύμφωνη με αυτή.

Ιδιαίτερα απέναντι στην Ελλάδα, η Τουρκία αυξάνει ποιοτικά και ποσοτικά τις διεκδικήσεις της αλλά και στο πλαίσιο του στρατηγικού βάθους επιδιώκει παντοιοτρόπως την αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας. Αντίστοιχα κινείται η Τουρκία και στο Κυπριακό ζήτημα, επιμένοντας να υποστηρίζει την παράνομη εισβολή της και κατοχή.

Η τουρκική εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τα στοιχεία της εσωτερικής της πολιτικής, όπως μαρτυρούν οι μεγαλεπήβολοι στόχοι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως διαμορφώθηκαν μετά την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία το 2002. Η πολιτική πεποίθηση του κόμματος σε συνδυασμό με τις κατευθύνσεις του Στρατηγικού βάθους στοχεύουν στην βέλτιστη αξιοποίηση των πόρων της Τουρκίας ώστε να καταστεί ισχυρή περιφερειακή δύναμη. Χαρακτηριστική αυτού, είναι η εργαλειοκή χρήση των διεθνών καθεστώτων από την Τουρκία όπως και η αντίστοιχη χρήση του Διεθνούς Δικαίου, που έχει καταστεί εργαλείο της

τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Συνέπεια της συγκεκριμένης αντίληψης είναι και οι διεκδικήσεις της Τουρκίας στο Αιγαίο και στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου (Ραπτόπουλος, 2019).

Μελετώντας τις κατευθύνσεις του Νταβούντογλου σχετικά με την τουρκική εξωτερική πολιτική, διαπιστώνονται οι συμβουλές για ριζική αναθεώρηση της εξωτερικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή αλλά και για ευελιξία στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Προτείνεται, επομένως μία εξωτερική πολιτική, ικανή να διαθέτει εναλλακτικές επιλογές, ώστε να μην είναι εξαρτημένη από τις επιλογές των υπολοίπων κρατών. Αυτό που οραματίζεται ο Νταβούντογλου, είναι να καταστήσει την Τουρκία ως κομβικό διαμεσολαβητικό δρώντα μεταξύ των ΗΠΑ και των αντιπάλων της στην περιφέρεια της Τουρκίας, ώστε να αναβαθμίσει το γεωπολιτικό της ρόλο και να εισπράξει ανταλλάγματα από αυτό (Μάζης, Νταβουντογλιανή προσέγγιση και γεωπολιτική ανάλυση : Κριτική παρουσίαση , 2013).

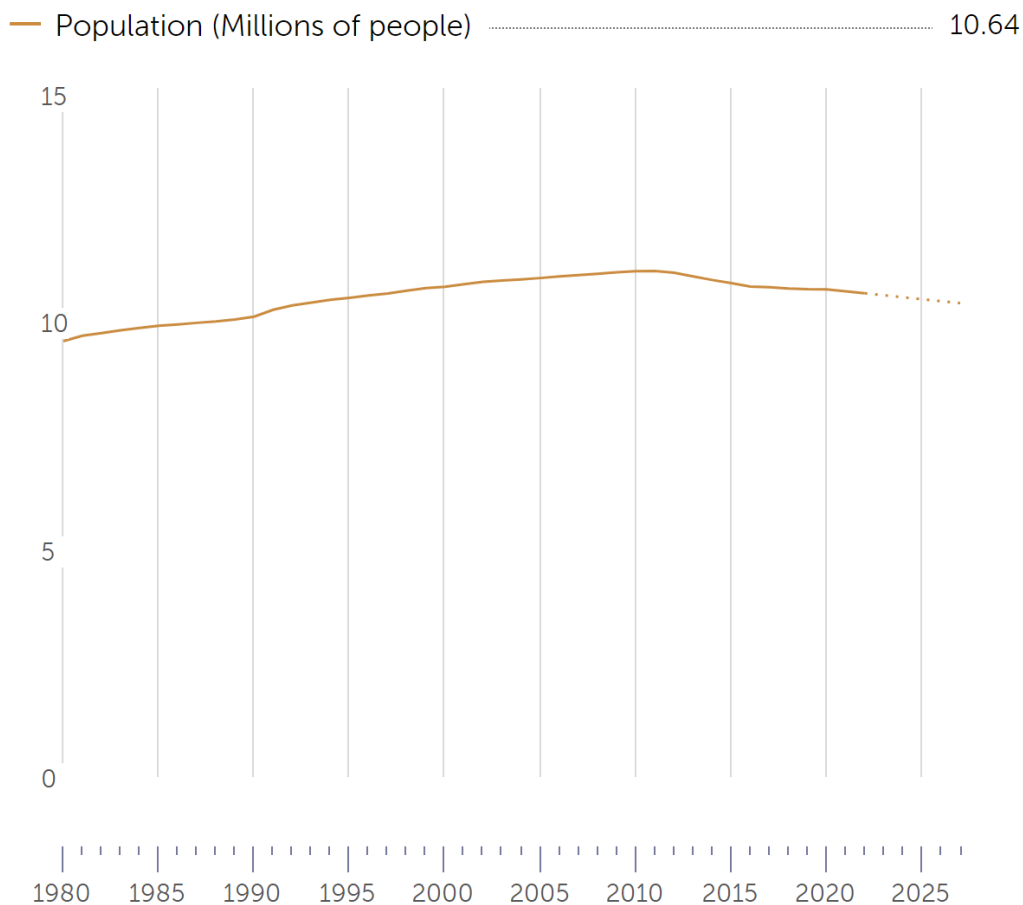


Εικόνα 8 Πληθυσμός Τουρκίας Πηγή : ANT

## 8.2. Ελλάδα

Φωλιασμένη στη Μεσόγειο, η Ελλάδα διαθέτει μια πλούσια ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλοντας στη πολύπλευρη διεθνή της παρουσία.

Η πιο πρόσφατη και ταχέως αναπτυσσόμενη τάση στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής είναι η πολυμερής διπλωματία, η οποία επικεντρώνεται στους διεθνείς οργανισμούς ως το κύριο κοινό-στόχο της. Η Ελλάδα υπήρξε ιδρυτικό μέλος τόσο των Ηνωμένων Εθνών όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ήταν μέλος τόσο του ΝΑΤΟ όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συμμετοχή της σε διεθνή φόρουμ έχει σημαντική ιστορική διάσταση και έχει ιδιαίτερη σημασία λόγω του γεγονότος ότι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας βασίζεται στον σεβασμό του διεθνούς δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που αποτελούν τους ακρογωνιαίους λίθους της διεθνούς κοινότητας (Υπουργείο Εξωτερικών, 2022).



Εικόνα 9 Πληθυσμός Ελλάδας Πηγή : ANT

Μετά το τέλος του τέλους του Ψυχρού πολέμου η ελληνική εξωτερική πολιτική κατευθύνθηκε σε τέσσερις βασικούς άξονες μεταφραζόμενοι σε τέσσερα διαφορετικά γεωγραφικά υποσυστήματα : Ευρώπη, Βαλκάνια, Ανατολική Μεσόγειο, Παρευξείνια περιοχή. Περισσότερο βάρος δόθηκε στην ενσωμάτωση της χώρα στον κοινοτικούς θεσμούς και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση γενικότερα. Αυτό οφείλεται αφενός στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου που προσέφεραν τα κοινοτικά κονδύλια κι αφετέρου στην προσήλωση της χώρα για την ένταξή της στο ευρώ (Βαληνάκης, 2010).

Η Ελλάδα βρέθηκε μεταξύ των νικητών στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους όσο και στον Ψυχρό Πόλεμο. Ο Δυτικός προσανατολισμός της, παραμένει διαχρονικά αναλλοίωτος, κάτι που προσδιορίζει τη θέση της στο σημερινό γεωπολιτικό ανταγωνισμό. Ο Δυτικός γεωπολιτικός προσανατολισμός αποτελεί ένα από τα πλέον εμφανή στοιχεία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Η συμμετοχή της χώρας στην ΕΕ έχει ενισχύσει αλλά και μετασχηματίσει τον Δυτικό της προσανατολισμό, έτσι ώστε πλέον η ευρωπαϊκή ταυτότητα να αποτελεί συστατικό στοιχείο του αυτοπροσδιορισμού του ελληνικού κράτους και λαού. Η Ελλάδα είναι θερμός υποστηρικτής της μεταπολεμικής φιλελεύθερης τάξης πραγμάτων, η οποία δίνει έμφαση στην ελευθερία των αγορών, στην τήρηση της διεθνούς νομιμότητας και στην ειρηνική επίλυση διεθνών διαφορών. Έτσι, η Ελλάδα συμπλέει πλήρως με τις υπόλοιπες ωκεάνιες Δυνάμεις στη διατήρηση της φιλελεύθερης τάξης πραγμάτων η οποία αμφισβητείται από αναθεωρητικές Δυνάμεις όπως η Ρωσία, η Κίνα και η Τουρκία (Πλατιάς, 2023).

Η Ελλάδα μέσα στο 2021 υπέγραψε δύο κρίσιμες συμφωνίες, όπου σηματοδοτούν μια στρατηγική ενίσχυση για τη χώρα, σε εξωτερικό και εσωτερικό επίπεδο και αποτελούν ένα είδος «καταφυγίου» ασφαλείας για την Ελλάδα προστατεύοντας τα εθνικά της συμφέροντα από πιθανές επιθέσεις ή προκλήσεις από την Τουρκία. Οι συμφωνίες αυτές υπογράφηκαν με τη Γαλλία το Σεπτέμβριο του 2021 και με τις ΗΠΑ τον Οκτώβριο του 2021. Η ελληνογαλλική συμφωνία περιλαμβάνει ρήτρα αμοιβαίας στρατιωτικής συνδρομής, ενώ η ελληνοαμερικανική συμφωνία ενισχύει τη στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στην περιοχή, αποτρέποντας ενδεχόμενες τουρκικές ενέργειες.

Σύμφωνα με τον Πλατιά (2023), η βάση στην Αλεξανδρούπολη αντιπροσωπεύει μια σημαντική ενίσχυση των ελληνοαμερικανικών αμυντικών σχέσεων, προσφέροντας σημαντικά πλεονεκτήματα λειτουργικότητας και γεωστρατηγικής σημασίας. Αρχικά, η

γεωγραφική της θέση επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση πλοίων μεγάλου μεγέθους, ενισχύοντας τη δυνατότητα προώθησης στρατιωτικών δυνάμεων και υλικού σε ευρύτερη περιοχή. Επίσης, η βάση διαθέτει ανεπτυγμένα συγκοινωνιακά και ενεργειακά δίκτυα, επιτρέποντας την αποτελεσματική λειτουργία της. Επιπλέον, η βάση στην Αλεξανδρούπολη είναι στρατηγικής σημασίας λόγω της δυνατότητάς της να παρέχει εναλλακτική διέλευση από τα Δαρδανέλια, γεγονός που την καθιστά αναντικατάστατη σε περιόδους που η στρατιωτική αξιοπιστία της Τουρκίας θέτει ερωτηματικά. Αυτή η δυνατότητα επιτρέπει στις ΗΠΑ και το NATO να διατηρούν τη στρατηγική τους ευελιξία και να αντιμετωπίζουν πιθανές αναπόφευκτες αλλαγές στις γεωπολιτικές συνθήκες. Τέλος, η λειτουργία της βάσης στην Αλεξανδρούπολη δεν επιφέρει μόνο στρατιωτικά αλλά και ενεργειακά οφέλη, με τη δημιουργία ενός πλωτού σταθμού παραλαβής, αποθήκευσης και επαναεξαγωγής φυσικού αερίου (FSRU). Αυτός ο σταθμός συμβάλλει στην ανεξάρτηση των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης από τις ρώσικες ενεργειακές πηγές, ενισχύοντας έτσι την ενεργειακή τους ασφάλεια και διευκολύνοντας την ενεργειακή ασφάλεια στην περιοχή.

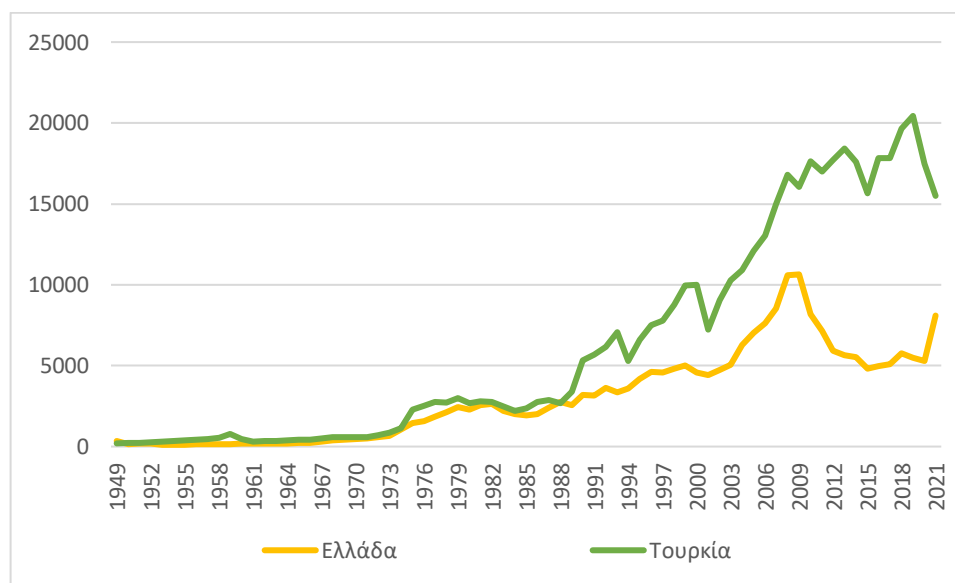
Η στρατηγική της Ελλάδας, και της Κυπριακής Δημοκρατίας, για την ενίσχυση των πολυμερών σχέσεων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, της Β. Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, σε διάφορους τομείς συνεργασίας, αναδεικνύει τη διάθεση και τη δέσμευση για να διαμορφωθεί ένα ενιαίο μέτωπο ειρήνης και σταθερότητας. Στόχος των συνεργασιών αυτών είναι οι κοινές απειλές και κρίσεις και η αντιμετώπισή τους, όπως η ενεργειακή κρίση, η μεταναστευτική κρίση, η πανδημία αλλά και διάφορες οικονομικές κρίσεις. Το τρίπτυχο συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου, Αιγύπτου και Ισραήλ έχει σημαντική συνεισφορά στην ενίσχυση της ισορροπίας δυνάμεων. Η ίδρυση του «East Mediterranean Gas Forum» και το έργο της ηλεκτρικής διασύνδεσης EuroAsia Interconnector αναδεικνύουν τη σημασία της ενεργειακής συνεργασίας μεταξύ αυτών των χωρών, ενώ ταυτόχρονα η συνεργασία τους στην άμυνα και την ασφάλεια συμβάλλει στη δημιουργία ενός σταθερού περιφερειακού περιβάλλοντος. Αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς τη δημιουργία ενός ενωμένου ευρωπαϊκού ενεργειακού δικτύου. Η πολυμερής αυτή συνεργασία στην περιοχή, αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό βήμα προς τη διασφάλιση της ειρήνης, της σταθερότητας και της οικονομικής ανάπτυξης.

Η Ελλάδα από τη δεκαετία του 1990 και μετά τέθηκε επικεφαλής του περιφερειακού συστήματος των Βαλκανίων τόσο οικονομικά όσο και στρατιωτικά. Το αποτέλεσμα αυτό ήταν απόρροια των στρατηγικών επιλογών της Ελλάδας στο παρελθόν να συμμετάσχει σε συνασπισμούς και συμμαχίες που της έδωσαν συγκριτικά πλεονεκτήματα έναντι των

υπόλοιπων βαλκανικών χωρών. Επίσης, δημιουργήθηκαν παράθυρα ευκαιρίας στο συγκεκριμένο υποσύστημα δεδομένης της κατάρρευσης των πρώην σοβιετικών κρατών και των επιπτώσεων αυτής της κατάρρευσης στην οικονομία τους και στη γενικότερη κατάστασή τους. Η Ελλάδα δεν είχε θέσει ξεκάθαρες στρατηγικές προτεραιότητες στο χώρο των Βαλκανίων και η επιρροή της σε αυτό το χώρο είναι κυρίως αποτέλεσμα των ιδιωτικών επενδύσεων (Τσιριγώτης, 2013).

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελούσε μία περιοχή στην οποία η προσοχή της ελληνικής διπλωματίας επικεντρωνόταν μόνο στην Κύπρο και φάνταζε αποκομμένη έναντι των υπολοίπων κρατών της περιοχής. Μετά τις ενεργειακές συμφωνίες σε τριμερές επίπεδο, με Ισραήλ και Κύπρο, η Ελλάδα επανατοποθετείται στο χώρο με πιο έντονο ενδιαφέρον το οποίο δεν περιορίζεται μόνο στον ενεργειακό τομέα αλλά και σε στρατιωτικές συνεργασίες (Συρίγος Α. , 2020).

Οι μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις φαίνεται πως έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στους θεσμούς αγνοώντας πως αυτοί είναι δημιούργημα των κρατών και αντικατοπτρίζουν τους μεταξύ τους συσχετισμούς ισχύος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόφαση για ταυτόχρονη προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας και στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης το 1976 σχετικά με τις σεισμολογικές έρευνες της Τουρκίας στο Αιγαίο. Παρόμοια ήταν και η πολιτική απόφαση του Κ. Σημίτη να κοινοτικοποιήσει τις ελληνοτουρκικές διενέξεις με σκοπό την ανάσχεση της τουρκικής αναθεωρητικής πολιτικής (Τσιριγώτης, 2013).



Εικόνα 10 Αμυντικές Δαπάνες Ελλάδας και Τουρκίας σε Δολλάρια. Πηγή : SIPRI <https://milex.sipri.org/sipri> (τα δεδομένα έχουν επεξεργαστεί από τον συγγραφέα σε excel)



Μετά το 1922 το τουρκικό κράτος αποτελεί το σημαντικότερο σημείο αναφοράς της εξωτερικής πολιτικής του νεοελληνικού κράτους. Η επικράτηση του νέο-ισλαμισμού στην Τουρκία θέτει ευθέως αμφισβητήσεις για την κυριαρχία των προηγούμενων κτήσεων της οθωμανικής αυτοκρατορίας και από αυτές τις περιοχές δεν λείπει η Ελλάδα (Ηφαιστος Π. , 2013)

## 9. Οι θέσεις των χωρών

Από την έναρξη των αραβικών εξεγέρσεων και την ανάδυση αυτού που πολλοί αναφέρουν ως "νέο-οθωμανική" προσέγγιση της εξωτερικής πολιτικής, η εφαρμογή τέτοιων ιδεολογικών στοιχείων στη διαμόρφωση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έχει γίνει ένα όλο και πιο συνηθισμένο χαρακτηριστικό. Η επίσημη υιοθέτηση του δόγματος της "Γαλάζιας Πατρίδας" (Mavi Matan) συνέβαλε στην ανάδυση ενός οράματος της Τουρκίας ως "θαλάσσιου κράτους", το οποίο έβλαψε σημαντικά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Μια μικρή ομάδα αξιωματικών του Πολεμικού Ναυτικού που πίστευε ότι το μέλλον της Τουρκίας βρισκόταν στην Ευρασία και όχι στην ΕΕ και που θεωρούσε την Ελλάδα και την Κύπρο ως τα δύο μεγαλύτερα εμπόδια για την αξιοποίηση του θαλάσσιου δυναμικού της Τουρκίας, είχε κάποτε μεγάλη επιρροή. Οι απόψεις αυτές διατυπώνονταν ταυτόχρονα με την αντίθεση σε σημαντικές πτυχές του διεθνούς ναυτικού δικαίου και την εστίαση στους συστηματικούς ναυτικούς εξοπλισμούς. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η οποία επιβεβαίωσε κατ' αρχήν τα δικαιώματα των νησιών όσον αφορά την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών, υπογράφηκε στο Montego Bay (Τζαμάικα) το 1982, σηματοδοτώντας το αποκορύφωμα της ανάπτυξης του διεθνούς δικαίου κατά τη διάρκεια της τρίτης Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η Τουρκία διατήρησε την αντίθεσή της στην UNCLOS, παρόλο που η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών την επικύρωσε. Λόγω των ρητρών της που αφορούσαν τα δικαιώματα των νησιών όσον αφορά τα χωρικά ύδατα, την υφαλοκρηπίδα και τις ΑΟΖ, η Τουρκία αρνήθηκε να υπογράψει την UNCLOS. Η Τουρκία έχει επίσης αμφισβητήσει την κυριαρχία των ελληνικών νησιών, νησίδων και βράχων σε όλο το Αιγαίο, σε μια προσπάθεια να υπονομεύσει τον ελληνικό έλεγχο στο μεγαλύτερο μέρος της θάλασσας.

Ως αποτέλεσμα, η σύγκρουση μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας σχετικά με τις αντίστοιχες διεκδικήσεις τους στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου απέκτησε μεγαλύτερη σημασία, οδηγώντας στην κρίση των Ιμίων τον Ιανουάριο του 1996. Με την έλευση της ελληνοτουρκικής προσέγγισης και τη βελτίωση των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας, οι απόψεις αυτές, ωστόσο, έχασαν την πολιτική τους επιρροή. Με την άνοδο της κυβέρνησης του AKP το 2002 -με την οποία αυτή η

ομάδα αξιωματικών είχε σημαντικές πολιτικές διαφορές- έχασαν ακόμη περισσότερο την απήγησή τους. Βασικοί υποστηρικτές του κινήματος "Γαλάζια Πατρίδα" κατηγορήθηκαν για συνωμοσία με σκοπό την ανατροπή της κυβέρνησης, καθώς η κυβέρνηση του ΑΚΡ συγκρούστηκε τελικά με τις κοσμικές στρατιωτικές ελίτ. Οι κορυφαίοι ηγέτες του κινήματος συνελήφθησαν και τους επιβλήθηκαν μακροχρόνιες ποινές φυλάκισης ως αποτέλεσμα των ερευνών για την Ergenekon και τον Balyoz.

Η σύγκρουση ΑΚΡ-Γκιουλέν, η οποία κορυφώθηκε με την απόπειρα πραξικοπήματος τον Ιούλιο του 2016, είχε σημαντικό αντίκτυπο τόσο στις σχέσεις μεταξύ πολιτών και στρατιωτικών όσο και σε όσους είχαν προηγουμένως κριθεί ένοχοι για συνωμοσία κατά της κυβέρνησης. Οι πρώην αξιωματικοί της "Γαλάζιας Πατρίδας" αποκαταστάθηκαν μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα ως αποτέλεσμα της στρατιωτικής εκκαθάρισης στην Τουρκία. Κατάφεραν να καθιερώσουν το δόγμα Mavi Vatan ως νόμιμο δόγμα, καθώς έγιναν νέοι σύμμαχοι της κυβέρνησης Ερντογάν στην εκκαθάριση κατά των γκιουλενιστών. Στη συνέχεια, οι κατευθυντήριες αρχές της UNCLOS σχετικά με τα δικαιώματα των νησιών αμφισβητήθηκαν για άλλη μια φορά (Grigoriadis, 2022). Το δόγμα Mavi Vatan θα έδινε στην Τουρκία δικαιοδοσία σε ένα μεγάλο τμήμα της Ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου, περικυκλώνοντας συχνά ελληνικά νησιά με "τουρκικά" ύδατα, όπως φαίνεται στην Εικόνα 2.



Εικόνα 11 Το Δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας

Οι απόψεις του ΑΚΡ για την Τουρκία, τη θέση της στη Μεσόγειο και μια πιο διεκδικητική στρατιωτική και αμυντική στρατηγική ευθυγραμμίζονται με το όραμα της "Γαλάζιας Πατρίδας".

Το αφήγημα της Γαλάζιας Πατρίδας είναι πανομοιότυπο με τη ναζιστική θεωρία περί ζωτικού χώρου. Στο πλαίσιο της υλοποίησης του δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας η Τουρκία προσπαθεί να προσθέσει μια θαλάσσια συνιστώσα στην παραδοσιακή της ηπειρωτική ισχύ. Η Τουρκία αφενός διεκδικεί τους ενεργειακούς πόρους της ευρύτερης περιοχής και αφετέρου προσπαθεί να ελέγξει τις θαλάσσιες οδούς του εμπορίου από την Ανατολή στη Δύση και από το Βορρά στο Νότο, για να επιτύχει την επιδιωκόμενη γεωπολιτική αναβάθμισή της σε περιφερειακή δύναμη μεγάλης εμβέλειας. Για να δώσει μάλιστα νομιμοφάνεια στο δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας η Άγκυρα υπέγραψε το 2019 συμφωνία με την Εθνική Κοινότητα της Λιβύης, περί οριοθέτησης των θαλάσσιων συνόρων με τρόπο που ευνοχίζει κατά προκλητικό τρόπο τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα στην ΑΟΖ της Ανατολικής Μεσογείου (Πλατιάς, 2023).

Αυτή η νοοτροπία ανάγκασε την Τουρκία να υποστηρίξει οργανώσεις σε όλη τη Μέση Ανατολή, αλλά κυρίως στη Λιβύη και τη Συρία. Ειδικότερα, η σύνδεση του AKP με τον GNA, ο οποίος έχει την έδρα του στην Τρίπολη, συνέπεσε με την ανάδειξη του GNA ως του μοναδικού διεθνούς παράγοντα που ήταν σε θέση να δώσει στο δόγμα *Mavi Vatan* κάποια επίφαση νομιμότητας. Μια νέα εποχή στην ελληνοτουρκική διαμάχη για την οριοθέτηση των αντίστοιχων θαλάσσιων ζωνών τους, ξεκίνησε με το μνημόνιο Λιβύης-Τουρκίας της 27ης Νοεμβρίου 2019 σχετικά με τις διεκδικήσεις τους σε τμήματα της Μεσογείου. Οι ΑΟΖ των ελληνικών νησιών της Κρήτης, της Καρπάθου, της Κάσου και της Ρόδου είχαν μηδενιστεί, προκειμένου η Τουρκία και η Λιβύη να μοιραστούν ένα σύνορο ΑΟΖ. Έτσι εξαλείφθηκε η ευκαιρία για την Ελλάδα και την Τουρκία να καταλήξουν σε συμφωνία σχετικά με τον καθορισμό των θαλάσσιων ζωνών.

Επιπλέον, οι στόχοι των νέων συμμάχων του Ερντογάν θα επιδείνωναν αναπόφευκτα τις σχέσεις με την Ελλάδα. Αυτό έγινε εμφανές το καλοκαίρι του 2020, όταν το τουρκικό ερευνητικό σκάφος *Oguz Reis* στάλθηκε στα ύδατα της Ανατολικής Μεσογείου, τα οποία τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία θεωρούν ότι βρίσκονται εντός των αποκλειστικών οικονομικών τους ζωνών. Αυτό προκάλεσε μια κλιμάκωση που δεν είχε παρατηρηθεί από την έναρξη της διαδικασίας προσέγγισης. Μια ναυτική αντιπαράθεση μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού ναυτικού είχε ως αποτέλεσμα την απάντηση της Ελλάδας, η οποία έστειλε τα δικά της στρατιωτικά σκάφη στην περιοχή. Ήταν φανερό πόσο κοντά σε στρατιωτική αντιπαράθεση είχαν φτάσει η τουρκική φρεγάτα *Kemal Reis* και η ελληνική φρεγάτα *Λήμνος* σε ένα αναφερόμενο ατύχημα στις 12 Αυγούστου 2020.

Η κρίση του 2020 στο Αιγαίο δεν αποτελεί απλώς ένα μεμονωμένο περιστατικό ανάμεσα στις δύο χώρες, αλλά εντάσσεται σε μία ευρύτερη αλυσίδα προκλήσεων από την πλευρά της Τουρκίας. Οι κινήσεις της Τουρκίας, όπως η είσοδος του *Oguz Reis* στην ελληνική

υφαλοκρηπίδα, αποτελούν προκλήσεις που απαιτούν αποφασιστική αντίδραση. Η απειλή με πόλεμο (*casus belli*) και οι αναπτυσσόμενες στρατιωτικές κινήσεις προκαλούν ανησυχία και απαιτούν την προσοχή της διεθνούς κοινότητας.

Η ρητορική του Προέδρου Ερντογάν είναι μία ακόμη απόδειξη ότι η κρίση με το *Oruc Reis* στην Ανατολική Μεσόγειο εντάσσεται στην ευρύτερη αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας. Οι αναφορές του Ερντογάν σε ιστορικά γεγονότα και η αναδεικνυόμενη αποφασιστικότητα του να προστατεύσει τα συμφέροντα της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο είναι σαφή μηνύματα για τις προθέσεις της χώρας. Είναι ένα σαφές σημάδι ότι η Τουρκία δεν πρόκειται να υποχωρήσει από την στρατηγική του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας».

Επιπλέον, υπήρχε ο φόβος ότι η ενίσχυση της "Γαλάζιας Πατρίδας" ως συστατικό στοιχείο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής θα είχε εξαιρετικά αποσταθεροποιητικές επιπτώσεις τόσο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις όσο και στη σταθερότητα ολόκληρης της περιοχής. Η Ελλάδα υπέγραψε συμφωνίες ΑΟΖ με την Αίγυπτο και την Ιταλία ως απάντηση, εν μέρει ως αντίδραση στις ενέργειες της Τουρκίας. Η ελληνική κυβέρνηση επέδειξε περιστασιακά ευελιξία όσον αφορά την αναγνώριση πλήρων δικαιωμάτων ΑΟΖ σε ορισμένα νησιά, νησίδες και βράχους, αλλά οι συμφωνίες αυτές βασίζονταν στις αρχές της UNCLOS. Ειδικότερα, το Μνημόνιο Λιβύης-Τουρκίας παραβιάστηκε από τη συμφωνία ΑΟΖ με την Αίγυπτο, οδηγώντας σε μια παγκόσμια σύγκρουση. Οι τουρκικές προσπάθειες για συνεννόηση με την Αίγυπτο και το Ισραήλ σχετικά με τις διεκδικήσεις τους στην Ανατολική Μεσόγειο συνεχίζονται, αλλά μέχρι στιγμής δεν έχουν επιτύχει (Grigoriadis, 2022).

Τα ζητήματα μεταξύ των δύο χωρών χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: διμερή και διεθνή. Τα διμερή ζητήματα είναι εκείνα που αφορούν αυστηρά και μόνο τις δύο χώρες, στη δικαιοδοσία των οποίων ανήκει ο καθορισμός του νομικού τους πλαισίου και συνεπώς των κανόνων που θα διέπουν τις σχέσεις τους, καθώς και τις αντίστοιχες σχέσεις τους με τρίτους. Για παράδειγμα, στα διμερή ζητήματα περιλαμβάνονται το πρόβλημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, το πρόβλημα της οριοθέτησης της ακτογραμμής του Αιγαίου στα 12 ναυτικά μίλια και το πρόβλημα της οριοθέτησης του ελληνικού εναέριου χώρου στα 10 ναυτικά μίλια. Όσον αφορά τα εθνικά κυριαρχικά δικαιώματα των δύο κρατών, τα ζητήματα αυτά μπορούν να επιλυθούν μέσω νομικών μέσων ή διμερών συμφωνιών. Τα διεθνή ζητήματα ορίζονται ως εκείνα που δεν μπορούν να επιλυθούν με διακρατική συμφωνία μεταξύ δύο μερών, επειδή αφορούν καθεστώτα που σχετίζονται με την εξυπηρέτηση της διεθνούς κοινότητας. Ως εκ τούτου, η επίλυσή τους απαιτεί τη συμμετοχή όλων των μελών της κοινότητας ή των συμβαλλόμενων μερών της συνθήκης που καθορίζει το καθεστώς του ζητήματος.

Το 1973, η τουρκική κυβέρνηση εξουσιοδότησε την κρατική εταιρεία πετρελαίου (TRAO) να ερευνήσει και να εκμεταλλευτεί τον πυθμένα και το υπέδαφος σε 27 περιοχές του Αιγαίου. Αυτό σηματοδότησε την έναρξη της αναθεωρητικής πολιτικής της Τουρκίας έναντι της Ελλάδος. Σε γραπτή απάντησή της, η Ελλάδα δήλωσε ότι οι παραχωρήσεις ήταν παράνομες, διότι τα νησιά στην περιοχή των τουρκικών διεκδικήσεων έχουν τη δική τους υφαλοκρηπίδα σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης για την υφαλοκρηπίδα. Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι, ως γενικός κανόνας του εθιμικού δικαίου, τα νησιά έχουν τη δική τους υφαλοκρηπίδα και ότι η μέση γραμμή - γραμμή ίσης απόστασης - που υπολογίζεται από τις ακτές της ηπειρωτικής Τουρκίας και τις απέναντι ακτές των ελληνικών νησιών χρησιμεύει ως οριοθέτηση μεταξύ των υφαλοκρηπίδων των δύο κρατών. Προς αντίκρουση, η Τουρκία υποστήριξε ότι οι αβαθείς περιοχές που βρίσκονται κοντά στις ακτές της ηπειρωτικής Τουρκίας και έχουν τα ελληνικά νησιά ως γεωλογικές εξάρσεις, αποτελούν φυσική προέκταση της ξηράς της Ανατολίας και ότι ο τρόπος οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας σε περιπτώσεις αντικειμενικών κρατών δεν είναι η μέση γραμμή αλλά η συμφωνία μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών. Περαιτέρω, η Τουρκία υποστήριξε ότι το Αιγαίο Πέλαγος αποτελεί εξαίρεση από την εφαρμογή της αρχής της μέσης γραμμής στην οριοθέτηση, λόγω των μοναδικών γεωγραφικών χαρακτηριστικών των ελληνικών νησιών (τα οποία βρίσκονται κοντά στις τουρκικές ακτές). Στη συνέχεια δημιουργήθηκε μια ευνοϊκή ατμόσφαιρα για διαπραγματεύσεις, αλλά οι εντάσεις επέστρεψαν γρήγορα λόγω του Κυπριακού και της πολιτικής απομόνωσης της Ελλάδας.

Το καλοκαίρι του 1974, η Τουρκία συνέχισε να στέλνει γεωγραφικά πλοία και μέχρι το φθινόπωρο, η εισβολή στην Κύπρο είχε θάψει κάθε ελπίδα για επίλυση των διαφορών με ειρηνικά μέσα. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία υποστήριζε ότι η διαφορά της υφαλοκρηπίδας είχε μόνο νομικό χαρακτήρα, η τουρκική πλευρά θεωρούσε ότι η διαφορά περιβαλλόταν από ζωτικά πολιτικά, στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα και επέμενε σε διαπραγματεύσεις μετά την πτώση της δικτατορίας. Ως αποτέλεσμα των επίμονων αξιώσεων της Τουρκίας, οι εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών έφτασαν σε σημείο βρασμού το καλοκαίρι του 1986, με αποτέλεσμα η Αθήνα να καταθέσει προσφυγές τόσο στο Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ) όσο και στο Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔ). Οι αποφάσεις του ΣΑ ευνόησαν τη διαπραγματευτική θέση της Τουρκίας, διότι ζητούσαν περαιτέρω διμερείς συνομιλίες και απλώς υπενθύμιζαν την ύπαρξη του ΔΔ ως οργάνου για την επίλυση των διαφόρων διαφορών. Δεδομένου ότι το ΔΔ διαπίστωσε ότι μια μοναδική μονομερής προσφυγή δεν τεκμηριώνει την αρμοδιότητά του ως διεθνούς οργάνου επίλυσης διαφορών, απέρριψε τόσο το αίτημα για προσωρινά μέτρα όσο και το αίτημα για ακρόαση επί της ουσίας. Στα τέλη του 1985, οι δύο χώρες επανέλαβαν τις συνομιλίες αφού η Ελλάδα παραδέχθηκε ότι υπήρχε νομική διαφορά σχετικά με την οριοθέτηση

της υφαλοκρηπίδας και δήλωσε ότι ήταν πρόθυμη να προσφύγει στο Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔ). Η Τουρκία, από την άλλη πλευρά, επιδιώκει συνολικές συνομιλίες και πολιτική διευθέτηση. Αν και η Ελλάδα και η Τουρκία βρίσκονται σε διάλογο (διερευνητικές επαφές) από το 1999, συνεχίζουν να εμπλέκονται σε ένα είδος ψυχρού πολέμου.

### 9.1. Ανασκόπηση ελληνοτουρκικών διαφορών και εκατέρωθεν θέσεων

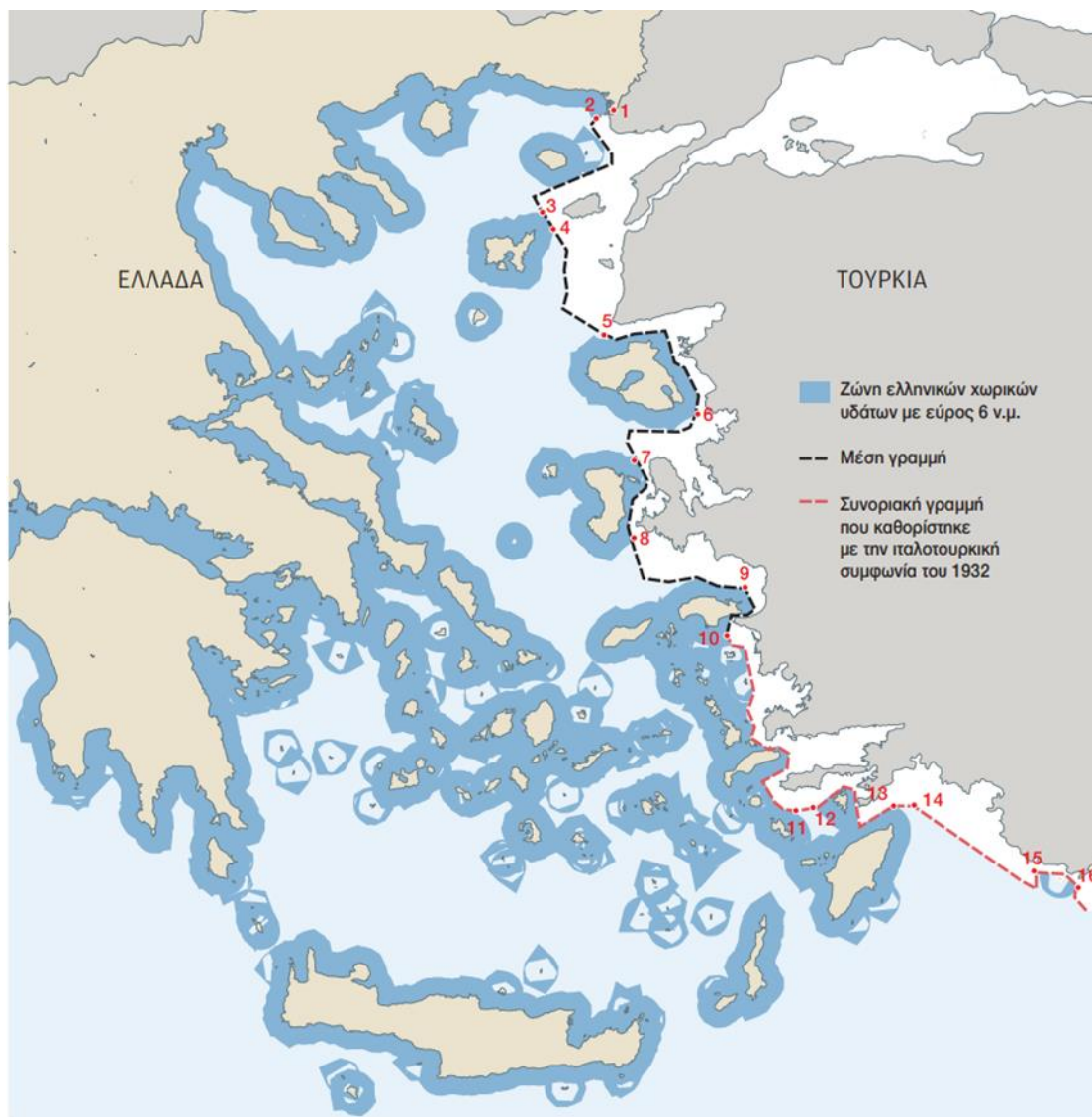
Όπως προαναφέρθηκε, οι ελληνοτουρκικές διαφορές αφορούν σε ένα μεγάλο εύρος θεμάτων για τα οποία οι δύο χώρες έχουν αντεγκλήσεις ακόμα και σχετικά με την ίδια τη φύση των διαφορών. Υπάρχουν, δηλαδή, διαφορετικές τοποθετήσεις για την ουσία των διαφορών αλλά και το δίκαιο που διέπει τις διαφορές. Στη συνέχεια θα αναλυθούν οι σχετικές διαφορές των δύο χωρών με τα εκατέρωθεν επιχειρήματα. Δεδομένου το περιορισμού χώρου της εργασίας θα γίνει αναλυτικότερη παρουσίαση των διαφορών που σχετίζονται με το δίκαιο της θάλασσας και κυρίως την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών, καθώς αυτό είναι και το φλέγον ζήτημα μεταξύ των δύο κρατών που αναζωπυρώνεται τα τελευταία χρόνια.

Η παρούσα εργασία υιοθετεί τον νομικό ορισμό της "διαφοράς" όπως ορίζεται το διεθνές δίκαιο. Σύμφωνα με τη γενικώς αποδεκτή νομική ορολογία, η διαφορά είναι: "Διαμάχη μεταξύ μερών για ένα νομικό ή πραγματικό ζήτημα- σύγκρουση νομικών προοπτικών ή συμφερόντων. Για να υπάρξει διαφορά, "πρέπει να αποδειχθεί ότι η αξίωση του ενός μέρους αντιτίθεται θετικά από το άλλο και ότι τα δύο μέρη έχουν σαφώς αντίθετες απόψεις" σχετικά με το ζήτημα της συμμόρφωσης ή μη συμμόρφωσης με ορισμένες διεθνείς υποχρεώσεις ". Επιπλέον, τα διεθνή δικαστήρια σημειώνουν ότι "ο προσδιορισμός της ύπαρξης διαφοράς είναι ζήτημα ουσίας και όχι μορφής ή διαδικασίας".

Σε ότι αφορά τα διεθνή δικαστήρια, πρέπει να σημειωθεί ότι η λειτουργία τους διαφέρει από τη λειτουργία των εσωτερικών. Στο εσωτερικό του κράτους αρκεί μια μήνυση για να βρεθείς στο δικαστήριο, στο διεθνή όμως χώρο κανένα κράτος δεν μπορεί να συρθεί σε δίκη αν προηγουμένως το ίδιο το κράτος δεν έχει αποδειχθεί τη δικαιοδοσία του δικαστηρίου. Τα ίδια τα αντίδικα κράτη θα πρέπει να αποδεχθούν την εφαρμογή των οποίων εις βάρος τους αποφάσεων λάβει το δικαστήριο (Πλατιάς, 2023).

Η έγερση της διαφοράς σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας επέφερε μία σειρά από τουρκικές αξιώσεις. Η Τουρκία, με έντονα αναθεωρητική στάση, ιδιαίτερα μετά την εισβολή στην Κύπρο, αμφισβητεί μία σειρά ελληνικών δικαιωμάτων, ωρυόμενα από το διεθνές δίκαιο με επίκεντρο κυρίως, τα δικαιώματα που παράγουν τα νησιά.

Από τις κυριότερες διμερείς διαφορές όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι εκείνη που σχετίζεται με την οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης. Σύμφωνα με το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, το εθιμικό δίκαιο, το οποίο κωδικοποιείται στη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, δίνει το δικαίωμα στην Ελλάδα για επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης της στα 12 ναυτικά μίλια. Η επίκληση στο έθιμο είναι χρήσιμη, διότι αυτό ισχύει μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας όχι η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, την οποία η Τουρκία δεν έχει υπογράψει. Επιπλέον, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι το δικαίωμα επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης της είναι κυριαρχικό δικαίωμα που μπορεί να ασκηθεί μονομερώς, δεν υπόκειται σε κανενός είδους περιορισμό ή εξαίρεση και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από τρίτα κράτη. Το δικαίωμα αυτό δεν υπόκειται σε κανέναν περιορισμό ή εξαίρεση σύμφωνα με το άρθρο 3 της ΣΔΘ, το οποίο κωδικοποιεί έναν κανόνα του εθιμικού δικαίου. Με λίγες εξαιρέσεις, η συντριπτική πλειονότητα των παράκτιων κρατών έχει ορίσει το πλάτος της παράκτιας ζώνης ως 12 ναυτικά μίλια. Ήδη από το 1964, η Τουρκία επέκτεινε την παράκτια ζώνη της στα 12 ναυτικά μίλια στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο. Η Τουρκία δεν μπορεί να αμφισβητήσει το αναφαίρετο δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σε 12 ναυτικά μίλια κατ' ανώτατο όριο βάσει του εθιμικού δικαίου, το οποίο διέπει τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, το δικαίωμα αυτό δεν είναι ούτε περιορισμένο ούτε υπόκειται σε εξαίρεση, όπως θα μπορούσε να ισχυριστεί η Τουρκία. Επιπλέον, η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η Τουρκία έχει κηρύξει χωρικά ύδατα 12 ναυτικών μιλίων στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο. Αντιστοίχως, η Ελλάδα έχει το δικαίωμα να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια (περίπου 20 χιλιόμετρα) από τις ακτές της, όποτε το κρίνει σκόπιμο.



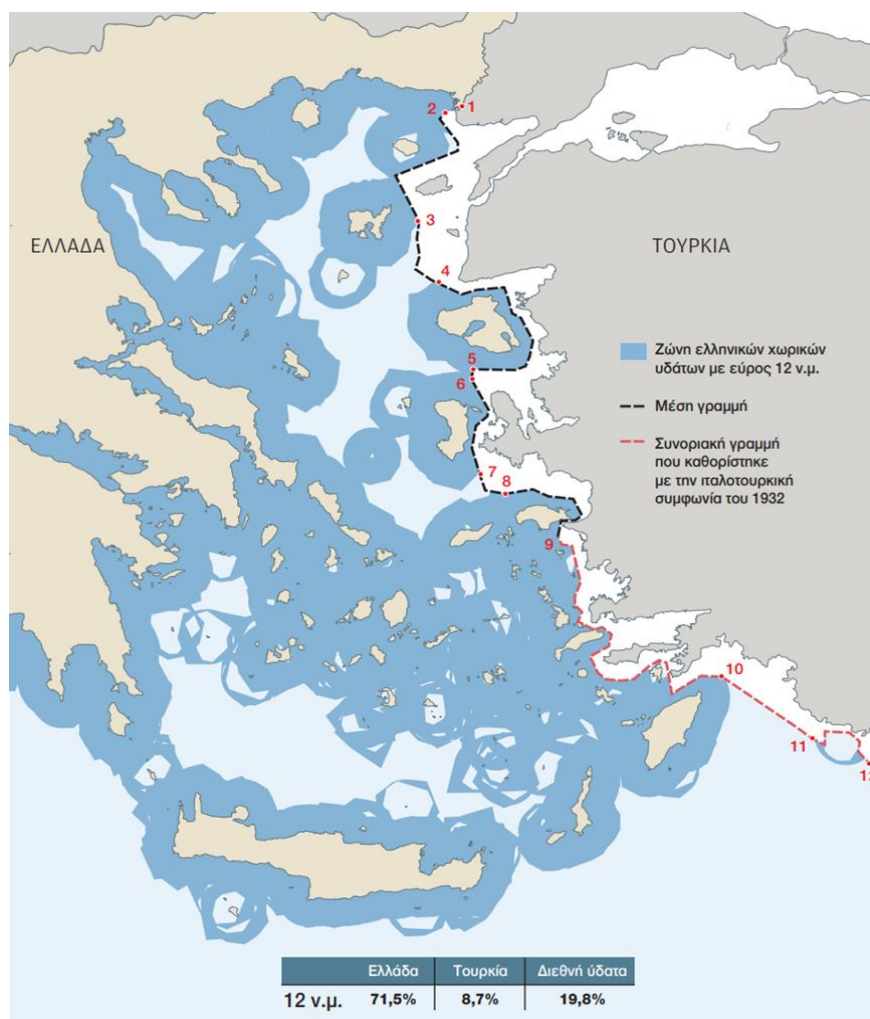
Εικόνα 12 Χωρικά ύδατα με εύρος 6 νμ (Συρίγος, 2020)

Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία αρνείται τη δέσμευση από το άρθρο 3 της ΣΔΘ ως συμβατικό ή εθιμικό δίκαιο, διότι το άρθρο 3 δεν αντικατοπτρίζει έθιμο και η Τουρκία έχει σταθερά διαφωνήσει στον κανόνα αυτό. Κατά συνέπεια, ο κανόνας των 12 μιλίων δεν μπορεί να επικαλεστεί έναντι της Τουρκίας. Επιπλέον, το γειτονικό κράτος ισχυρίζεται ότι κάθε επέκταση των χωρικών υδάτων των αντικείμενων ή παρακείμενων κρατών με ημίκλειστες θάλασσες, όπως η Ελλάδα και η Τουρκία στο Αιγαίο, πρέπει να γίνεται με αμοιβαία συμφωνία. Λόγω των μοναδικών χαρακτηριστικών του Αιγαίου, οποιαδήποτε μονομερής επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης πέραν των 6 ναυτικών μιλίων θα αποτελούσε παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Μάλιστα τον Δεκέμβριο του 2022, ο Τούρκος Υπουργός Άμυνας, Χουλουσί Ακάρ τόνισε το «όχι στην επέκταση των χωρικών υδάτων πάνω από 6 ναυτικά μίλια» και ανέφερε πως



με μία τέτοια κίνηση η Ελλάδα προκαλεί και πως ένας λάθος υπολογισμός θα προκαλέσει την απάντηση της Άγκυρας.

Οποιαδήποτε επέκταση θα ήταν περιοριστική για το δικαίωμα της Τουρκίας στην ανοιχτή θάλασσα, όπως της αλιείας και της θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας. Από το 1974 κι έπειτα, η Τουρκία υιοθέτησε την άποψη πως η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων πέραν των 6 ναυτικών μιλίων συνιστά αιτία πολέμου (casus belli). Από το 1995, μάλιστα η συγκεκριμένη τοποθέτηση έλαβε επίσημο χαρακτήρα μετά από απόφαση της τουρκικής εθνοσυνέλευσης κι έκτοτε η Ελλάδα εγείρει συνεχώς ζήτημα άρσης του casus belli πριν από κάθε διμερή διαπραγμάτευση.



Εικόνα 13 Χωρικά ύδατα με εύρος 12 νμ (Συρίγος, 2020)

Το γεγονός πως η Ελλάδα έχει στρατικοποιήσει τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου έχει προκαλέσει τις αντιδράσεις της Τουρκίας. Το καθεστώς των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου διέπεται από τρία διαφορετικά νομικά καθεστώτα :

- Τα νησιά Λήμνος και Σαμοθράκη, σύμφωνα με την Ελλάδα διέπονται από τη συνθήκη του Μοντρέ ( 1936) ενώ για την Τουρκία από τη Σύμβαση της Λοζάνης για τα Στενά(1923)
- Η Μυτιλήνη, η Χίος, η Σάμος και η Ικαρία διέπονται από τη Συνθήκη Ειρήνης της Λοζάνης (1923)
- Τα Δωδεκάνησα διέπονται από τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1946)

Η Λήμνος και η Σαμοθράκη μαζί με τις νήσους Ίμβρο και Τένεδο όπως και οι Λαγούσες που περιήλθαν στην Τουρκία προβλέπεται να παραμείνουν αποστρατικοποιημένες μαζί με την περιοχή των στενών ( Δαρδανέλια και Βόσπορος) σύμφωνα με το άρθρο 4 της συνθήκης της Λοζάνης για τα στενά (1923). Έπειτα, η Συνθήκη του Μοντρέ (1936), κατόπιν συνδιάσκεψης μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας, άλλαξε το καθεστώς αποστρατικοποίησης που περιόριζε την τουρκική κυριαρχία στα Στενά αλλά και στις δύο νήσους (Ιμβρο και Τένεδο) υπό τουρκική κυριαρχία. Η απουσία σαφούς αναφοράς στα ελληνικά νησιά έχει οδηγήσει την Άγκυρα σε αμφισβήτηση του δικαιώματος της Ελλάδας να στρατικοποιήσει τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη. Η επόμενη ομάδα νησιών (Ικαρία, Μυτιλήνη,, Χίος, Σάμος ) διέπεται από το άρθρο 13 της Συνθήκης της Λοζάνης (1923). Η Ελλάδα προχώρησε στον επανεξοπλισμό των νησιών από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, απαντώντας στις κατηγορίες της Τουρκίας πως δεν έχει υπερβεί τα επιτρεπτά όρια, με την Τουρκία να το αποδέχεται. Από την άλλη μεριά βρίσκονται τα Δωδεκάνησα. Οι διατάξεις περί αποστρατικοποίησης μπορούν να αναζητηθούν στη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1946) σύμφωνα με τις οποίες τα Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν από την Ιταλία στην Ελλάδα. Στη συνθήκη αυτή είναι συμβαλλόμενα μέρη η Ελλάδα, η Ιταλία και οι νικητές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά όχι η Τουρκία. Επομένως για την Τουρκία η αποστρατικοποίηση των Δωδεκανήσων αποτελεί *res inter alios acta*. Αν και τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου διέπονταν από διατάξεις περί αποστρατικοποίησης σύμφωνα τη Σύμβαση της Λοζάνης, τα υπόλοιπα ελληνικά νησιά συνέχισαν να διατηρούν καθεστώς αποστρατικοποίησης παρά την άρση του αντίστοιχου περιορισμού για τα τουρκικά νησιά από τη Συνθήκη του Μοντρέ (1936). Σε κάθε περίπτωση το καθεστώς αποστρατικοποίησης είναι ένα προσωρινό μέτρο που επιβάλλεται με σκοπό τη διασφάλιση της ειρήνης και της ασφάλειας σε περιοχές που έχουν γνωρίσει έντονη κρίση ή αποτέλεσαν πεδίο πρόσφατων εχθροπραξιών. Το γεγονός πως έχει εγκαθιδρυθεί πλέον μία ειρηνική σχέση μεταξύ των δύο χωρών, παρά τις όποιες περιόδους έντασης, δεν δικαιολογεί την παρουσία του σχετικού περιορισμού, ακόμα και σήμερα. Έτσι ,μόνο η Ελλάδα δεν έχει τη δυνατότητα, σύμφωνα, με τις συνθήκες, να αναπτύξει στρατεύματα σε περιοχές που δυνητικά απειλούνται.

Η Ελλάδα επαναστρατικοποίησε τη Λέσβο, τη Χίο, τη Σάμο και την Ικαρία μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και τη γενική κλιμάκωση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η Ελλάδα υποστηρίζει την επαναστρατικοποίηση αυτών των νησιών με βάση το δικαίωμά της για νόμιμη άμυνα και δεν αρνείται τις υποχρεώσεις της βάσει της Συνθήκης της Λοζάνης. Υποστηρίζει ότι έχει το νόμιμο, αναφαίρετο και υπέρτατο δικαίωμα να προετοιμάζει την άμυνά της σύμφωνα με τις θεμελιώδεις διατάξεις και το πνεύμα του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Δεδομένου ότι αγνοούν την αντικατάσταση της Συνθήκης της Λοζάνης με τη Συνθήκη του Μοντρέ, οι τουρκικές αξιώσεις σχετικά με τη Σαμοθράκη και τη Λήμνο στερούνται νομικής βάσης. Σύμφωνα με την Τουρκία, η Σύμβαση του Μοντρέ δεν αναφέρει ότι τα ελληνικά νησιά έχουν δικαίωμα στρατικοποίησης, ενώ η Ίμβρος και η Τένεδος έχουν. Οι Τούρκοι αγνοούν το άρθρο 13 της Σύμβασης του Μοντρέ, το οποίο ορίζει ποια νησιά πρέπει να αποστρατικοποιηθούν, επικαλούμενοι την απάντηση της Ελλάδας σε τουρκική δήλωση του Μαΐου 1969, στην οποία δεν αρνείται την υποχρέωση αποστρατιωτικοποίησης των νησιών αυτών. Ο ισχυρισμός αυτός είναι αδιαμφισβήτητος, αλλά δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι ένα μεμονωμένο περιστατικό μπορεί να ανατρέψει μια συνεπή και αδιάλειπτη πρακτική ή την ερμηνεία διεθνών νομικών κειμένων. Η διαφορά αυτή θα μπορούσε να υποβληθεί σε δικαστικό όργανο για επίλυση με τη συναίνεση της Ελλάδας από οποιοδήποτε μέρος της σύμβασης που έχει έννομο συμφέρον, όχι απαραίτητα από την Τουρκία ή το ΝΑΤΟ. Αν και δεν έχει υπογράψει τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων, η Τουρκία ισχυρίζεται ότι ο εξοπλισμός των Δωδεκανήσων αποτελεί παραβίαση της συμφωνίας. Η Ελλάδα, από την πλευρά της, υποστηρίζει ότι η επαναστρατικοποίηση των Δωδεκανήσων αφορά μόνο τα συμβαλλόμενα κράτη που δεν αντιδρούν σε αυτήν και βασίζεται στο δικαίωμα νόμιμης άμυνας έναντι απειλών από τους γείτονες. Τα επιχειρήματα που παρουσιάζει η Ελλάδα για την de facto κατάργηση της αποστρατιωτικοποίησης είναι επαρκή για να αντικρούσουν τις τουρκικές αντιρρήσεις. Η ελληνική παρέκκλιση δικαιολογείται από τη ριζική αλλαγή των συνθηκών (άρθρο 62 της Συνταγματικής Συνθήκης), το αναφαίρετο δικαίωμα στη νόμιμη άμυνα που υπερισχύει κάθε συμβατικής υποχρέωσης (άρθρο 53 της Συνταγματικής Συνθήκης) και τον παρωχημένο χαρακτήρα της αποστρατιωτικοποίησης.



Εικόνα 14 Αποστρατιωτικοποίηση νησιών Αιγαίου (Συρίγος, 2020)

Το 1931, το Προεδρικό Διάταγμα "περί καθορισμού του πλάτους των χωρικών υδάτων εν σχέση προς τα θέματα της αεροπορίας και της αστυνομίας" καθόρισε το πλάτος του ελληνικού εναέριου χώρου στα 10 ναυτικά μίλια από την ακτή. Εκτός από το Ηνωμένο Βασίλειο, όλα τα άλλα έθνη, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας, είχαν αποδεχθεί αυτή τη ρύθμιση. Όταν το 1936 ψηφίστηκε ο σχετικός νόμος για την επέκταση της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης στα 6 μίλια, αναφερόταν ρητά ότι η αιγιαλίτιδα ζώνη της Ελλάδας δεν θα επηρεαζόταν.

Τον Απρίλιο του 1975, η Τουρκία απαίτησε από την Ελλάδα να περιορίσει τον εθνικό της εναέριο χώρο στα έξι ναυτικά μίλια και να ευθυγραμμίσει τα σύνορά της με την αιγιαλίτιδα ζώνη. Η Ελλάδα αρνήθηκε το αίτημα της Τουρκίας και στις ανακοινώσεις προς τους αεροναυτιλλόμενους (NOTAM) σχετικά με στρατιωτικά γυμνάσια πάνω από το Αιγαίο, συνέχισε να περιλαμβάνεται η φράση "Κανένα αεροσκάφος δεν μπορεί να πλησιάσει το ελληνικό έδαφος σε απόσταση μικρότερη των 10 ναυτικών μιλίων". Έκτοτε, η Τουρκία αμφισβητεί ενεργά τον ελληνικό εναέριο χώρο στην περιοχή των 6 έως 10 ναυτικών μιλίων. Τα τουρκικά αεροσκάφη προχωρούσαν σε παραβιάσεις στην περιοχή μεταξύ 6 και 10 μιλίων αρχικά σποραδικά, συστηματικά μετά το 1978 και συχνά μετά την αλλαγή του αιώνα.

Η τουρκική θέση στηριζόμενη στη Σύμβαση του Σικάγο (1944) υποστηρίζει πως, η επέκταση του ελληνικού εναέριου χώρου στην ανοικτή θάλασσα παραβιάζει θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου και είναι αυθαίρετη. Η ελληνική κυβέρνηση έχει δεσμευτεί για τη διατήρηση του εναέριου χώρου των 10 μιλίων και στην ελληνική επιστημονική κοινότητα έχουν αναπτυχθεί ποικίλες απόψεις για την υπεράσπιση της θέσης της. Η Ελλάδα υποστηρίζει πως διαθέτει δύο ειδών αιγιαλίτιδες ζώνες. Μία γενικότερης φύσεως για όλα τα θέματα, η οποία καθιερώθηκε το 1936 και εκτείνεται στα 6 ναυτικά μίλια, και μία ειδικά για την αεροπορία και την αστυνόμευση, η οποία καθιερώθηκε το 1931 και εκτείνεται στα 10 ναυτικά μίλια. Αυτό προϋποθέτει ότι η κυριαρχία στον αέρα είναι ανεξάρτητη από το καθεστώς της ξηράς και των θαλασσών, πράγμα που είναι αντίθετο με την επικρατούσα άποψη στο διεθνές δίκαιο. Η συμβατική λύση θα ήταν να υποθέσουμε ότι το πλάτος της χωρικής θάλασσας είναι 10 μίλια, αλλά ότι η κυριαρχία στη θάλασσα μεταξύ 6 και 10 μιλίων είναι ανενεργή. Η αδιαμφισβήτητη πρακτική της Ελλάδας, καθώς και η αποδοχή της εκ μέρους των κρατών που χρησιμοποιούν τον εναέριο χώρο του Αιγαίου και έχουν σεβαστεί απαρέγκλιτα το όριο των 10 ναυτικών μιλίων, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα δύο απαιτούμενα - η πρακτική και η *opinio juris* - ισχύουν στην προκειμένη περίπτωση και συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός εθίμου - το οποίο, βέβαια, έχει *erga omnes* χαρακτήρα δέσμευσης στον εναέριο χώρο του Αιγαίου. Το δικαίωμα της Ελλάδας για επέκταση των χωρικών της υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια της επιτρέπει να έχει παράκτια ζώνη πλάτους 10 μιλίων για λίγες μόνο από τις λειτουργίες της. Από το 1931 έως το 1974, η Τουρκία αποδέχτηκε ότι ο ελληνικός εθνικός εναέριος χώρος έφτανε στα 10 μίλια. Η τουρκική στάση μπορεί να ερμηνευθεί ως αποδοχή (*acquiescence*). Εάν ένα κράτος, παρότι έχει την ευκαιρία να απαντήσει, επιδεικνύει παρατεταμένη αδράνεια μη αμφισβητώντας τις αξιώσεις ενός άλλου κράτους που έχει πραγματική κατοχή, αυτό συνιστά σιωπηρή αποδοχή των αξιώσεων αυτών από το πρώτο κράτος. Επομένως, η ελληνική δικαιοδοσία επί του εναέριου χώρου πρέπει να αναγνωριστεί, παρά το γεγονός ότι μπορεί να παραβιάζει το διεθνές δίκαιο.



Εικόνα 15 Ελληνικός Εθνικός Εναέριος Χώρος (ΕΕΧ) (Συρίγος, 2020)

Κατόπιν της εισβολής στην Κύπρο, η Τουρκία επιχείρησε να αλλάξει τα όρια μεταξύ των FIR Αθηνών και Κωνσταντινούπολης εκδίδοντας τη NOTAM 714, μια αυθαίρετη "ειδοποίηση προς τους αεροπόρους". Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις συμφωνίες του 1952 και του 1958, τα αεροσκάφη ίπτανται προς την Τουρκία ενημερώνουν το FIR Κωνσταντινούπολης μόνο για την πορεία τους μετά τη διέλευση από τα ελληνικά νησιά και λίγο πριν εισέλθουν στις μικρασιατικές ακτές. Εντός του FIR Αθηνών, η NOTAM 714 καθιέρωσε νέα "σημεία αναφοράς θέσης" που βρίσκονταν περίπου στη μέση του Αιγαίου. Η Τουρκία ζήτησε τα αεροσκάφη να λαμβάνουν οδηγίες πτήσης από το FIR Κωνσταντινούπολης σε αντίθεση με το FIR Αθηνών. Αυτό σήμαινε ότι τα αεροσκάφη που κατευθύνονταν προς τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (Χίος,

Λέσβος, Σάμος, Ικαρία και Δωδεκάνησα) έπρεπε να πετάξουν μέσω μιας τουρκικής ζώνης ελέγχου. Η περιοχή της NOTAM 714 συνέπιπτε σε μεγάλο βαθμό με τις τουρκικές αξιώσεις για την υφαλοκρηπίδα και, τουλάχιστον στο βόρειο Αιγαίο, ευθυγραμμίζονταν με τον 25ο μεσημβρινό. Από τότε, ο 25ος μεσημβρινός έχει οριστεί ως το μόνιμο όριο για όλες τις τουρκικές διεκδικήσεις που αφορούν το Αιγαίο.

Η αιτιολόγηση της Τουρκίας ήταν ότι επεδίωξε να εντοπίζει εγκαίρως εχθρικά αεροσκάφη που σκόπευαν να επιτεθούν. Η Ελλάδα απάντησε με την έκδοση της NOTAM 1157, με την οποία το Αιγαίο κηρύχθηκε επικίνδυνη περιοχή και η διεθνής αεροπορία σταμάτησε τις πτήσεις εκεί. Αυτό επηρέασε τις αεροπορικές συνδέσεις της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής. Η ίδια η Τουρκία αντιμετώπισε τις σοβαρότερες καθημερινές δυσκολίες στον τομέα των αερομεταφορών, καθώς η διάρκεια και το κόστος των πτήσεων αυξήθηκαν σημαντικά. Αναγκάστηκε να χρησιμοποιεί τον εναέριο χώρο της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας με σημαντικές καθυστερήσεις για πέντε χρόνια.

Τον Φεβρουάριο του 1980, η Τουρκία ακύρωσε ξαφνικά την NOTAM 714. Η Ελλάδα ανταποκρίθηκε, ανακαλώντας τη NOTAM 1157, την οποία είχε χρησιμοποιήσει για να κλείσει τον εναέριο χώρο του Αιγαίου. Ο εναέριος χώρος του Αιγαίου ήταν και πάλι προσβάσιμος στη διεθνή αεροπορία. Η άρση της NOTAM 714 και η αποδοχή της επανένταξης της Ελλάδας στη στρατιωτική πτέρυγα του NATO είναι οι μόνες περιπτώσεις από το 1974, στις οποίες η τουρκική πολιτική παρουσίασε σημάδια συνδιαλλαγής σε θέματα κρίσιμης σημασίας.



Εικόνα 16 Η περιοχή Έρευνας και Διάσωσης που διεκδικεί η Τουρκία (Συρίγος, 2020)

Ο καθορισμός των περιοχών ευθύνης E-Δ αποτελεί άλλη μια ελληνοτουρκική διεθνή διαμάχη, καθώς η Τουρκία ισχυρίζεται ότι παρέχει ναυτικές υπηρεσίες E-Δ, εκτός από τα FIR της Κωνσταντινούπολης και της Άγκυρας, σε ένα τμήμα του FIR ATH που εκτείνεται σχεδόν μέχρι το μέσο του Αιγαίου (25ος Μεσημβρινός) και περιλαμβάνει τμήματα του ελληνικού εδάφους. Το 2020, με την ψήφιση ενός νέου νόμου, η περιοχή αυτή επεκτάθηκε ώστε να περιλαμβάνει το νότιο Αιγαίο, από την ανατολική Κρήτη έως την Κύπρο, χωρίς να διευκρινίζεται αν πρόκειται για ζώνη ευθύνης για ναυτικά ή αεροπορικά ατυχήματα. Αυτή η μονομερής οριοθέτηση είναι αυθαίρετη και δεν υποστηρίζεται από το νόμο, διότι περιλαμβάνει τμήματα της εθνικής επικράτειας του ελληνικού κράτους επί της οποίας ασκεί πλήρη κυριαρχία και δεν έχει προηγηθεί διμερής συμφωνία. Όσον αφορά τον πρόσφατο τουρκικό κανονισμό για τα όρια και τις αρμοδιότητες των επιχειρήσεων E-Δ, ο ICAO τονίζει ότι τα όρια και οι αρμοδιότητες της E-Δ στην περιοχή δεν έχουν αλλάξει, επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά την ορθή νομική θέση της Ελλάδας. Οι περιοχές ευθύνης E-Δ (Search and Rescue Region-SRR) δεν σχετίζονται με την άσκηση κυριαρχίας ή την επιβεβαίωση ενός κυριαρχικού δικαιώματος αλλά περιορίζονται στο λειτουργικό τους χαρακτήρα. Από την άλλη μεριά, η συνεχής έντονη ασφαλειοποίηση της E-Δ, επιβεβαιώνει το σπουδαίο ρόλο των ελληνικών αρχών που εμποδίζουν την de facto αμφισβήτηση των ελληνικών αρμοδιοτήτων.



Εικόνα 17 Το ATHINAI FIR και η περιοχή που διεκδικεί η Τουρκία (Συρίγος, 2020)



Η κρίση των Ιμίων το 1996, αποτέλεσε την αφετηρία της «αναβάθμισης» των τουρκικών διεκδικήσεων.

Η ελληνική πολιτική ηγεσία διατεθειμένη να εναποθέσει την τελική κρίση για την κυριαρχία των Ιμίων στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, ενώ η Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών είχε αποκτήσει τόσο μεγάλη ισχύ, ώστε είχε φτάσει να διατυπώνει η ίδια πολιτικές απόψεις, αντί να περιορίζεται σε ρόλο υποστηρικτικό των πολιτικών αποφάσεων της ηγεσίας του Υπουργείου (Πλατιάς,2023)

Η κρίση των Ιμίων αποτελεί ορόσημο στις σχέσεις των δύο κρατών ως το πιο σοβαρό επεισόδιο μεταξύ τους. Ξεκίνησε από ένα είδος δημοσιογραφικής αντιπαράθεσης και κατέληξε σε κατάσταση πλήρη συναγερμού για τις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις. Η κλιμάκωση κορυφώθηκε με την πτώση ελληνικού ελικοπτερου και το θάνατο των τριών μελών του πληρώματος. Η κατάσταση εκτονώθηκε μετά την παρέμβαση του Αμερικανού διπλωμάτη Χόλμπουργκ με την περίφημη φράση “no warships, no flags, no men of war on the islands”. Μ αφορμή αυτό το επεισόδιο η Τουρκία αμφισβητεί έως και σήμερα 18 νησιά υπό ελληνική κυριαρχία όπως απεικονίζονται στην εικόνα 18.



Εικόνα 18 Τα 18 νησιά που η Τουρκία θεωρεί ως αμφισβητούμενα

## 9.2. Οι θέσεις της Ελλάδας

Η γενικότερη ελληνική θέση στο ζήτημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων διαμορφώνεται στηριζόμενη στην άποψη πως η Τουρκία παρουσιάζει αναθεωρητικές διαθέσεις στο πλαίσιο του νέο-οθωμανισμού με κύριο εκφραστή τον Ερντογάν. Κατά την Αθήνα, η Τουρκία επιδιώκει συνεχώς την ανατροπή του status quo και γι' αυτό η ελληνική εξωτερική πολιτική προσανατολίζεται στην αντιμετώπιση του τουρκικού αναθεωρητισμού. Γενικότερα στην ελληνική ακαδημαϊκή και διπλωματική κοινότητα παρατηρούνται δύο τάσεις (Ηρακλείδης Α. , 2020). Μία που προτρέπει τη συνδιαλλαγή και προωθεί το διάλογο και μία που απορρίπτει κάθε πιθανή συνομιλία με την Τουρκία σχετικά με τις διμερείς διενέξεις. Η απορριπτική τάση θεωρώντας το σύνολο των τουρκικών διεκδικήσεων αβάσιμες θεωρεί κάθε διάλογο επιβεβαίωση των τουρκικών αξιώσεων και για αυτό αποδοκιμάζει τις συνομιλίες που έχουν ως σκοπό την παραπομπή των υποθέσεων σε διαιτητικό όργανο. Η σχολή αυτή βρήκε ως εκφραστή τον Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος διέκοψε κάθε επαφή με την τουρκική πλευρά, με εξαίρεση την εποικοδομητική περίοδο του Νταβός το 1988. Αντίθετα, η εποικοδομητική τάση που ταυτίζεται με τη συμπεριφορά του Κωνσταντίνου Καραμανλή, του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, του Κώστα Σημίτη και του Γεωργίου Παπανδρέου, υποστηρίζει πως ο διάλογος μεταξύ των δύο κρατών πρέπει να παραμένει ανοιχτός με σκοπό να επωφεληθούν αμοιβαία και τα δύο κράτη και οι λαοί τους.

Υπάρχει επίσης μία μερίδα νομικών διεθνολόγων που απορρίπτουν την προσφυγή στα διαιτητικά όργανα υποστηρίζοντας πως η πρόσφατη νομολογία εφαρμόζει λανθασμένα το δίκαιο της θάλασσας αποδίδοντας μειωμένη επήρεια τα νησιά (Οικονομιδης, 2002). Οι περισσότεροι βέβαια νομικοί διεθνολόγοι υποστηρίζουν πως η μοναδική νομική διαφορά περιορίζεται στο ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας και πως η προσφυγή σε διαιτητικό όργανο αποτελεί τη βέλτιστη λύση που θα εξασφάλιζε τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα.

Οι θέσεις της Ελλάδας στα ελληνοτουρκικά είναι σταθερές και γνωστές εδώ και χρόνια, Σε ότι αφορά το Κυπριακό είναι όχι σε δύο κράτη, ενώ ακόμη δεν υπάρχει θέμα αποστρατικοποίησης των νησιών. Η Ελλάδα επιμένει πως η μόνη διαφορά με την Τουρκία αφορά την ΑΟΖ και την υφαλοκρηπίδα όπως τόνισε πρόσφατα και ο Υπουργός Εξωτερικών Γεραπετρίτης.

Για την Ελλάδα, λοιπόν, τα ζητήματα των ελληνοτουρκικών διενέξεων αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της στρατηγικής της ανάσχεσης του τουρκικού αναθεωρητισμού με όπλα την εσωτερική και την εξωτερική εξισορρόπηση.

Η Ελλάδα έχει επενδύσει σε ένα σε μια σειρά αξιόλογων εξοπλιστικών προγραμμάτων με έμφαση στην εξισορρόπηση της τουρκικής ποσοτικής υπεροχής μέσω τεχνολογικής αντιστάθμισης, όπως για παράδειγμα η αναβάθμιση των F-16 στον τύπο Viper, η απόκτηση των μαχητικών Rafale, η απόκτηση των αεροσκαφών F-35, η αγορά υπερόςγρονων φρεγατών Belharra, η προμήθεια κορβετών και η αγορά των πυραυλικών συστημάτων Spike Nlos/Spike ER2 (Πλατιάς,2023)

Δεδομένου ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει μια υπαρξιακή απειλή όπως η Τουρκία, η οποία φιλοδοξεί να γίνει μεγάλη Δύναμη παγκόσμιας εμβέλειας και επιρροής, είναι «υποχρεωμένη» να δυναμώσει τον εξοπλισμό της.

Η Τουρκία αμφισβητεί τον εδαφικό διακανονισμό της Συνθήκης της Λωζάννης, ενώ ταυτόχρονα παρεμποδίζει Ελλάδα και Κύπρο να εκμεταλλευτούν τα κοιτάσματα υδατανθράκων που βρίσκονται στις ΑΟΖ τους. Ακόμη, με το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» αποσκοπεί να περικυκλώσει τα ελληνικά νησιά αποκτώντας ένα μεγάλο κομμάτι της ελληνικής επικράτειας. Επομένως, η Ελλάδα είναι αναγκασμένη να ενισχύσει την αποτρεπτική της ικανότητα, γι' αυτό και τα εξοπλιστικά προγράμματα παίζουν σημαντικό ρόλο στην ελληνική στρατιωτική στρατηγική και αποτελούν τον στυλοβάτη της ελληνικής αποτροπής.

Ακόμη, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Ελλάδα, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι η μοναδική ευρωπαϊκή χώρα που αντιμετωπίζει αυτή την απειλή, οπότε είναι και η πιο ευάλωτη. Γι' αυτό το λόγο, συν το γεγονός ότι σε περίπτωση ένοπλης σύμπραξης η Τουρκία θα ζητήσει παύση του πυρός μόνο εάν βρεθεί σε πλεονεκτική θέση, η Ελλάδα πρέπει να ενισχύσει την ανθεκτικότητά της.

Ευτυχώς με τα χρόνια έχει μάθει πολλά αντιγράφοντας ξένα πρότυπα, επομένως θα στραφεί προς το πρότυπο της Σουηδίας. Η Σουηδία είναι η ευρωπαϊκή χώρα με τα καλύτερα συστήματα πολιτικής προστασίας, ταχείας κινητοποίησης του πληθυσμού σε περίπτωση κρίσης ή πολέμου και αξιοποίησης των εθνοφυλάκων. Ένα ακόμη πρότυπο μίμησης είναι το Ισραήλ. Σε πιο πρόσφατα, είναι η αμυντική στρατηγική των ΗΠΑ, που ανακοινώθηκε το 2022 μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία και δίνει μεγάλη έμφαση στις στρατηγικές ενίσχυσης της ανθεκτικότητας. Αντίστοιχη έμφαση στο ζήτημα της στρατηγικής ανθεκτικότητας άρχισε να δίνει και το NATO (Πλατιάς, 2023).

### 9.3. Η Ελληνική Στρατηγική επί των ελληνοτουρκικών

Σήμερα, η διαμόρφωση της ελληνικής στρατηγικής επί των ελληνοτουρκικών σχέσεων αποτελεί αργιστί μια πολυσχιδή και πεπλεγμένη υπόθεση, καθότι η κλιμάκωση της τουρκικής επιθετικότητας σε συνάρτηση με τους υφιστάμενους δημογραφικούς και δημοσιονομικούς περιορισμούς που υπόκεινται, καθιστούν την καταστολή των τουρκικών αξιώσεων σε σημαντική πρόκληση. Πολλώ δε μάλλον, η απροκάλυπτη αμφισβήτηση των διατάξεων της Συνθήκης της Λωζάνης, παράλληλα με το επεκτατικό αφήγημα της *«Γαλάζιας Πατρίδας»*, μέσω δημιουργίας του σχετικού αφηγήματος στη γείτονα χώρα μέσω υψηλής ρητορικής (*«θα έρθουμε νύκτα»* κοκ) αμφισβητούν ευθέως το ισχύον status των δύο χωρών, ενώ eodem tempore τείνουν να δημιουργήσουν τετελεσμένα, κατά την προσφιλή τουρκική τακτική αμφισβήτησης της ημετέρας εθνικής κυριαρχίας (Πλατιάς, 2022).

Η ελληνική στρατηγική κατευθύνεται στην ανάσχεση και όχι κατευνασμό (containment) της τουρκικής επιθετικότητας. Ιδιαίτερα δε, η πρόσφατη ιστορική εμπειρία έχει καταδείξει εμφατικά πως η απόπειρα κατευνασμού της Τουρκίας, εν τέλει εκλαμβάνεται ως ενθάρρυνση των προθέσεων αυτής (Πλατιάς, 2022).

Προκύπτει συνεπώς πως η ελληνική στρατηγική διαμορφώνεται σε τάση εξισορρόπησης των τουρκικών απειλών, μέσω αφενός ενδυνάμωσης της στρατιωτικής ισχύος και αφετέρου μέσω αναζήτησης και θεμελίωσης νέων συμμαχιών. Ενδεικτικά, το παράδειγμα της Ελληνογαλλικής Αμυντικής Συμφωνίας που υπογράφηκε τον Σεπτέμβριο του 2021 αποτελεί έκφανση τόσο της ισχυροποίησης της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος μέσω της πρόσκτησης νέων σκαφών επιφανείας για το Πολεμικό Ναυτικό, όσο και την υπογραφή της *«Ρήτρας Αμυβαίας Άμυνας»*, μιας διάταξης που έχει σημαντικές ομοιότητες με το αντίστοιχο Άρθρο 5 του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO). Η απάντηση της Τουρκίας πως η ελληνογαλλική σύμπραξη δείχνει *«μαξιμαλιστικούς ισχυρισμούς δικαιοδοσίας»* αποτελεί δείγμα της δυναμικής αυτής (Κτενάς, 2024).

Οι σοβαροί δημοσιονομικοί περιορισμοί στους οποίους τέθηκε η ελληνική οικονομία κατά τη δεκαετία της Οικονομικής Κρίσης δημιούργησαν σημαντικό κενό στρατιωτικής ισχύος, στα πλαίσια της *«Κούρσας Εξοπλισμών»* που τελείται τις τελευταίες δεκαετίες. Ωστόσο, την τελευταία δεκαετία έχουν δρομολογηθεί σημαντικά και κοστοβόρα αμυντικά προγράμματα όπως η προμήθεια σύγχρονων Αεροσκαφών, Τεθωρακισμένων Οχημάτων, σύγχρονων Φρεγατών και Μονάδων Επιφανείας, καθώς και δια του προγράμματος *«Ένοπλες Δυνάμεις 2030»* που

καταρτίστηκε πρόσφατα σηματοδοτείται ο εκσυγχρονισμός του Στρατηγικού, Επιχειρησιακού και Τακτικού Δόγματος των ελληνικών όπλων, ως αντίμετρο στην τουρκική επιθετικότητα. Έτσι, γεννάται η παρατήρηση πως η επαύξηση της στρατιωτικής ισχύος της Ελλάδας αποτελεί τη «*λυδία λίθο*» της εξισορρόπησης της τουρκικής επιθετικότητας, μέσω προβολής ισχύος και δυνατότητα ισοδύναμης ανταπόδοσης στο Θέατρο Επιχειρήσεων του Αιγαίου (Πλατιάς, 2022).

Ταυτόχρονα, πέραν της ισχυροποίησης της στρατιωτικής ισχύος, επιχειρείται η επαύξηση της διπλωματικής ισχύος και συμμαχιών της χώρας. Έτσι, παρ' ότι στο εσωτερικό της χώρας υπάρχουν υποστηρικτές «*Προληπτικού Χτυπήματος*» γεννάται το συμπέρασμα πως η Ελλάδα, ιδίως στα πλαίσια της οικονομικής της αποδυνάμωσης, χρειάζεται ισχυρή διπλωματική παρουσία, ώστε να αποσοβήσει το διπλωματικό κόστος μιας σημειακής κρίσης (Κονδύλης, 1997). Η συμμετοχή της Ελλάδος στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (ΝΑΤΟ), καθώς και η σύναψη του αμυντικού τριγώνου Αίγυπτου – Κύπρου – Ισραήλ σηματοδοτεί την «*αντισυσπείρωση*» της χώρας έναντι των Τουρκικών Συμμαχιών, χωρίς ωστόσο οι συμφωνίες αυτές να απέχουν ενός μάλλον συγκυριακού χαρακτήρα στο χαοπλεξικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου. Αντίθετα, η ισχυροποίηση των δεσμών με τις ΗΠΑ και τη Γαλλία χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, υπό το πρίσμα του πολιτικού ρεαλισμού (Πλατιάς, 2023). Οι περιφερειακές και μαξιμαλιστικές βλέψεις εξάλλου της Τουρκίας σε Μεσόγειο, Λιβύη και Μέση Ανατολή εναντιώνονται στα συμφέροντα της Γαλλίας, ενώ ιδιαίτερα ο εν γένει αναθεωρητισμός της Τουρκίας αποτελεί απειλή για τις ΗΠΑ, που επιθυμούν τη διατήρηση της σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή, ιδίως σήμερα, λόγω του Ρωσό – Ουκρανικού Πολέμου, καθώς και των συρράξεων στην Παλαιστίνη και της έριδας Ισραήλ – Ιράν, με τη συνδρομή τρομοκρατικών οργανώσεων όπως η Χαμάς που απειλούν με ανάφλεξη το διεθνές εμπόριο.

Μια κρίσιμη αλλά συχνά παραγνωρισμένη πτυχή της εθνικής ασφάλειας της Ελλάδας είναι η δημογραφική της κατάσταση. Ο πληθυσμός της χώρας μειώνεται κατά περίπου 450.000 άτομα κάθε δέκα χρόνια και ταυτόχρονα γερνάει. Το 1951, η μέση ηλικία ήταν 26 έτη, αλλά τώρα έχει αυξηθεί στα 44 έτη και προβλέπεται να αυξηθεί κατά άλλα 5-8 έτη τις επόμενες δεκαετίες. Αυτή η δημογραφική μεταβολή χαρακτηρίζεται από μείωση του ποσοστού γεννήσεων, αύξηση του προσδόκιμου ζωής και αύξηση του ηλικιωμένου πληθυσμού, οδηγώντας σε συρρίκνωση και γήρανση του πληθυσμού. Από τη δεκαετία του 1960, ο πληθυσμός της Ελλάδας συρρικνώνεται με επιταχυνόμενο ρυθμό, ενώ η Τουρκία διατηρεί τη δημογραφική της δυναμική. Το ζήτημα αυτό επιδεινώνεται περαιτέρω από τη διαρροή εγκεφάλων, όπου ένα σημαντικό μέρος του μορφωμένου εργατικού δυναμικού της χώρας μεταναστεύει. Η αντιστροφή αυτής της τάσης

είναι ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων στο μέλλον (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Μελετών, 2022).

Έτσι, η ανάγκη στρατηγικής επικοινωνίας της χώρας, μέσω επικέντρωσης της εθνικής στρατηγικής στην εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής και της ανάσχεσης αυτής, αποτελεί πραγματώση της εθνικής επιδίωξης για ακύρωση της ανάδειξης τους Τουρκίας σε περιφερειακή υπερδύναμη στα πλαίσια ενός πολυπολικού κόσμου (Δένδιας, 2022; Γρίβας, 2019). Έτσι, η εθνική στρατηγική επιτάσσει τη σύγκλιση με τη Δύση, δια της υπεράσπισης του ισχύοντος status (Πλατιάς, 2023).

Παράλληλα, σημαντική θέση στην Ελληνική Στρατηγική κατέχει η διαχείριση των ενεργειακών αποθεμάτων στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, γεγονός που αναγάγει την επέκταση των διευθέτησης του ζητήματος της ΑΟΖ σε επιτακτική ανάγκη. Η αξιοποίηση των αποθεμάτων αυτών δύναται να αποτελέσει μοχλό ισχυροποίησης της διεθνούς θέσης της χώρας και παράλληλα σημαντική οικονομική βακτηρία ανάκαμψης. Το σημαντικό ενδιαφέρον της Ελλάδας για την εκμετάλλευση αυτών των πρόσφατα ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων φυσικού αερίου έρχεται σε μια κρίσιμη συγκυρία, καθώς η ΕΕ φαίνεται να αποκλείει εσπευσμένα το φυσικό αέριο από τις ενεργειακές στρατηγικές της. Το παράθυρο ευκαιρίας για την Ελλάδα να αξιοποιήσει αυτούς τους δυνητικούς πόρους συρρικνώνεται και η ελληνική κυβέρνηση πρέπει να εργαστεί ενεργά για να καθυστερήσει αυτή την τάση. Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν γρήγορα οι απαραίτητες συνθήκες για να καθοριστούν ποια κοιτάσματα είναι βιώσιμα και να εκτιμηθεί το εμπορικό δυναμικό τους. Εάν η Ελλάδα δεν είχε βιώσει καθυστερήσεις από το 2014 στην έναρξη της έρευνας και εκμετάλλευσης πιθανών κοιτασμάτων στο υπέδαφός της, η χώρα θα μπορούσε ήδη να παράγει φυσικό αέριο σήμερα (Φίλης, 2023).

Στο εγγύς και απώτερο μέλλον, η Ελλάδα έχει σημαντικές δυνατότητες να καταστεί ενεργειακός κόμβος με την ανάπτυξη και τη συμμετοχή σε διάφορα έργα. Εάν η Ελλάδα μπορέσει να ενσωματώσει επιτυχώς αυτά τα έργα και να συνεχίσει να προωθεί νέες πρωτοβουλίες με ακόμη ταχύτερους ρυθμούς -είτε στη διαμετακόμιση ενέργειας, είτε στη δημόσια ρευστότητα, είτε στην παραγωγή και διανομή των δικών της πόρων- θα μπορούσε να καθιερωθεί ως κορυφαίο σημείο αναφοράς στον τομέα της ενέργειας στα Βαλκάνια. Αυτό θα τοποθετούσε την Ελλάδα ως βασικό εταίρο για τις γειτονικές χώρες στις προσπάθειές τους να μειώσουν την εξάρτησή τους από τη Ρωσία (Φίλης, 2023).

Έτσι, προκύπτει πως η αξιοποίηση της στρατηγικής θέσης της χώρας στον ενεργειακό χάρτη αποτελεί κρίσιμη διάσταση της Εθνικής Στρατηγικής καθώς δύναται να εξυψώσει την εθνική

ισχύ, ενώ παράλληλα θα αποτελέσει αιτία ενδυνάμωσης των διπλωματικών σχέσεων με τη Δύση σε περαιτέρω βαθμό ώστε να ανασταλλεί η τουρκική επεκτατικότητα.

#### 9.4. Οι θέσεις της Τουρκίας

Από την αντίπερα όχθη, η Τουρκία θεωρεί πως η Ελλάδα επιχειρεί να ανατρέψει το status quo όπως έχει διαμορφωθεί από τις διεθνείς συνθήκες (Turkish Ministry of Foreign Affairs , 2022). Ο αναθεωρητισμός αυτός αντικατοπτρίζεται στην επιθυμία της Ελλάδος να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της στα 12 ναυτικά μίλια και την παγιωμένη θέση της να διατηρεί τον εναέριο χώρο στα 10 ναυτικά μίλια. Η Αγκυρα, χωρίς να απορρίπτει τη δικαστική οδό, θεωρεί το σύνολο των ελληνοτουρκικών διενέξεων πολιτικό πρόβλημα που μπορεί να διευθετηθεί με διάλογο μεταξύ των δύο πλευρών. Για την Τουρκία το μεγαλύτερο πρόβλημα θεωρείται η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ναυτικά μίλια (Συρίγος Α. , 2015) που θα καταστήσει το Αιγαίο ελληνική λίμνη και θα ενεργοποιήσει το περίφημο «casus belli» που από το 1995 και μετά έχει υιοθετηθεί και από την τουρκική εθνοσυνέλευση. Αξίζει επίσης, να αναφερθεί πως στην τουρκική κοινωνία υπάρχει έντονα το σύνδρομο της «Συνθήκης των Σεβρών». Η τουρκική κοινωνία, δηλαδή, έχει την εντύπωση πως κάποιοι επιβουλεύονται την χώρα τους με σκοπό να τη συρρικνώσουν και να την αποδυναμώσουν. Η ταυτότητα αυτών των εικονικών εχθρών μεταβάλλεται στο χρόνο ( Σοβιετική Ένωση, ΗΠΑ, ΕΕ) αλλά ο φόβος παραμένει διαχρονικά (Ηρακλείδης Α. , 2020).

Σύμφωνα με τον Πλατιά (2023), η Τουρκία έχει επαναφέρει στο προσκήνιο τον όρο «Ανατολικό Ζήτημα», εκδηλώνοντας την προσπάθειά της να επανακτήσει επιρροή σε πρώην οθωμανικά εδάφη (Pax Ottomanica). Αυτός ο όρος αναφέρεται στην οικονομική και κοινωνική σταθερότητα που επικρατούσε στα εδάφη που είχαν ενταχθεί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Χρησιμοποιείται ευνοϊκά από όσους θεωρούν θετική την οθωμανική κυριαρχία, ενώ κάποιοι τον συνδέουν με τη συνέχεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Οι φιλοδοξίες της Τουρκίας για επαναφορά της ηγεμονίας της σε πρώην οθωμανικά εδάφη ωφελούνται από γεωπολιτικές εξελίξεις μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, όπως η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας, οι πολέμοι των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και η Αραβική Άνοιξη, που ορισμένοι αποκαλούν «Τούρκικη Άνοιξη». Το ΑΚΡ που ανέλαβε την εξουσία το 2002 με τον Ερντογάν ως πρόεδρο, επέφερε σημαντικές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές στην Τουρκία. Στόχος του ήταν να ξεπεράσει τα εμπόδια που είχαν θεσπιστεί με τη Συνθήκη της Λωζάννης και να απελευθερώσει την Τουρκία από τα ψυχολογικά σύνορα. Οι κινήσεις του

Προέδρου Ερντογάν υποδεικνύουν αυτήν την προσπάθεια. Η πολιτική της Τουρκίας περιλαμβάνει τη χρήση στρατιωτικής βίας, παρεμβάσεις σε άλλες χώρες, πόλεμος δια αντιπροσώπων (proxy wars), δημιουργία ζωνών επιρροής και άλλες διπλωματικές ενέργειες. Το αυτοκρατορικό όραμα της Τουρκίας είναι εμφανές στην Ανατολική Μεσόγειο, με την προώθηση του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας». Επιπλέον, η Τουρκία είναι αντίθετη με τις ρυθμίσεις που αφορούν τα πυρηνικά όπλα, παρότι είναι μέρος συμφωνιών. Ο Ερντογάν έχει εκφράσει τη δυσαρέσκειά του για την υποτιθέμενη ανισορροπία σε αυτόν τον τομέα. Έτσι, η Τουρκία διατηρεί μια στρατηγική υπολανθάνουσας πυρηνικοποίησης, η οποία της επιτρέπει να διατηρεί επιρροή χωρίς να παραβιάζει ανοιχτά τις διεθνείς συμφωνίες.

## 10. Συμπεράσματα

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις είναι σήμερα πιο τεταμένες από ό,τι ήταν πριν από είκοσι χρόνια, λόγω μιας σειράς διαρθρωτικών και ιδεολογικών παραγόντων, μετά από χαμένες ευκαιρίες για επίλυση της σύγκρουσης κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου και μια περίοδο σχετικής ηρεμίας. Οι στρατηγικές αποφάσεις που έλαβαν τα δύο έθνη ήταν αναπόφευκτο να έχουν αντίκτυπο στο μέλλον των σχέσεων τους, διότι η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ έπαψε να αποτελεί εργαλείο για τη διευθέτηση των διμερών διαφορών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η Ελλάδα είχε θεωρήσει τους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης κρίσιμους για την προώθηση του οράματός της για μια διμερή εταιρική σχέση, αλλά η απομάκρυνση της Τουρκίας από τους δυτικούς θεσμούς και η επιδίωξη στρατηγικής αυτονομίας αποδυνάμωσαν την επιρροή τους. Η φύση των διμερών σχέσεων αναπόφευκτα μεταβλήθηκε ως αποτέλεσμα. Ο τρόπος με τον οποίο οι διμερείς διαφορές γίνονταν αντιληπτές στις δυτικές πρωτεύουσες επηρεάστηκε επίσης από την ικανότητα της Ελλάδας να εξέλθει από την πρόσφατη πολιτική και οικονομική κρίση της και να τοποθετηθεί ως ο μόνος αξιόπιστος δυτικός σύμμαχος στην περιοχή. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έγιναν πιο ευάλωτες σε κλυδωνισμούς που προέκυψαν από στρατηγικές μετατοπίσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και από εσωτερικούς πολιτικούς παράγοντες, δεδομένου ότι η κανονιστική συνιστώσα των σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και της Δύσης μειώθηκε και η έμφαση στη συναλλακτική πλευρά των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας αυξήθηκε, με έμφαση στις υποθέσεις μετανάστευσης και ασφάλειας.

Η Ελλάδα αν και έχει προσπαθήσει να «κοινοτικοποιήσει» τις ελληνοτουρκικές διαφορές κατά τις πρώιμες ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας, δεν έχει καταφέρει να επιτύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα άσκησης πίεσης προς την τουρκική πλευρά αλλά ούτε και μία διέξοδο



σε κάποια από τις διαφορές που ταλανίζουν τις διμερείς σχέσεις. Και αυτό προφανώς γιατί η Ελλάδα, υπερεκτίμησε τις δυνατότητες της ΕΕ στο συγκεκριμένο τομέα. Ειδικότερα, η ΕΕ αποτελεί ένα εγχείρημα περιφερειακής ολοκλήρωσης στη βάση κυρίως της οικονομικής ολοκλήρωσης και δεν συνιστά, ακόμα τουλάχιστον, ένα συλλογικό μηχανισμό ασφαλείας. Άλλωστε, τα κράτη μέλη στα ζητήματα που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική και την άμυνα τους, φαίνεται να είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικά, θέλοντας να προστατεύσουν τα συστατικά στοιχεία της εθνικής τους κυριαρχίας. Κάτι αντίστοιχο διαπιστώνεται και στο ρόλο του ΝΑΤΟ στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, καθώς η Ελλάδα δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί τις καλές σχέσεις της με τις ΗΠΑ, αλλά και τις διευκολύνσεις που παρέχονται από τις νατοϊκές βάσεις στην Ελλάδα. Σε κάθε περίπτωση, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι συμμαχίες μπορούν να αποτελέσουν παράγοντα εξωτερική εξισορρόπησης αλλά το ειδικό βάρος κάθε μέλους, όπως διαμορφώνεται από τις δυνατότητές του και τη συνεισφορά του στη συμμαχία, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη θέση της συμμαχίας.

Η όποια βελτίωση των σχέσεων Τουρκίας και Ελλάδας θα συνεχίσει να είναι προσωρινή όσο δεν επιλύονται τα βασικά ζητήματα που υπάρχουν μεταξύ των δύο χωρών- ως εκ τούτου, δεν θα πρέπει να αποκλείεται η πιθανότητα ανατροπών. Από την άλλη πλευρά, είναι πιθανό ότι οι υπεύθυνοι για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την εξωτερική πολιτική και στις δύο χώρες θα μπορέσουν να διατηρήσουν τη λεπτή ισορροπία που υπάρχει σήμερα στις διμερείς τους σχέσεις. Το πέρασμα του χρόνου θα δείξει, αλλά είναι απολύτως σαφές ότι η διατήρηση ενός χαμηλού επιπέδου έντασης μεταξύ τους και η διερεύνηση πιθανών τομέων συνεργασίας θα είναι επωφελής και για τις δύο χώρες. Αν το δει κανείς μακροπρόθεσμα, οι θετικές σχέσεις μεταξύ τους και η βαθύτερη συνεργασία μεταξύ τους, θα αποτελέσουν σημαντικό πλεονέκτημα για την ασφάλεια της Ευρώπης. Οι τρομοκρατικές δραστηριότητες, η αστάθεια που προκαλείται από τις βίαιες περιφερειακές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, η παράνομη μετανάστευση και το οργανωμένο έγκλημα είναι μερικές από τις προκλήσεις που μπορεί να αποτελέσουν σημαντικές άμεσες και έμμεσες ανησυχίες για την ασφάλεια της ΕΕ.

Ως εκ τούτου, οι φιλικές και συνεργατικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας έχουν τη δυνατότητα να συμβάλουν σημαντικά στη στρατηγική ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη ενός ενεργειακού διαδρόμου που θα διέρχεται από την ανατολική Μεσόγειο, προκειμένου να καλύψει την αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας στη Δυτική Ευρώπη.

Είτε πρόκειται για το πλαίσιο της περιφερειακής άμυνας, είτε για την περιφερειακή ανάπτυξη, είτε ακόμη και ενδεχομένως για την προβολή αμερικανικής ισχύος σε αυτό το τμήμα του

κόσμου, η αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας μπορεί να ωφελήσει τα συμφέροντα ασφαλείας των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Αυτό ισχύει είτε η εστίαση είναι στην περιφερειακή άμυνα είτε στην περιφερειακή ανάπτυξη.

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που θα καθορίσουν το πώς θα εξελιχθεί το μέλλον της σχέσης μεταξύ των δύο χωρών. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πορεία των σχέσεων της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) θα είναι ένας από αυτούς, δεδομένου ότι η ΕΕ έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση όχι μόνο της τουρκικής αλλά και της ελληνικής στρατηγικής για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων. Ο τρόπος με τον οποίο θα εξελιχθεί η οικονομική κρίση στην Ελλάδα με την πάροδο του χρόνου θα είναι ένας άλλος. Είναι δυνατόν να υποστηρίξει κανείς ότι οι Έλληνες θα έπρεπε να αναμένεται να προσβλέπουν σε μια διευθέτηση των ζητημάτων του Αιγαίου με την Τουρκία, προκειμένου να μειωθεί το βαρύ αμυντικό βάρος που φέρουν κυρίως ως αποτέλεσμα της τουρκικής "απειλής". Στην πραγματικότητα, ισχύει το εντελώς αντίθετο, καθώς η κρίση έχει δώσει σημαντική ώθηση στην υπόθεση των Ελλήνων εθνικιστών. Ο τρόπος με τον οποίο θα επιλυθεί τελικά η διαμάχη για την εξουσία στην Τουρκία μεταξύ των αντιμαχόμενων κομμάτων και η κατεύθυνση που θα πάρει η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας είναι παράγοντες που θα επηρεάσουν την κατάσταση. Ωστόσο, σε τελική ανάλυση, ο σημαντικότερος παράγοντας που θα καθορίσει τις μελλοντικές προοπτικές της σχέσης είναι οι προοπτικές που έχουν οι κοινωνίες και οι εθνικοί ηγέτες των δύο χωρών για το μέλλον. Αυτό, με τη σειρά του, θα καθορίσει κατά πόσο είναι πρόθυμες, αλλά και ικανές, να πραγματοποιήσουν μια πραγματική αλλαγή παραδείγματος στην εξωτερική τους πολιτική, δίνοντας έμφαση στις παραδοσιακές προσεγγίσεις για την εθνική ασφάλεια, οι οποίες εξακολουθούν να είναι κυρίαρχες τόσο στην Τουρκία όσο και στην Ελλάδα.

Φαίνεται σε γενικές γραμμές ότι ο γενικός στόχος του συνεχιζόμενου διαλόγου μεταξύ Άγκυρας και Αθήνας από το 1999 ήταν η οικοδόμηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης και με τον τρόπο αυτό να επιτευχθεί τελικά η συμφιλίωση για τις διαφορές στο Αιγαίο. Όμως ο συγκεκριμένος και πιο άμεσος στόχος των δύο πρωταγωνιστών ήταν αρκετά διαφορετικός. Ουσιαστικά η κυβέρνηση Ερντογάν, όπως και η όπως και η προκάτοχός της στην εξουσία, ήλπιζε να επιλύσει το φάσμα των θεμάτων του Αιγαίου με τρόπο που να είναι όσο το δυνατόν πιο ικανοποιητικό για τα συμφέροντα της Τουρκίας. Ως εκ τούτου, οι Τούρκοι υπεύθυνοι για την εξωτερική πολιτική έχουν απογοητευτεί, καθώς η δεκαετής διαδικασία για τη βελτίωση των σχέσεων με την Ελλάδα δεν έχει ακόμη αποδώσει τα μεγάλα αποτελέσματα που ήλπιζαν. Επιπλέον, έχουν επίσης αρχίσει να φοβούνται ότι η διαδικασία κινδυνεύει σοβαρά να εξαντληθεί, εκτός εάν μπορέσει να

οδηγήσει σε συγκεκριμένες συμφωνίες όσον αφορά τα επίμαχα ζητήματα υψηλής πολιτικής. Δικαίως ή λανθασμένα η Άγκυρα έχει δώσει μεγαλύτερη σημασία στο διάλογο ως μέσο προς ένα σκοπό (λύσεις στο Αιγαίο) παρά ως αυτοσκοπό (βελτίωση των σχέσεων). Καθώς απογοητεύεται όλο και περισσότερο, η Άγκυρα αυξάνει τη διπλωματική της πίεση προς την Αθήνα για την ουσιαστική αντιμετώπιση των θεμάτων του Αιγαίου.

Από την άλλη πλευρά, ενώ διερευνούσε περιοχές πιθανής σύγκλισης ιδεών όσον αφορά την επίλυση των επίμαχων ζητημάτων, η Αθήνα εξέτασε πρωτίστως τη συνεχιζόμενη διαδικασία βελτίωσης των σχέσεων με την Τουρκία, ως μέσο για την αποφυγή μιας σοβαρής κρίσης που αναπτύσσεται στο Αιγαίο. (Αυτό ήταν ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των ετών 2004-2009, όταν το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας ήταν στην κυβέρνηση). Αν και πολλοί στους ελληνικούς πολιτικούς και διπλωματικούς κύκλους έχουν αρχίσει να εκτιμούν την αξία των "διερευνητικών συνομιλιών" με τους Τούρκους ομολόγους τους, η ιδέα της να εργαστεί ενεργά για μια οριστική διευθέτηση των αμφιλεγόμενων θεμάτων του Αιγαίου μέσω μιας αμοιβαίας αποδεκτής συμφωνίας, όπως έχει υποστηρίξει η Άγκυρα, έχει προκαλέσει αρνητικές αντιδράσεις σε όλο το πολιτικό φάσμα των ελληνικών πολιτικών και πνευματικών ελίτ. Οι αντίπαλοι υποστηρίζουν ότι οποιαδήποτε συμφωνία της Αθήνας για να εργαστεί προς την κατεύθυνση μιας διευθέτησης, θα ήταν μια νίκη για τις τουρκικές (και διεθνείς) πιέσεις εις βάρος της ελληνικής κυριαρχίας. Στα μάτια τους, η πίεση της Τουρκίας για καλύτερες διμερείς σχέσεις είναι ένας ελάχιστα συγκαλυμμένος τρόπος για να διευκολύνει τις φιλοδοξίες της να αναδειχθεί ως περιφερειακή δύναμη. Κατά ειρωνικό τρόπο, οι δημόσιες δηλώσεις των αξιωματούχων της τουρκικής κυβέρνησης που τονίζουν την οικονομική σταθερότητα και την ασφάλεια που θα απολαμβάνουν και οι δύο χώρες από τη διευθέτηση των ζητημάτων του Αιγαίου, έχουν υποδαυλίσει περαιτέρω τις υποψίες τους σχετικά με τα κίνητρα της Τουρκίας. Ως εκ τούτου, η πλειοψηφία των ελληνικών ελίτ παραμένουν βαθιά δύσπιστοι απέναντι στα κίνητρα της Άγκυρας και η ευρύτερη πολιτική της προσφέρει τροφή για τις ανησυχίες τους.

Η ελληνοτουρκική σχέση χαρακτηρίζεται από μια σύνθετη αλληλεπίδραση ιστορικών παραπόνων, εδαφικών διαφορών και γεωπολιτικών εκτιμήσεων. Ενώ η προοπτική της συμφιλίωσης παραμένει άπιαστη, οι συνεχείς διπλωματικές προσπάθειες, τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και οι πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας προσφέρουν ακτίνες ελπίδας για βελτιωμένες σχέσεις. Η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών των συγκρούσεων, η προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης και η προώθηση του διαλόγου είναι ουσιαστικά βήματα προς την οικοδόμηση ενός πιο σταθερού και ευημερούντος μέλλοντος τόσο για τα έθνη όσο και την ευρύτερη περιοχή.

## 11. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε κατά τα διάρκεια συγγραφής της διπλωματικής εργασίας είναι η ανάλυση πηγών, η εξέταση βιβλίων από διεθνολόγους οι οποίοι ειδικεύονται στη μελέτη των ελληνοτουρκικών καθώς και από αναρτήσεις και αναλύσεις του Υπουργείου Εξωτερικού.

## 12. Αναφορές

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων. (2021). *ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ*. Αγκυρα: Πρεσβεία Ελλάδα στην Άγκυρα.

Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (2011). *Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής*. Αθήνα : Επίκεντρο.

Grigoriadis, I. (2022). Between escalation and détente: Greek-Turkish relations in the aftermath of the Eastern Mediterranean crisis, *Turkish Studies*,. 23:5, 802-820, DOI, 23, σσ. 802-820. doi:10.1080/14683849.2022.2087509

Heywood, A. (2013). *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Kao, M., & Shih. (2014). Regional Cooperation in the Mediterranean and the Caribbean Seas: Lessons Learned and Possible Alternatives to the South China Sea Disputes. *Coastal Management*, 42, σσ. 263-279. doi:10.1080/08920753.2014.904190

Lin-Greenberg, E. (2018). Non-traditional security dilemmas: Can Military Operations Other than War intensify security competitions in Asia? *Asian Security*, 14(3), σσ. 282-302. doi:10.1080/14799855.2017.1414044

The World Bank. (2022, Νοέμβριος 20). *The World Bank in Türkiye*. Ανάκτηση από <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview>

Turkish Ministry of Foreign Affairs. (2022, Οκτώβριος 19). Ανάκτηση από <https://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-disputes.en.mfa>

Zucher, E. (2004). *Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Βαληνάκης, Γ. (2010). *Ελληνική εξωτερική πολιτική και ευρωπαϊκή πολιτική*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

- Βενιζέλος, Ε. (2020). *Οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών και ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα : Παπαδόπουλος.
- Γιόκαρης, Α. (2017). Οι περιοχές ευθύνης SAR στον περιβάλλοντα την Ελλάδα χώρο σύμφωνα με τον IMO ( υποκρυπτόμενες προθέσεις ασκήσεως παράτυπων δικαιοδοσιών). Στο *Mediterranean Agenda, Δίκαιο της θάλασσας και Μεσογειακός Χώρος -Γεωπολιτική Διάσταση και Νομικές Πτυχές*. Αθήνα: EPLO.
- Δένδιας, Ν. (2022), «Η Διάσταση της Εξωτερικής Πολιτικής», στο Πλατιάς, Α. Χατζηεμμανουήλ Χ. (Επιμέλεια) *Ελληνική Υψηλή Στρατηγική: Διάλογοι με την Ηγεσία της Χώρας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία, σελ. 135-167.
- Ηρακλείδης, Α. (2015). *Διεθνής σχέσεις και πολιτική*. Αθήνα : ΣΕΑΒ.
- Ηρακλείδης, Α. (2020). *Αιγαίο και Ανατολική Μεσογείος : 50 + 1 όψεις των ελληνοτουρκικών διενέξεων*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ήφαιστος, Π. (1999). *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα : Ποιότητα.
- Ήφαιστος, Π. (2013). Νεο-οθωμανισμός και τουρκική στρατηγική μετά το 2002. Στο Η. Κουσκουβέλης, *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία* (σσ. 230-294). Αθήνα : Ποιότητα.
- Ιωνάννου, Κ., & Στρατή, Α. (2013). *Δίκαιο της Θάλασσας*. Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κοπά Μ., Τσάκωνας Π. (2024). *Θεωρία και Πράξη στις διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κουσκουβέλης, Η. (2005). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα : Ποιότητα.
- Λιάκουρας, Π. (2017). *Δυνατότητες επίλυσης των διμερών διαφορών Ελλάδας - Τουρκίας σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας ή και ΑΟΖ μέσω των διεθνών δικαιοδοτικών μηχανισμών*. Αθήνα : EPLO.
- Μάζης, Ι. (2013). Νταβουντογλιανή προσέγγιση και γεωπολιτική ανάλυση : Κριτική παρουσίαση. Στο Η. Κουσκουβέλης, & Σ. Λίτσας, *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία* (σσ. 47-106). Αθήνα : Ποιότητα.
- Μάζης, Ι., & Τρούλης, Μ. (2020). *Τουρκική στρατηγική στη Λιβύη*. Αθήνα: Λειμών.
- Νταβούντογλου, Α. (2010 ). *Το στρατηγικό βάθος : η διεθνής θέση της Τουρκίας*. Αθήνα : Ποιότητα.

- Νταρζάνος, Ν. (2021, Αύγουστος ). Η συμβολή των Ελικοπτέρων της ΠΑ στην Έρευνα και Διάσωση. *Αεροπορική Επιθεώρηση*.
- Οικονομίδης, Κ. (2002). Παρέμβαση. Στο Σ. Περράκης, *Αιγαίο: εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων* (σσ. 151-152). Αθήνα: Σάκκουλα.
- Παπασωτηρίου, Χ. (2008 ). *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παυλόπουλος, Π. (2019). Να υπερασπισθούμε το Διεθνές Δίκαιο. Στο Α. Γκόφας, Γ. Ευαγγελόπουλος, & Μ. Κοππά (Επιμ.), *Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 191-2019*. Αθήνα: Πεδίο.
- Περράκης, Σ., & Μαρούδα, Μ.-Ν. (2014). Ελληνική εξωτερική πολιτική και Διεθνές Δίκαιο 1974-2011: διασταυρούμενες ματιές. Στο Σ. Περράκης, *Ελληνική εξωτερική Πολιτική και Διεθνές Δίκαιο* (σσ. 11-101). Αθήνα : Οστρια.
- Πλατιάς, Α. (2007 ). *Δειθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα : Εστία.
- Πλατιάς, Α. (2022), «Η Λογική της Υψηλής Στρατηγικής», στο Πλατιάς, Α. & Χατζηεμμανουήλ Χ. (Επιμέλεια) *Ελληνική Υψηλή Στρατηγική: Διάλογοι με την Ηγεσία της Χώρας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία, σελ. 23-39.
- Πλατιάς, Α. (2022, 11 Δεκεμβρίου). Εξοπλιστικά Προγράμματα και Ελληνική Υψηλή Στρατηγική. Το Βήμα. σ. 45.
- Πλατιάς, Α. (2024). Ελληνική Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας: Εξισορρόπηση και αποτροπή στο Κοππά Μ., Τσάκωνας Π. *Θεωρία & Πράξη στις Δειθνείς Σχέσεις*. σελ. 269 - 290.
- Ραπτόπουλος, Ν. (2019). Η εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Τουρκίας : Από τον Κεμαλισμό στον Νεοοθωμανισμό. Στο Α. Γκόφας, Γ. Ευαγγελόπουλος, & Μ. Κοππά, *Ένας Αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019* (σσ. 230-238). Αθήνα : Πεδίο.
- Ροζάκης, Χ. (1998). Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις : η νομική διάσταση. Στο Α. Αλεξανδρής, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα : Γνώση.
- Ροζάκης, Χ. (2019). Η Διεθνής Πολιτική ως πηγή του Διεθνούς Δικαίου. Στο Α. Γκόφας, Γ. Ευαγγελόπουλος, & Μ. Κοππά, *Ένας αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019* (σσ. 251-256). Αθήνα : Πεδίο.
- Ροζάκης, Χ. (2021). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Δίκαιο της Θάλασσας*. Αθήνα : Πόλις.
- Συρίγος, Ά. (2015). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα : Πατάκης.

- Συρίγος, Α. (2020). *Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο*. Αθήνα : Καθημερινή.
- Τα Νέα. (2020). ICAO για τουρκικό χάρτη : Καμία αλλαγή στα ισχύοντα όρια για επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης. *Τα Νέα*. Ανάκτηση από <https://www.tanea.gr/2020/11/03/politics/icao-gia-tourkiko-xarti-kamia-allagi-sta-isxyonta-oria-gia-epixeiriseis-ereynas-kai-diasosis/>
- Τσιριγώτης, Δ. (2013). *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Υπουργείο Εξωτερικών. (2022, Νοέμβριος 28). *Ζητήματα ελληνοτουρκικών σχέσεων*. Ανάκτηση από Έρευνα-Διάσωση: <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/erevna-kai-diasosi.html>
- Φίλης Κ. (2024). Ο κομβικός ρόλος της Ελλάδας στο αναδυόμενο ευρωπαϊκό ενεργειακό γίγνεσθαι. Στο Κοπά Μ., Τσάκωνας Π. Θεωρία και πράξη στις διεθνείς σχέσεις. σελ. 290 - 307.
- Χαραλαμπίδης, Ν. (2019). *Κράτη και Ανρисуστημικές ομάδες πολιτικής βίας*. Αθήνα: Παπαζήση.